

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İBN MÂCE’NİN (ö. 273/887) es-SÜNEN’İNDEKİ MEGÂZÎ
RİVAYETLERİNİN TESPİTİ VE SİYER-MEGÂZÎ
KAYNAKLARIYLA MUKAYESESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice KIZILORMAN

Enstitü Ana Bilim Dalı : İslâm Tarihi ve Sanatları

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Levent ÖZTÜRK

HAZİRAN – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İBN MÂCE'NİN (ö. 273/887) es-SÜNEN'İNDEKİ MEGÂZÎ
RİVAYETLERİNİN TESPİTİ VE SİYER-MEGÂZÎ
KAYNAKLARIYLA MUKAYESESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice KIZILORMAN

Enstitü Ana Bilim Dalı: İslâm Tarihi ve Sanatları

“Bu tez 13/06/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirligi ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof.Dr. Levent ÖZTÜRK	Başarılı	
Doç.Dr. Saim YILMAZ	Başarılı	
Dr. Öğretim Üyesi Güllü YILDIZ	Başarılı	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Hatice KIZILORMAN
Öğrenci Numarası	:	1360Y09004
Enstitü Anabilim Dalı	:	İSLAM TARİHİ VE SANATLARI
Enstitü Bilim Dalı	:	
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	İbn Mâce'nin (ö. 273/887) es-Sünen'indeki Megâzî Rivayetlerinin Tespiti ve Siyer-Megâzî Kaynaklarıyla Mukayesesi
Benzerlik Oranı	:	% 9

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

10/05/2019
Hatice KIZILORMAN

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere sbtezler@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Prof.Dr. Levent ÖZTÜRK

Tarih: 10 Mayıs 2019

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Hadis literatüründe yer alan rivayetlerin İslâm Tarihi çalışmalarına hangi ölçüde katkı sağladığı henüz yeteri kadar irdelenmiş değildir. Bu bağlamda çalışmamızda Kütüb-i Sitte içinde zikredilen İbn Mâce'nin *es-Sünen* adlı eserindeki megâzî rivayetleri ele alınmıştır. İbn Mâce'nin eserinde Hz. Peygamber dönemine ait savaşlarla ilgili önemli bilgiler tespit edilmiştir. Bu rivayetlerin tarih çalışmalarına katkı sağlayacağı görülmüştür. Bu rivayetlerin ilk dönem İslam Tarihi kaynaklarından İbn Şihâb ez-Zühri, Musa b. Ukbe, Vâkîdî ve İbn Hişâm'ın megâzî alanındaki kitaplarında yer alan rivayetlerle karşılaştırılması çalışmamızı bir kat daha değerlendirmiş, *es-Sünen*'de tespit ettiğimiz bilgiler tartışmaya açılmıştır.

Çalışmamın tamamlanmasında şüphesiz pek çok kişinin katkısı olmuştur. Öncelikle yüksek lisans eğitimim boyunca ve tezimin bütün aşamalarında her konuda bana yardımcı olan, araştırmamı yaparken tıkanıdığım her noktada fikirleriyle tezime yön veren, bu süreçte verdiği emek ve gösterdiği sabırdan dolayı değerli hocam Prof. Dr. Levent ÖZTÜRK'e müteşekkîr ve minnettar olduğumu belirtmek istiyorum. Değerli yorumları ve tenkitleriyle tezime yaptıkları katkılardan dolayı Doç. Dr. Saim YILMAZ, Doç. Dr. Gülgün UYAR ve Dr. Öğr. Üyesi Güllü YILDIZ hocalarıma da teşekkür ederim. Ayrıca yüksek lisans eğitimim boyunca beni cesaretlendiren dostlarım Feyza ÖZÇELİK ve Merve DOĞRUYOL'a, tezimin her aşamasında bilgi alışverişinde bulunduğum arkadaşlarım Beyza YILMAZ ve Büşra ERSOY'a da şükranlarımı sunarım. Son olarak üzerimde emekleri olan, ayrıca bu süreçte kızım Ayşe Betül'ün ve oğlum Ahmet'in her türlü sorumluluğunu benimle paylaşan annelerim Rabia DUMAN ve Emine KIZILORMAN, babalarım Ömer DUMAN ve Ali KIZILORMAN başta olmak üzere tüm aileme, ders döneminden tez yazım sürecine kadar her anımda maddi-manevi yanımda olan sevgili eşim Arif KIZILORMAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Hatice KIZILORMAN

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TABLO LİSTESİ	iv
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: İNCELENEN MÜELLİFLER VE ESERLERİ	7
1.1. İbn Mâce ve <i>es-Sünen</i> Adlı Eseri	7
1.2. Mukâyeseye Esas Alınan Megâzî Müellifleri ve Eserleri.....	11
BÖLÜM 2: ES-SÜNEN'DE YER ALAN MEGÂZÎ İLE İLGİLİ RİVAYETLER 16	
2.1. Ubeyde b. Hâris Seriyyesi	16
2.2. Bedir	16
2.3. Uhud	18
2.4. Benû Nadîr	22
2.5. Zâtü'r-Rikâ	22
2.6. Benû Mustalik	23
2.7. Hendek	24
2.8. Benû Kurayza.....	25
2.9. Ümmü Kırfe Seriyyesi	25
2.10. Kürz b. Câbir el-Fihri Seriyyesi	26
2.11. Hudeybiye Seferi.....	26
2.12. Hayber	27
2.13. Mu'te Seriyyesi	32
2.14. Habat Seriyyesi	32
2.16. Huneyn	37
2.17. Tâif Kuşatması	40
2.18. Zü'l-Huleyfe.....	40
2.19. Alkame b. Mücezziz Seriyyesi.....	40
2.20. Tebük Seferi	41
2.21. Üsâme b. Zeyd Seriyyesi.....	42

BÖLÜM 3: ES-SÜNEN'DE YER ALAN RİVAYETLERİN SİYER VE MEGÂZÎ KAYNAKLARIYLA MUKAYESESİ.....	48
3.1. Ubeyde b. Hâris Seriyyesi.....	48
3.2. Bedir.....	50
3.3. Uhud.....	54
3.4. Benû Nadîr.....	64
3.5. Zâtü'r-Rikâ.....	67
3.6. Benû Mustalik.....	68
3.6. Hendek.....	71
3.7. Benû Kurayza.....	74
3.9. Ümmü Kırfe Seriyyesi.....	77
3.10. Kürz b. Câbir el-Fihrî Seriyyesi.....	79
3.11. Hudeybiye Seferi.....	82
3.12. Hayber.....	86
3.13. Mu'te Seriyyesi.....	96
3.14. Habat Seriyyesi.....	97
3.15. Mekke'nin Fethi.....	99
3.16. Huneyn.....	104
3.17. Tâif Kuşatması.....	108
3.18. Zü'l-Huleyfe.....	109
3.19. Alkame b. Mücezziz Seriyyesi.....	111
3.20. Tebük Seferi.....	113
3.21. Üsâme b. Zeyd Seriyyesi.....	117
SONUÇ.....	119
KAYNAKÇA.....	122
ÖZGEÇMİŞ.....	126

KISALTMALAR

- b.** : Bin
- bk.** : Bakınız
- bt.** : Binti
- DİA** : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
- h.** : Hicrî
- Kuramer** : Kur'ân Araştırmaları Merkezi
- nşr.** : Neşreden
- ö.** : Ölüm
- S.** : Sayı
- s.** : Sayfa
- trc.** : Tercüme eden
- v.** : Vefat

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Megâzî İle İlgili Rivayetler	44
Tablo 2 : Megâzî İle İlgili Rivayetlerin Savaşlara ve Bölüm Başlıklarına Göre Dağılımı.....	47
Tablo 3 : Ubeyde b. Hâris Seriyyesi İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma .	48
Tablo 4 : Ubeyde b. Hâris Seriyyesi İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma	48
Tablo 5 : Bedir İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma	50
Tablo 6 : Bedir İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma	51
Tablo 7 : Uhud İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma	54
Tablo 8 : Uhud İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma	55
Tablo 9 : Benû Nadîr İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma.....	64
Tablo 10 : Benû Nadîr İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma.....	65
Tablo 11 : Zâtü'r-Rikâ İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma.....	67
Tablo 12 : Zâtü'r-Rikâ İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma	67
Tablo 13 : Benû Mustalik İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma.....	68
Tablo 14 : Benû Mustalik İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma	69
Tablo 15 : Hendek İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma.....	71
Tablo 16 : Hendek İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma.....	72
Tablo 17 : Benû Kurayza İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma	74
Tablo 18 : Benû Kurayza İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma	75
Tablo 19 : Ümmü Kırfe Seriyyesi İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma.....	77
Tablo 20 : Ümmü Kırfe Seriyyesi İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma.....	77
Tablo 21 : Kürz b. Câbir el-Fihri Seriyyesi İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma	79
Tablo 22 : Kürz b. Câbir el-Fihri Seriyyesi İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma	80
Tablo 23 : Hudeybiye Seferi İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma	82
Tablo 24 : Hudeybiye Seferi İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma	83
Tablo 25 : Hayber İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma	86
Tablo 26 : Hayber İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma	88
Tablo 27 : Mu'te Seriyyesi İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma.....	96

Tablo 28 : Mu'te Seriyyesi İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma	96
Tablo 29 : Habat Seriyyesi İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma.....	97
Tablo 30 : Habat Seriyyesi İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma.....	97
Tablo 31 : Mekke'nin Fethi İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma	99
Tablo 32 : Mekke'nin Fethi İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma	100
Tablo 33 : Huneyn İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma.....	104
Tablo 34 : Huneyn İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma	105
Tablo 35 : Tâif Kuşatması İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma.....	108
Tablo 36 : Tâif Kuşatması İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma	109
Tablo 37 : Zü'l-Huleyfe İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma	109
Tablo 38 : Alkame b. Mücezziz Seriyyesi İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma	111
Tablo 39 : Alkame b. Mücezziz Seriyyesi İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma	111
Tablo 40 : Tebük Seferi İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma	113
Tablo 41 : Tebük Seferi İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma	114
Tablo 42 : Üsâme b. Zeyd Seriyyesi İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma .	117
Tablo 43 : Üsâme b. Zeyd Seriyyesi İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma	117

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☒	Doktora	☐
Tezin Başlığı: İbn Mâce'nin (ö. 273/887) <i>es-Sünen</i> 'indeki Megâzî Rivayetlerinin Tespiti ve Siyer-Megâzî Kaynaklarıyla Mukayesesi			
Tezin Yazarı: Hatice KIZILORMAN		Danışman: Prof. Dr. Levent ÖZTÜRK	
Kabul Tarihi: 13/06/2019		Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 126 (tez)	
AnaBilim Dalı: İslâm Tarihi ve Sanatları			
<p>Hiz. Peygamber'in savaş ve seriyyeleri siyer-megâzî alanının konusu olmasına rağmen farklı alanlarda da bu konulara dair bilgiler bulunmaktadır. Hiz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerini içeren hadisleri tespit, nakil ve anlamaya yönelik bir ilim dalı olan hadis de bu alanlardan biridir. Bu alanda telif edilmiş olan kitaplarda Hiz. Peygamber'in hayatının pek çok safhasına dair bilgi bulunmaktadır. Dolayısıyla hadis literatüründe yer alan megâzîye dair bilgilerin oranı ve bu bilgilerin siyer-megâzî çalışmaları bakımından değeri merak edilen bir mevzu olmuştur. Bu hususun tespiti adına çalışmamızda Kütüb-i Sitte'den biri olarak kabul edilen İbn Mâce'nin <i>es-Sünen</i> adlı eseri örneklem olarak ele alınmıştır. İbn Mâce'nin hadis alanında kaleme aldığı bu eser fıkıh bâblarına göre düzenlenmiş sünen türü eserlerdendir. Ancak Hiz. Peygamber'in hayatının her kesitine dair bilgi verdiği için savaş ve seriyyeleriyle ilgili rivayetler de eserde yer almaktadır.</p> <p>Çalışmamızda <i>es-Sünen</i>'deki Hiz. Peygamber'in savaşlarıyla ilgili rivâyetlerin tespit edilmesi ve siyer bilim dalı açısından rivayet değerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bunun için araştırmamıza konu olan eser baştan sona okunmuş ve tüm rivayetler incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda <i>es-Sünen</i>'de savaş ve seriyyelerle ilgili göz ardı edilemeyecek sayıda rivayet bulunduğuna tespit edilmiştir. Daha sonra, bu rivayetlerdeki bilgiler siyer kitaplarıyla karşılaştırılmıştır. Mukayese için İslam Tarihi alanında ilk dönem müelliflerinden İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742), Musa b. Ukbe (ö. 141/758), Vâkîdî (ö. 207/823) ve İbn Hişâm'ın (ö. 218/833) eserleri ele alınmıştır.</p> <p>Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın konusu, önemi, amacı ve yöntemi ifade edilmiştir. Birinci bölümde çalışmamızın ana konusunu teşkil eden <i>es-Sünen</i>'in müellifi İbn Mâce ve karşılaştırmaya esas aldığımız eserlerin müellifleri hakkında bilgiler verilirken ikinci bölümde <i>es-Sünen</i>'de tespit edilen rivayetler tasvir edilmiştir. Üçüncü bölümde ise rivayetler tablolştırılmış; ayrıca siyer kitapları ile karşılaştırılmıştır.</p> <p>Bu çalışma, Hadis literatürünün siyer ve megâzî çalışmaları bakımından önemli bir veri kaynağı olduğunu, ancak bazı rivayet farklılıklarının mevcut olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla tüm rivayetlerin tenkitçi bir yaklaşımla ele alınması önem arz etmektedir.</p>			
Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Hadis, İbn Mâce, <i>es-Sünen</i> , Megâzî.			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	X	Ph.D.	
Title of Thesis: Determination of Riwāyas about Maghāzī in Ibn Mājah's (d.273/887) <i>al-Sunan</i> and Comparison With Sīrah- Maghāzī Books			
Author of Thesis: Hatice KIZILORMAN Supervisor: Professor Levent ÖZTÜRK			
Accepted Date: 13/06/2019		Number of Pages: vii (pre text)+126 (mainbody)	
Department: Islamic History and Arts			
<p>Although Prophet Muhammad's ghazawāt and sariyyah were the subject of the sīrah-maghāzī field, there are information about these issues in different fields. The field of hadith which is a branch of science aiming at identifying, transmitting and understanding the hadiths including the words, acts and practices of the Prophet Muhammad, is one of these fields. The books written in this area have information on every aspect of Prophet Muhammad's life. Therefore, the ratio of informations about the maghāzī in the hadith literature and the value of this information in terms of sīrah-maghāzī studies has been a matter of interest. For the determination of this issue, in this study, Ibn Mājah's <i>al-Sunan</i>, considered to be one of the <i>al-Kutub al-Sitte</i>, was considered as a sample. This book written by Ibn Mājah in the field of hadith is one of the sunan types books classified according to legal subject headings. However, since hadith works gave information about every section of Prophet Muhammad's life, there are also riwāyas about his ghazawāt and sariyyah.</p> <p>In our study, it was aimed to determine the riwāyas about Prophet Muhammad's battles and to reveal the value of riwāyas in terms of sīrah science. The subject of our research was read from the beginning to the end and all riwāyas were examined. As a result of the study, it was found that there were numerous riwāyas about ghazawāt and sariyyah in Ibn Mājah's <i>al-Sunan</i>. Then, the informations in these riwāyas was compared with the history books. Some early maghāzī writers such as İbn Shihāb al-Zuhrī (d. 124/742), Musa b. Uqba (d. 141/758), Vākīdī (d. 207/823) and Ibn Hisām's (d. 218/833) books are chosen as the main sources for comparison.</p> <p>Our study consists of three sections. In the introduction section, the subject, the importance, the purpose and the method of our study are explained. In the first chapter, informations about Ibn Mājah, the author of <i>al-Sunan</i>, and the authors of the books on which we are based on comparison is given. In the second chapter, the riwāyas in Ibn Mājah's <i>al-Sunan</i> are depicted. In the third chapter, riwāyas are tabulated; also compared with sīrah-maghāzī books.</p> <p>This study showed that the Hadith literature is an important source in terms of the sīrah-maghāzī studies and there are some differences in riwāyas. Therefore, it is important to handle all riwāyas with a critical approach.</p>			
Keywords: Islamic History, Hadith, Ibn Mājah, <i>al-Sunan</i> , Maghāzī.			

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Sîret ve siyer Hz. Peygamber'in hayatını, megâzî de özel olarak Hz. Peygamber'in savaş ve seriyyelerini konu edinen bilim dalıdır. Ancak siyer ve megâzî kitapları hâricinde hadis literatüründe de Hz. Peygamber'in hayatının önemli bir kesitini oluşturan savaş ve seriyyelerine ait rivayetlere rastlanmaktadır. Fakat bu rivayetler özel başlıklar altında yer almadığı için sayısının ve bilgi değerinin ne olduğu tam olarak anlaşılamamaktadır. Bu konunun anlaşılmasına katkı sağlamak adına hicrî üçüncü yüzyılda yaşamış olan muhaddislerden biri olan İbn Mâce'nin kaleme aldığı *es-Sünen* adlı eserindeki megâzî rivayetlerinin tespit edilmesi ve bu rivayetlerin megâzî kaynaklarındaki bilgilerle karşılaştırılması araştırmamızın konusunu teşkil etmektedir. Ahkâm hadislerinden oluşan kitaplar hadis literatüründe sünen türü eserler olarak bilinmekte olup İbn Mâce'nin eseri de bu tür eserlerdendir.

Megâzî literatüründe Hz. Peygamber'in bizzat katıldığı seferlere “gazve”, kendisinin katılmayıp düşman üzerine gönderdiği küçük askerî birliklere de “seriyye” denilmektedir. *es-Sünen* 'de yaptığımız taramada gazve ve seriyyelere âit toplam yüz on altı rivayet tespit edilmiş olup, bu rivayetlerin on dört savaş, yedi seriyye hakkında olduğu belirlenmiştir. Bu gazve ve seriyyeler şunlardır: Ubeyde b. Hâris Seriyyesi, Bedir, Uhud, Benû Nadîr, Zâtü'r-Rikâ, Hendek, Benû Kurayza, Benû Mustalik, Ümmü Kırfe Seriyyesi, Kürz b. Câbir el-Fihri Seriyyesi, Hudeybiye Seferi, Hayber, Mu'te Seriyyesi, Habat Seriyyesi, Mekke'nin Fethi, Huneyn, Tâif Kuşatması, Zü'l-Huleyfe, Alkame b. Müezziz Seriyyesi, Tebük Seferi ve Üsâme b. Zeyd Seriyyesi.

Tespit edilen rivayetlerin erken dönem megâzî kaynaklarıyla karşılaştırılması ise tezimizin bir diğer temel konusudur. Mukayese için İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742), Musa b. Ukbe (ö. 141/758), Vâkıdî (ö. 207/823) ve İbn Hişâm'ın (ö. 218/833) megâzî alanındaki eserleri incelenmiştir. Rivayetlerde yer alan ve megâzî içeriğine sahip olan bilgiler yukarıda adı geçen tarih kitaplarıyla karşılaştırılmış ve tabloluşturulmuştur. Yapılan incelemede birbirine uyan veya birbiriyle tezat teşkil eden rivayetler tespit edilmiş, bazı rivayetlerin hangi sebepten dolayı birbirinden farklılık arz ettiği hususu tartışmaya açılmıştır.

Araştırmanın Önemi

Hadis alanının önde gelen âlimlerinden sayılan İbn Mâce'nin eserinde Hz. Peygamber'in gazve ve seriyyelerine âit göz ardı edilemeyecek sayıda rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerin tespit edilip, megâzî kaynaklarıyla karşılaştırılması şüphesiz bunların değerini ortaya koyacaktır. İbn Mâce'nin eseri ahkâm hadislerini içeren sünen türü eserlerden olmasına rağmen içerisinde tarihsel bilgi olan birçok rivayet yer almaktadır. Bu rivayetlerdeki bilgilerin birçoğu megâzî kitaplarındaki bilgilerle örtüşürken, bazı bilgiler de çatışmaktadır. Ayrıca az da olsa megâzî kitaplarında bulunmayıp İbn Mâce'nin eserinde yer alan bilgiler de vardır. Bu noktada Hz. Peygamber'in gazve ve seriyyelerine ait rivayetleri tespit etmek için *es-Sünen*'in megâzînin bir kaynağı olarak taranması tarih ve siyer alanına da katkı sağlayacaktır.

Hadis literatüründe megâzî alanına ait ne kadar rivayet olduğu hususunda yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu konuda Betül Bayka tarafından hazırlanan yüksek lisans tezi konuyu bütüncül olarak ele alan ilk çalışma olarak değerlendirilebilir.¹ Nurullah Agitoğlu'nun Tirmizî'nin *el-Câmiu's-Sahîh* adlı eserindeki Kitâbu's-Siyer bölümü üzerine yaptığı çalışmayı da burada zikredebiliriz. Ancak sadece eserin bir bölümü değerlendirildiği için kısıtlı bir araştırma olarak görülebilir.² Ayrıca Ramazan Topal'ın Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i üzerine yaptığı çalışma ve Üzeyir Durmuş'un çalışması da hadis literatüründeki siyer rivayetlerini ele alan araştırmalardandır.³ Ancak bunlar da ele aldıkları eserlerin belli bazı kesitleriyle ilgilenmektedir.

İbn Mâce'yle ilgili yapılan çalışmaların ise hadis alanına mahsus olduğu yaptığımız taramaların sonucunda görülmüştür. İbn Mâce ve *es-Sünen* adlı eseri üzerine F. Sedanur Sezen'in *Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin Sünenlerinde Hanım Sahâbîler*,⁴ Mustafa Akgül tarafından hazırlanan *Kütüb-i Sitte Kavramının Oluşum Süreci ve Şöhret Bulması*,⁵

¹ Betül Bayka, *Ebû Dâvûd'un (ö. 275/888) Sünen Adlı Eserinde Yer Alan Megâzî İle İlgili Rivayetlerin Tespit ve Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2016.

² Nurullah Agitoğlu, "Temel Hadis Kitaplarındaki Siyer Bölümleri Üzerine Bir Değerlendirme-Tirmizî'nin el-Câmiu's-Sahîh'i Örneğinde-", *Turkish Studies*, Ankara 2017, S. 12/27, 51-64.

³ Üzeyir Durmuş, "Siyerin Hadislerle İnşası Meselesi (Buhârî ve Müslim Örneği)", *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Trabzon 2016, III/1, 91-112; Ramazan Topal, *Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde Yer Alan Siyer Rivayetlerinin Tespiti ve Değerlendirmesi (Hicret'e Kadar)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016.

⁴ F. Sedanur Sezen, *Ebû Davud ve İbn Mâce'nin Sünenlerinde Hanım Sahabîler*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Mustafa Akgül, *Kütüb-i Sitte Kavramının Oluşum Süreci ve Şöhret Bulması*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.

İsmail Başer'in *Kütüb-i Sitte'ye Dâhil Dört Sünen Kitabının Mukayesesi*,⁶ Kenan Velioglu'nun *Buhârî'nin Sahîh'indeki Deavât Bölümü İle İbn Mâce'nin Sünen'indeki Dua Bölümünün Mukayesesi*,⁷ Sefa Muradov'un *İbn Mâce'nin Sünen'inde Mevzû Olduğu İleri Sürülen Rivayetler ve Değerlendirilmesi*⁸ adlı yüksek lisans çalışmaları ile Musa Erkaya'nın *İbn Mâce'nin Hadis Kültüründeki Yeri*⁹ ve Namig Abuzerov tarafından hazırlanan *İbn Mâce'nin Zevâid Rivayetlerinin Hadis Metodolojisi Açısından Değerlendirilmesi*¹⁰ isimli doktora çalışmaları bulunmaktadır.

Hazırlanan tezlerin haricinde İbn Mâce'yle ilgili makale ve tercüme olarak hazırlanan çalışmalar da dikkatleri çekmektedir. Selman Başaran,¹¹ Osman Güner,¹² Musa Erkaya,¹³ Erdinç Ahatlı,¹⁴ Namig Abuzerov,¹⁵ Musa Bağcı¹⁶ ve İbrahim Tozlu¹⁷ tarafından hazırlanan makaleler ve James Robson,¹⁸ Jonathan A. C. Brown'a¹⁹ ait çalışmaların tercümeleri bu araştırmalar arasında zikredilebilir.

Görüldüğü üzere bu çalışmalarda özel olarak megâzî rivayetleri ele alınmamıştır. Dolayısıyla hadis kaynaklarındaki siyer-megâzî rivayetlerini inceleyen kapsamlı bir araştırma sayısı çok azdır. Bu bakımdan yukarıda da ifade ettiğimiz üzere bu sorunsalın

⁶ İsmail Başer, *Kütüb-i Sitte'ye Dâhil Dört Sünen Kitabının Mukayesesi*, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2006.

⁷ Kenan Velioglu, *Buhârî'nin Sahîh'indeki Deavât bölümü ile İbn Mâce'nin Sünen'indeki Dua bölümünün mukayesesi*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2012.

⁸ Sefa Muradov, *İbn Mâce'nin Sünen'inde Mevzû Olduğu İleri Sürülen Rivayetler ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014.

⁹ Musa Erkaya, *İbn Mâce'nin Hadis Kültüründeki Yeri*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.

¹⁰ Namig Abuzerov, *İbn Mâce'nin Zevâid Rivayetlerinin Hadis Metodolojisi Açısından Değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005.

¹¹ Selman Başaran, "Tirmizî ve İbn Mâce'yi İbn Hazm'ın Meçhul Olarak Vasıflandırması", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa 1987, II/2, 19-25.

¹² Osman Güner, "İbn Mâce'nin Sünen'i ve Kütüb-i Sitte'deki Yeri", *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Samsun 1996, VIII, 191-209.

¹³ Musa Erkaya, "İbn Mâce ve Eser Karizmasının Oluşumu", *İslâmî İlimler Dergisi*, Ankara 2007, II/2, 161-212.

¹⁴ Erdinç Ahatlı, "Cumhuriyet Dönemi Türkçe Hadis Şerhlerine Dâir Bazı Mülâhazalar", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, İstanbul 2008, VI/2, 8-30.

¹⁵ Namig Abuzerov, "İbn Mâce'nin "Mevzû" Sanılan Bazı İletli Rivayetleri Üzerine", *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Mecmuası*, Bakü 2008, S. 10, s. 94-103.

¹⁶ Musa Bağcı, "İbn Mâce'nin es-Sünen Adlı Eserinin Mukaddime'sinin Tahlili", *E-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, Diyarbakır 2010, S. 3, s.16-44.

¹⁷ İbrahim Tozlu, "Özellikleri ve Metod İtibari İle İbn Mâce'nin İlk Şerhi el-İ'lâm", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2017, III/1, 38-63.

¹⁸ James Robson, "Sünen-i İbn Mâce'nin (Nüshalarının) Rivayeti" (trc. Musa Erkaya), *Dinî Araştırmalar Dergisi*, Ankara 2005, VIII/23, 287-298.

¹⁹ A. C. Jonathan Brown, "İbn Mâce'nin Otorite Kazanma Süreci: Kütüb-i Sitte'nin Teşekkül Sürecinde Güvenilirlik ya da Kullanışlılık" (trc. Elif Beyza Demirtaş), *Hadis Tetkikleri Dergisi*, İstanbul 2013, XI/1, 141-154.

giderilmesi açısından tezimiz siyer-megâzî alanındaki önemli bir eksikliği kapatacak niteliktedir.

Konunun Amacı

Fıkıh bablarına göre düzenlenen *es-Sünen*'de megâzî ile ilgili rivayetlere yer verilmesine rağmen bunlar ayrı bir başlıkta veya bölümde zikredilmemiştir. Megâzîye dair rivayetler ağırlıklı olarak Cihâd bölümünde yer almışsa da diğer bölümlerde de bu rivayetler karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu eserdeki Hz. Peygamber'in gazve ve seriyyeleri ile ilgili rivayetlerin tespit edilmesi araştırmamızın birincil amacıdır. Ayrıca tespit edilen rivayetlerin tarihi değerinin ortaya konulması da bir diğer amaçtır. Bunun için İbn Mâce'nin kitabında bulunan megâzî ile ilgili rivayetlerdeki bilgilerin ilk dönem İslam Tarihçilerinden İbn Şihâb ez-Zührî, Musa b. Ukbe, Vâkîdî ve İbn Hişâm'ın eserlerindeki bilgilerle ne kadar örtüştüğü, hangi noktalarda farklılaştığı ve *es-Sünen*'deki bilgilerin bu kaynaklarda yer alıp almadığı araştırılmıştır. Böylece rivayetler arasındaki farklılıkların ortaya konulması hedeflenmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

es-Sünen'deki megâzî rivayetlerinin ortaya konulması için tarama, tespit ve tasvir yöntemi, bu rivayetlerin karşılaştırılması için tahlil ve değerlendirme yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmamız için örneklem olarak seçtiğimiz İbn Mâce'nin *es-Sünen* adlı eserinin bir hadis kitabı olarak telif edilmesi hasebiyle megâzîye dair rivayetler ayrı bir başlık altında ele alınmadığından eser baştan sonra taranmıştır. Tespit edilen rivayetler hangi gazve ilgili bilgi içeriyorsa o başlık altında kronolojik olarak sıraya konulup tasvir edilerek bir metin oluşturulmuştur. Bu sıralama ve metin inşasından sonra rivayetlerin megâzî alanındaki kaynak eserlerle mukayesesi ve değerlendirmesi yapılmıştır. Karşılaştırma bölümünde her başlık altında biri genel diğeri detaylı olmak üzere iki tabloya yer verilmiştir. Yapılan mukayese sonucunda farklı eserlerdeki rivayetlerin benzerlik ve farklılıkları ortaya konulmuş, böylece hadis kitabındaki megâzî rivayetlerinin tarih bilimi bakımından konumu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızda liste ve tablolara da yer verilmiştir. *es-Sünen*'de tespit edilen rivayetlerin sayısı ve bölümlere göre taksimi tablo olarak sunulmuştur. Ayrıca mukayesenin daha kolay görülebilmesi amacıyla rivayetlerdeki bilgilerin benzerlik veya farklılıkları tablolarda gösterilmeye çalışılmıştır.

İbn Mâce'nin eserindeki megâzî rivayetleri incelenirken bazen aynı hadiste iki ayrı gazve ile ilgili bilgi bulunduğu tespit edilmiş, dolayısıyla bu hadisler adı geçen gazvelerin hepsinde de zikredilmiştir. Bu da hadis sayısının artmasına etki etmiştir. Ayrıca *es-Sünen*'deki bazı hadislerin metninde gazve ve seriyye ismi geçmeyip, sadece olay anlatılmıştır. Bunların tespit edilmesi için şerhlere ve başka kaynaklara başvurulmuştur. Hadis kitaplarının ahkâm merkezli kaleme alınması sebebiyle rivayetlerde olayın tamamının verilmemesi bazen olayları anlamakta bizim için problem teşkil etmiştir. Bu problemlerin aşılması için de bu tür hadislerin başka kaynaklardaki tarifleri incelenmeye çalışılmıştır.

Gazve veya seriyye ismi zikredilmeyen rivayetlerin hangi savaşa ait olduklarını tespit etmek için erken dönem kaynakların yanında yakın zamanda yayınlanan Mehmet Apaydın'ın *Siyer Kronolojisi* adlı eserinden de büyük ölçüde yararlandık. Bu eser Hz. Peygamber'in hayatına dair bazı olayların kronolojik tarihlendirmesini amaçlaması, bu tarihlendirmeyi yaparken günümüz astronomik ve teknolojik imkanlarını kullanması, tefsir, hadis, siyer kaynakları başta olmak üzere diğer kaynaklardaki rivayetleri incelemesi sebebiyle siyer araştırmaları açısından önem arz etmektedir. Ayrıca bütünsel olarak rivayetlerin ele alınması amacıyla farklı kaynaklardaki rivayetlere yer verildiği için bu eser *es-Sünen*'de yer almayan bilgilere ulaşmamızı sağlamıştır. Bu açıdan bazı megâzî rivayetlerini isimlendirmek için söz konusu kitaptan istifade ettiğimizi söyleyebiliriz. Ancak Mehmet Apaydın'ın görüşlerini benimsemediğimiz kısımlar da tezimizde yer almaktadır. Hz. Peygamber'in hanımı olan Âişe'nin kolyesinin kaybolduğuna dair rivayette gazve ismi verilmediğinden ve adı geçen olayla ilgili farklı görüşler yer aldığından bu hâdiseyi erken dönem kaynaklarını esas alarak Benû Mustalik'le irtibatlandırmayı tercih ettik.²⁰ Ayrıca *es-Sünen*'deki rivayetlerin hiçbirinde tarih bilgisine yer verilmediği için gazve ve seriyyelerin kronolojik sıralamasını yaparken de erken dönem kaynaklarını esas aldık.²¹

Araştırmanın İçeriği

Araştırmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İbn Mâce ve *es-Sünen* adlı eseri hakkında bilgi verilmesinin akabinde karşılaştırma yapılan diğer kaynak eserler ve müellifleri hakkında bilgi verilmiştir.

²⁰ Bk. s. 23.

²¹ Bk. s. 97.

İkinci bölümde *es-Sünen*’deki tüm bölüm ve başlıklar okunarak tespit edilen rivayetler ortaya konulmuştur. Bu rivayetler ilgili başlıklara yerleştirilmiş ve kronolojik sıraya konularak tasvirleri yapılmıştır.

Üçüncü bölümde ise İbn Mâce’nin eserinde tespit ettiğimiz megâzî rivayetleri İbn Şihâb ez-Zührî, Musa b. Ukbe, Vâkıdî ve İbn Hişâm’ın siyer ve megâzî alanındaki eserleri ile karşılaştırılıp tablolara yerleştirilmiştir. Tabloların akabinde ise mukayesenin bir değerlendirmesi yapılmıştır.

BÖLÜM 1: İNCELENEN MÜELLİFLER VE ESERLERİ

1.1. İbn Mâce ve *es-Sünen* Adlı Eseri

İbn Mâce'nin asıl adı Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd b. Mâce er-Rebe'î el-Kazvînî olup İbn Mâce künyesiyle meşhur olmuştur. Kazvînî nisbesi kendisinden birçok âlim çıkan İran şehri Kazvîn'den dolayı verilmiştir. er-Rebe'î nisbesi ise pek çok kabilenin ismi olan Rebîa' isminden gelmiştir. Ancak İbn Hallikân (ö. 681/1282) hangi kabileye nisbetle Rebe'î dendiğini bilmediğini zikretmiştir.²² İbn Mâce'nin doğum tarihinin 209 (824) yılı olduğu erken dönem kaynaklarında yer almaktadır.²³ Doğum yeri ise kesin olarak bilinmemekle birlikte "Kazvînî" nisbesinden hareketle bugünkü İran sınırları içerisinde olan Kazvîn şehrinde doğduğu söylenebilir.²⁴ Ölüm tarihiyle ilgili bilgiler ise Makdisî kanalıyla bize ulaşmaktadır.²⁵ Talebesi olan Ca'fer b. İdris, İbn Mâce'nin 273 (887) yılında Ramazan ayının yirmi ikisinde Pazartesi günü vefat ettiğini nakletmiştir.²⁶

İbn Mâce, hadis âlimi olarak meşhur olmuş olsa da aynı zamanda kendisi tefsir ve tarih kitapları da telif etmiştir.²⁷ *Tefsîrû'l-Kur'ân* ve *Târîhu Kazvîn* eserlerini kaleme almış ancak sadece hadis kitabı olan *es-Sünen*'i günümüze kadar gelmiştir.²⁸ Kaynaklarda kaç yılında hadis tahsil etmeye başladığına dair belirli bir tarih yoktur. Ancak ilk hocasının vefat tarihinden yola çıkılarak 230 (844) yılından sonra hadis tahsiline başladığı söylenebilir.²⁹ İlk olarak Kazvîn'de öğrenimine başlayan İbn Mâce tahsiline devam etmek için çeşitli şehirlere seyahat etmiştir. Horasan bölgesindeki Rey şehri, Irak ve Suriye bölgelerindeki Basra, Kûfe, Vâsıt, Bağdat ve Şam şehirleri, Hicaz Bölgesindeki Mekke ve Medine şehirleri seyahat ettikleri arasındadır.³⁰

İbn Mâce'nin hayatına kısaca değindikten sonra konumuz itibariye *es-Sünen* adlı eseriyle ilgili daha geniş bilgi vermek yerinde olacaktır. Sünenler iman, ibadet ve ahkâm

²² İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1978, Dâru Sâdır, IV, 279.

²³ İbn Hallikân, IV, 279; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ* (nşr. Şuayb Arnavut, Ali Ebû Zeyd), Beyrut 1986, Müessesetü'r-Risâle, XIII, 277.

²⁴ Erkaya, "İbn Mâce ve Eser Karizmasının Oluşumu", *İslamî İlimler Dergisi*, s. 163.

²⁵ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl* (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Beyrut 1996, Müessesetü'r-Risâle, XVII, 41; Erkaya, *İbn Mâce'nin Hadis Kültüründeki Yeri*, s. 33.

²⁶ Yâkut el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Buldân*, Beyrut 1977, Dâru Sâdır, I, 344; Mizzî, XVII, 40.

²⁷ İbn Hallikân, IV, 279.

²⁸ Robson, "Sünen-i İbn Mâce'nin Rivâyeti" (trc. Musa Erkaya), *Dinî Araştırmalar Dergisi*, s. 287.

²⁹ Erkaya, *İbn Mâce'nin Hadis Kültüründeki Yeri*, s.34.

³⁰ İbn Hallikân, IV, 279; Mizzî, XVII, 41; Musa Bağcı, "İbn Mâce'nin es-Sünen Adlı Eserinin Mukaddimesi'nin Tahlili", *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, s. 18.

ile ilgili hadislerden oluşan eserlerdir. Bu eserlerde Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirleri yer almakta olup aynı zamanda ahabın ve tâbînin fetvaları da bulunmaktadır. Hadisler h. 2. yüzyılın ilk yarısından itibaren tedvin edilmeye, ikinci yarısından sonra tasnif edilmeye başlanmış, ahkâma dair hadislerin bir araya getirilmesiyle de sünenler ortaya çıkmıştır. Sünen türü eserlerin ilk örnekleri olarak Mekhûl b. Ebû Müslim'in (ö.112/730) *Kitâbü's-Sünen fi'l-fikh*'ı ve İbn Ebû Arûbe'nin (ö.156/773) *es-Sünen*'i gösterilebilir.³¹ H. 3. asırda Kütüb-i Sitte diye bilinen altı hadis kitabı kaleme alınmıştır. Bu altı kitabın ikisi Sahîhayn diye anılan Buhârî (ö.256/870) ve Müslîm'in (ö.261/875) *Sahîh*'leri, diğer dördü ise sünen türü eserlerden sayılan Ebû Dâvûd (ö.275/889), Tirmîzî (ö.279/892), Nesâî (ö.303/915) ve İbn Mâce'nin *Sünen*'leridir.³² Ancak Kütüb-i Sitte'deki altıncı kitabın İmâm Mâlik'in (ö.179/795) *el-Muvattâ* adlı eseri mi yoksa İbn Mâce'nin *es-Sünen*'i mi olması gerektiği hususunda âlimler arasında ihtilaf yaşanmıştır.³³ Bazı âlimler Kütüb-i Sitte'nin altıncısı olarak İmâm Mâlik'in *el-Muvattâ* adlı eserini saymışlardır. Onların *el-Muvattâ*'yı *es-Sünen*'e tercih etmelerinin sebebi ise *es-Sünen*'in az da olsa zayıf ve mevzû hadisleri içinde barındırmasıdır.³⁴ Mustafa Akgül'e göre İbn Mâce'nin *es-Sünen*'iyle ilgili bu tartışmalar ve bazı âlimlerin onu altıncı kitap olarak kabul etmemesinin sebebi İbn Mâce'nin diğer Kütüb-i Sitte müellifleri gibi zayıf ve mevzû hadisleri açıkça belirtmemesi ve bu hadislerle ilgili hiçbir açıklamada bulunmamasıdır.³⁵

es-Sünen'in 1865 yılında Delhi'de taş baskısı yapılmış, daha sonra ise 1953'te Muhammed Fuâd Abdülbâkî, 1983'te Mustafa Muhammed el-A'zamî tarafından neşredilmiştir.³⁶ Tezimizde kullandığımız Muhammed Fuad Abdülbâkî nüshasında 4341 adet hadis bulunmaktadır.³⁷ Bu neşre göre eser mukaddime hâriç otuz yedi bölüm (kitâb), 1515 bâbtan oluşmaktadır. Bu hadislerin 3002 tanesi diğer Kütüb-i Hamse müellifleri tarafından da kaydedilmiştir.³⁸ Dolayısıyla *es-Sünen*'de Kütüb-i Hamse'de bulunmayan 1339 adet zevâid hadis vardır.³⁹ Bunlar İbn Hacer el-Hezemî (ö.807/1405)

³¹ Yaşar Kandemir, "Sünen", *DİA*, XXXVIII, 141.

³² Akgül, s. 20.

³³ Muhammed Abdürreşid Nu'mânî, *İmâm İbn Mâce ve Kitâbuhu's-Sünen* (thk. Abdülfettah Ebû Gudde), Beyrut, Mektebetü'l-Matbûatu'l-İslâmiyye, s.187.

³⁴ Akgül, s. 23.

³⁵ Akgül, s. 29.

³⁶ Kandemir, "İbn Mâce", *DİA*, XX, 161.

³⁷ İbn Mâce, *Sünen* (thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî), I-II, Kâhire 1953.

³⁸ Erkaya, *İbn Mâce'nin Hadis Kültüründeki Yeri*, s. 63.

³⁹ Güner, "İbn Mâce'nin Sünen'i ve Kütüb-i Sitte'deki Yeri", *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 195.

ve Ebü'l-Abbas el-Bûşirî (ö.870/1436) tarafından bir araya getirilmiştir. İbn Mâce hadislerin yaklaşık bin tanesinin farklı isnadlarına da eserinde yer vermiştir. Bu hadisler bazen başka başlıklar altında yer almıştır.⁴⁰ İbn Mâce bizzat 303 raviden nakilde bulunmuştur. Ancak bu ravilerin içinden on dört tanesi en fazla hadis aldığı ravilerdir. İbn Mâce'nin hocaları arasında zikredilen ve hadislerin üçte ikisi olan 2789 adet hadisi aldığı bu on dört isim şunlardır:⁴¹

1. Ebû Bekir b. Ebû Şeybe (ö. 235/849)
2. Ali b. Muhammed et-Tanâfisî (ö. 233/847)
3. Hişâm b. Ammâr (153-245)
4. Muhammed b. Beşşâr el-Bündâr (167-252)
5. Muhammed b. Yahya en-Neysâbûrî (ö. 258/871)
6. Muhammed b. Abdullah b. Nümejr (ö. 234/848)
7. Muhammed b. Sabbâh (ö. 227/841)
8. Muhammed b. Rumh (ö. 243/857)
9. Ebû Kurayb Muhammed b. Alâ (160-248)
10. Abdurrahman b. İbrahim ed-Dımeşkî (170-245)
11. Nasr b. Ali el-Cehzamî (ö. 250/854)
12. Suveyd b. Saîd (ö. 240/854)
13. Bekr b. Halef (ö. 240/854)
14. Yakûb b. Humejd b. Kâsib (ö. 241/855)

es-Sünen'deki hadislerin yüzde yirmi beşini kapsayan 1071 rivayet hocası Ebu Bekir b. Ebû Şeybe'den gelmiştir. Yüzde dokuzunu kapsayan 357 rivayet ise Kazvin ve Rey'de yaşayan Kûfe'li bir âlim olan Ali b. Muhammed et-Tanâfisî'den alınmıştır.⁴²

⁴⁰ J.W. Füçk, "İbn Mâdja", *Brill- Encyclopaedia of Islam* (ed. P. Bearman v. dğr), III, 856, Leiden: Brill.

⁴¹ Erkaya, *İbn Mâce'nin Hadis Kültüründeki Yeri*, s. 35-36; Zehebî, XIII, 278.

⁴² Christopher Melchert, "İbn Mâja", *Encyclopaedia of Islam* (ed. Kate Fleet v. dğr), III, 134-135. Leiden: Brill.

es-Sünen'de İbn Mâce'nin şahsına, eserine, amacına, hadisleri seçmedeki kriterine, metoduna ve ravilere dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak bazen metin ve ravilerle ilgili çok kısa açıklamalar yapılmaktadır. Bu açıklamalar *es-Sünen*'in yirmi üç yerinde yer almaktadır.⁴³ İbn Mâce'nin eserinde mürsel ve maktu' rivayetlerin yanında zayıf ve mevzû hadisler de bulunmaktadır.⁴⁴ Erkaya, *es-Sünen*'de münker, mevzû ve delil olarak istifade edilemeyecek 1000 kadar hadisin bulunduğunu zikretmektedir.⁴⁵ Mevzû hadisleri de içine alması hasebiyle Kütüb-i Sitte'de yer alıp almamasına dair ulemâ arasında bir ihtilaf yaşandığından yukarıda bahsetmiştik. Ancak buna rağmen birçok âlim hem İbn Mâce'nin şahsından hem de eserinden övgüyle söz etmişlerdir. Ebû Ya'la el-Halilî (ö. 446/1055), İbn Hallikân, Yâkut el-Hamevî (ö. 626/1229) ve Mizzî (ö. 742/1341) gibi âlimler onu "güvenilir, ârif, büyük ilim sahibi" olarak nitelemişlerdir.⁴⁶ Zehebî (ö. 748/1348) de ondan "Büyük bir hâfız, müfessir ve muhaddis" diye bahsetmiş olsa da münker ve az da olsa mevzû hadislerin eserinde yer alması sebebiyle eserinin değerinin azaldığını belirtmiştir.⁴⁷ Endülüs'ün önemli âlimlerinden olan İbn Hazm'ın (ö. 456/1064) da İbn Mâce'yi meçhul olarak vasıflandırması onun için olumsuz bir değerlendirme sayılabilir.⁴⁸ Bununla birlikte bâb başlıklarının fıkıh konularına göre düzenlenmesi, güzel tertib edilmesi, tekrarlarının az olması eseri farklı kılan özelliklerden sayılmıştır. Bu özelliklerden dolayı kullanışlı olması hasebiyle İbn Mâce'nin eserinden çokça istifade edilmiştir.⁴⁹

İbn Mâce'nin *es-Sünen* adlı eseri üzerine klasik dönemde pek çok şerh, haşiye, zevâid, ta'lik, ricâl ve fihrist çalışması yapılmıştır. Modern dönemde de şerhler, fihristler, yüksek lisans ve doktora tezleri ile makaleler yayınlanmış olup *es-Sünen*'le ilgili çalışmalar devam etmektedir.⁵⁰

es-Sünen üzerine yapılan, bizim de istifade ettiğimiz iki şerhten kısaca bahsedecek olursak Moğultay b. Kılıç'ın (ö.762/1361) *el-İ'lâm bi sünnetihî aleyhisselam* adlı eseri

⁴³ Erkaya, "İbn Mâce ve Eser Karizmasının Oluşumu", *İslamî İlimler Dergisi*, s. 164.

⁴⁴ Tozlu, "Özellikleri ve Metodu İtibari ile İbn Mâce'nin İlk Şerhi el-İ'lâm", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, s. 39.

⁴⁵ Erkaya, *İbn Mâce'nin Hadis Kültüründeki Yeri*, s. 41.

⁴⁶ Erkaya, *İbn Mâce'nin Hadis Kültüründeki Yeri*, s. 40-41; İbn Hallikân eserinde İbn Mâce'den "Meşhur hâfız İbn Mâce ilmiyle ârif, hadiste imamdı." diye bahsetmiştir. Bk. İbn Hallikân, IV, 279; Mizzî, XVII, 40.

⁴⁷ Zehebî, XIII, 278.

⁴⁸ Başaran, "Tirmîzî ve İbn Mâce'yi İbn Hazm'ın Meçhul Olarak Vasıflandırması", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 19-25.

⁴⁹ Erkaya, "İbn Mâce ve Eser Karizmasının Oluşumu", *İslamî İlimler Dergisi*, s. 165-167.

⁵⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Erkaya, *İbn Mâce'nin Hadis Kültüründeki Yeri*, s. 56-59.

es-Sünen’in bilinen en eski şerhtir.⁵¹ Eserin son şerhi ise Safâ ed-Davî Ahmed el-Adevî tarafından telif edilen *İhdâü’-d-dibâce bi-şerhi Süneni İbn Mâce* adlı eserdir.⁵² Moğultay b. Kılıç’ın kaleme aldığı şerh tamamlanmamış olup beş ciltten oluşmaktadır.⁵³ Bu eserde *es-Sünen*’deki tahâre, salât, ezân, mesâcid ve’l-cemâât kitaplarındaki ve ikâmetü’s-salât kitabının bir bölümündeki hadisler ele alınmıştır. *es-Sünen*’de megâzî ile ilgili tespit ettiğimiz yüz on altı hadisin dokuz tanesinin *İ’lâm*’da yer aldığını bu eserde yaptığımız tarama sonucunda tespit ettik.⁵⁴ Eserde yer verilen hadis sayısının az olması hasebiyle Moğultay b. Kılıç’ın bu eserinden çok fazla yararlanma imkânımız olmamıştır. Biz bu hadislerin şerhte yer aldığı bölümleri ikinci bölümdeki dipnotlarda göstermeyi tercih ettik. Adevî’nin İbn Mâce’nin eseri üzerine telif ettiği şerhte de *es-Sünen*’deki hadislerin tamamı yer aldığı için bu şerhten de yararlandık. Ayrıca bazı hadislerdeki bilgi azlığı sebebiyle rivayetlerin başka tariklerine de bakmak zorunda kaldığımızdan yukarıda bahsetmiştik. Bu nedenle Nesâî şerhi olan Vellevî’nin *Zehîratü’l-Ukbâ* adlı eserini de çalışmamızda kullandığımızı burada zikretmek uygun olacaktır.

1.2. Mukâyeseye Esas Alınan Megâzî Müellifleri ve Eserleri

İbn Mâce’nin megâzî ile ilgili kayıt altına aldığı rivayetleri karşılaştırmak için incelediğimiz ilk kaynak İbn Şihâb ez-Zührî’nin *Kitâbü’l-Megâzî* adlı eseridir.⁵⁵ Tâbiûn tabakasından olan İbn Şihâb ez-Zührî, hadisleri tedvin etmedeki rolüyle tanınan, Hicaz ve Şam bölgelerinin en önemli hadis âlimlerindedir.⁵⁶ Aynı zamanda İslâm tarih yazıcılığının önde gelen isimlerinden Urve b. Zübeyr’in de öğrencisi olup Medine tarih ekolünün kurucusu addedilmektedir.⁵⁷

İbn Şihâb ez-Zührî’nin siyer ve tarih yazıcılığına farklı bir bakış açısı getirerek yeni bir dönem başlattığı kabul görmüştür. O, kendisinden önceki siyer rivayetlerini büyük ölçüde toplamayı başarmış ve bunlar ilk dönem tarihçiliği açısından önemli bir kaynak

⁵¹ Moğultay b. Kılıç, *Sünen-i İbn Mâce Şerhi: el-İ’lâm bi sünnetihî ‘aleyhisselâm* (thk. Kâmil Avîza), Mekke 1999, Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, I-V.

⁵² Adevî, *İhdâü’-d-Dibâce bi-Şerhi Süneni İbn Mâce*, Bahreyn 2001, Mektebetü Dâru’l-yakîn, I-V.

⁵³ Yaşar Kandemir, “es-Sünen”, *DİA*, XXXVIII, 144.

⁵⁴ Tahâre, 59 (Hadis No: 465), 66 (Hadis No: 492), 72 (Hadis No: 510), 90 (Hadis No: 565), 113 (Hadis No: 614); Salât, 6 (Hadis No: 684), 10 (Hadis No: 697); Ezân, 2 (Hadis No: 708), 3 (Hadis No: 717).

⁵⁵ İbn Şihâb ez-Zührî, Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah (ö. 124/742), *Kitâbü’l-Megâzî* (nşr. Süheyl Zekkar), Dimeşk 1981.

⁵⁶ Halit Özkan, “Zührî”, *DİA*, XLIV, 544-549.

⁵⁷ Şaban Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, İsar Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, s. 169.

teşkil etmiştir.⁵⁸ İbn Şihâb ez-Zührî'nin ilim anlayışının oluşmasında Saîd b. Müseyyeb'in (ö.94/713) ve Urve b. Zübeyr'in (ö.94/713) katkısı olmuştur.⁵⁹ Bu iki hocası hâricinde Ebân b. Osman (ö.105/723), Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe (ö.98/716) gibi meşhur hadis otoritelerinden de dersler almıştır.⁶⁰ Ancak hocası Urve b. Zübeyr'in, İbn Şihâb ez-Zührî'nin megâzî rivayetlerinde esas kaynak olduğu görülmektedir.⁶¹ İbn Şihâb ez-Zührî'nin tarih anlayışı da Musa b. Ukbe, Ma'mer b. Râşid (ö.153/770) ve İbn İshak (ö.151/768) gibi talebeleri tarafından sürdürülmüştür. Buna rağmen onun müstakil bir megâzî kitabı günümüze kadar gelmeyip, çeşitli eserlerin içinde parçalar halinde yer almıştır. Ma'mer b. Râşid'in İbn Şihâb ez-Zührî'den gelen rivayetlerini toplayan Süheyl Zekkâr, bunları *el-Megâzî'n-Nebeviyye* adıyla müstakil olarak neşretmiştir.⁶²

İbn Şihâb ez-Zührî, rivayet alımına çok önem verip titiz davranmış, âdeta kendisine gelen kişileri imtihan etmiştir.⁶³ Rivayetleri naklederken de senede fazlaca önem vermiştir. Ayrıca o, kendisine gelen rivayetleri toplayıp kayıt altına almakla yetinmiş, bunlar arasında bir tercihte bulunmamıştır.⁶⁴ Hâdiseleri zikrederken tarih vermeye ve kronolojik bütünlük çerçevesinde nakletmeye özen göstermiştir.⁶⁵

Mukâyeseye esas aldığımız ikinci kaynak ise Musa b. Ukbe'nin *Kitâbü'l-Megâzî* adlı eseridir.⁶⁶ Tâbiûn neslinin son temsilcilerinden olan Musa'nın nesebi; Musa b. Ukbe b. Ayyâş b. Ebi'l-Ayyâş el-Kuraşî el-Esedî, künyesi; Ebû Muhammed'dir.⁶⁷

Birçok âlim tarafından sika olduğu belirtilen Musa b. Ukbe sadece Dârekutnî (ö.385/995) tarafından tedlisle suçlanmıştır.⁶⁸ Bunun sebebi de onun İbn Şihâb ez-Zührî'den rivayet edip etmediğine dair vukû bulan tartışmalardır.⁶⁹ Ancak Musa b. Ukbe'nin sika olarak görülmesi ve rivayetlerinde İbn Şihâb ez-Zührî'nin ayrı bir yerinin

⁵⁸ Özkan, "Zührî", s. 548.

⁵⁹ Öz, s. 174-175.

⁶⁰ Abdülazîz ed-Dûrî, "İbn Şihâb ez-Zührî ve İslam Tarih Yazıcılığının Başlamasındaki Rolü" (trc. Câsim Avcı), *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 6, 2002, s. 58.

⁶¹ Abdülazîz ed-Dûrî, "İbn Şihâb ez-Zührî ve İslam Tarih Yazıcılığının Başlamasındaki Rolü", s.59.

⁶² Özkan, "Zührî", s. 548.

⁶³ Öz, s. 176.

⁶⁴ Öz, s. 179.

⁶⁵ Öz, s. 190.

⁶⁶ Musa b. Ukbe b. Ayyâş b. Ebi'l-Ayyâş el-Kuraşî el-Esedî el-Mitrakî el-Medenî (ö. 141/758), *Kitâbü'l-Megâzî* (nşr. Muhammed Bakışş Ebû Mâlik), Agadir 1994.

⁶⁷ Öz, s. 199.

⁶⁸ Öz, s. 201.

⁶⁹ Öz, "Musa b. Ukbe", *DİA*, ek-2, 323-324.

olması bu şüpheleri gidermektedir.⁷⁰ Çünkü her ikisi de Medinelî olduğu için birbirleriyle görüşmeleri muhtemeldir. Ayrıca Musa b. Ukbe, Zührî'den bizzat işiterek nakil almasının yanında onun yazılı metninden de rivayet etmiş olabilir.⁷¹

Musa b. Ukbe *Kitâbü'l-Megâzî* isimli bir eser telif etmiştir. Zehebî'ye göre o, megâzî konusunda kitap telif eden ilk kişidir.⁷² Fakat kitabı günümüze ulaşmamıştır. Bu kitabın Yusuf b. Muhammed b. Ömer b. Kâdı (ö. 789/1387) tarafından tek bir risâle haline getirilen bir parçasını Eduard Sachau, 1904 yılında Arapça metin ve Almanca tercümesiyle beraber yayımlamıştır.⁷³ Bu yayımlanan parçada *Kitâbü'l-Megâzî*'den 16 hadis bulunmaktadır.⁷⁴ Daha sonra modern dönem araştırmacılarından Muhammed Bakşîş, Musa b. Ukbe'nin diğer kaynaklarda yer alan rivayetlerini *el-Megâzî li-Musa b. Ukbe* adıyla neşretmiştir. Bizim de tezimizde kullandığımız bu neşir, olayların tarihî sırasına uygunluğu ve ortak metinlerin tespitinin doğru bir şekilde yapılması açısından başarılı bulunmuştur.⁷⁵ Abdullah b. Abbas (ö.68/687), Urve b. Zübeyr (ö.94/713), Nâfi' (ö.117/735) ve İbn Şihâb ez-Zührî gibi kişilerden nakledilen rivayetlerin yer aldığı *Megâzî*'de Kâbe'nin yeniden bina edilmesi, ilk vahiy, Habeşistan'a hicret, Hz. Peygamber'in Tâif'e gitmesi gibi Mekke döneminde gerçekleşen hâdiseler ve Hz. Peygamber'in Medine'ye hicret ettikten sonraki gazve ve seriyyeleri yer almaktadır. Ayrıca kitapta ilk Müslümanların, Habeşistan'a hicret edenlerin, Akabe biatlarına ve Bedir Savaşı'na katılanların ve Mekke'nin Fethi'nde Müslüman olanların listeleri de verilmiştir.⁷⁶

Çalışmamızda ele aldığımız bir diğer kaynak Vâkıdî'ye âit olan *Kitâbü'l-Megâzî* aldî eseridir.⁷⁷ Vâkıdî'nin ismi Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî olup künyesi Ebû Abdullah'tır.⁷⁸ Medine'de doğan Vâkıdî çok erken dönemden itibaren siyer ve megâzîye ait rivayetleri toplamaya başlamıştır.⁷⁹ Öğrencisi İbn Sa'd'a (ö.230/845) göre megâzî, siyer, ahkâm, tarih gibi alanlarda çok fazla malumata

⁷⁰ Öz, s. 202.

⁷¹ Mahmut Olgaç, "Musa b. Ukbe'nin (v. 141/758) Siyer'e Dâir Rivâyetlerinin Değerlendirmesi", *Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015, s. 13-26.

⁷² Öz, s. 203.

⁷³ Fayda, "Siyer ve Meğâzî", *DİA*, XXXVII, 322.

⁷⁴ Öz, s. 203

⁷⁵ Öz, s. 212

⁷⁶ Fayda, "Siyer ve Meğâzî", s. 321.

⁷⁷ Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî, *Kitâbu'l-Megâzî* (thk. Marsden Jones), Beyrut 1984.

⁷⁸ Öz, s. 300.

⁷⁹ Öz, s. 301

sahiptir.⁸⁰ Sahâbe veya şehit torunu gördüğü zaman onlardan bilgi almaya gayret etmiş ve hâdiselerin cereyan ettiği yerlere gitmiştir. Her ne kadar olay yerini gezme konusunda İbn İshak ilklerden kabul edilse de Vâkıdî bu konuya çok daha fazla önem vermiştir.⁸¹ Ayrıca gazve ve seriyyelerin tarihlerini en doğru şekilde tespit etmeye çalışmıştır. Haberleri naklederken farklı rivayetlere yer vermiş, zaman zaman tercihini belirtmiş ve bazen bunlardan ahkâma dair sonuçlar çıkarmıştır.⁸² Vâkıdî çoğunlukla muhaddislerden bilgi almıştır. Bunlara ilaveten kaynakları arasında Urve b. Zübeyr, İbn Şihâb ez-Zührî, Âsım b. Ömer b. Katâde (ö.120/738), Ma‘mer b. Râşid, Musa b. Ukbe gibi siyer ve megâzî alanının meşhur otoriteleri de yer almaktadır. Ancak Vâkıdî'nin, eserinde İbn İshak'tan hiç bahsetmemesi ve ondan rivayet nakletmemesi intihal yaptığı şüphesini oluşturmuş ve bu konu âlimler arasında tartışmaya yol açmıştır.⁸³ Ayrıca meçhul ravilerden münker hadisler aldığı suçlamasıyla özellikle muhaddisler tarafından ciddi anlamda eleştirilmiştir.⁸⁴ Bu açıdan cerh ve ta‘dil âlimleri Vâkıdî hakkında görüş ayrılığına düşmüşlerdir.⁸⁵

Vâkıdî, megâzî, hadis, tabakât, biyografi ve ahkâm gibi birçok alanda eser telif etmiştir.⁸⁶ Nedîm'in (ö.385/995[?]) *Fihrist*'inde geçtiği üzere yirmi yedi adet eseri bulunmaktadır.⁸⁷ Ancak *Kitâbü'l-Megâzî* hariç eserlerinin neredeyse tamamı günümüze ulaşmamıştır.⁸⁸ Bu eser ise *Kitâbü't-Târîh ve'l-Megâzî ve'l-Meb'as*'ın bir bölümünü teşkil etmekte olup, içerisinde gazve ve seriyyeler geniş kapsamlı olarak ele alınmıştır.⁸⁹ Eser Hamza b. Abdülmuttalib Seriiyesi'yle başlamakta olup hicretin 10. yılındaki Veda Haccı'yla son bulur.⁹⁰ Bu kitabın üçte bir hacmindeki kısmını ilk defa Alfred Von Kremer *Târîhu Megâzî'n-Nebiyy* adıyla neşretmiştir. Daha sonra Arapça tam metnini ilk defa Abbas eş-Şirbînî 1948 yılında yayımlamış, ardından eser Marsden Jones tarafından 1966 yılında tahkik edilerek yayımlanmıştır. Biz ise çalışmamızda eserin Marsden Jones tahkikli baskısını tercih ettik.

⁸⁰ İmtiaz Ahmed, "Bir Muhaddis Olarak Vâkıdî" (trc. Ramazan Özmen), *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Van 2000, S. 3, s. 430.

⁸¹ Öz, s. 304

⁸² Fayda, "Siyer ve Megazi", s. 322.

⁸³ Fayda, "Vâkıdî", *DİA*, XLII, 475.

⁸⁴ Fayda, "Vâkıdî", 473.

⁸⁵ Cerh ve ta‘dil âlimlerinin görüşleri için bk. Öz, s. 305-308.

⁸⁶ Ahmed, "Bir Muhaddis Olarak Vâkıdî", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 433.

⁸⁷ Ahmed, "Bir Muhaddis Olarak Vâkıdî", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 433.

⁸⁸ Fayda, "Vâkıdî", 473.

⁸⁹ Öz, s. 331.

⁹⁰ Fayda, "Vâkıdî", s. 474.

Tezimizde mukayeseye konu olan son eser İbn Hişâm'ın *es-Sîretü'n-Nebeviyye* isimli kitabıdır.⁹¹ Tarih, ahbâr, şiir, ensâb, nahiv âlimi olarak nitelendirilen İbn Hişâm'ın künye, lakab ve nisbeleriyle birlikte tam adı Cemâlüddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Yusuf b. Ahmed b. Abdullah b. Hişâm el-Ensârî el-Mısırî'dir.⁹²

İbn Hişâm, İbn İshak'ın *Sîretü İbn İshak* diye bilinen eserini yeniden tertip etmiş, daha sonra bu kitap zamanla *Sîretü İbn Hişâm* olarak tanınmıştır.⁹³ Ziyâd el-Bekkâî'nin İbn İshak'tan rivayet ettiği nüshasını esas alan İbn Hişâm bazı kısaltmalarda ve ilavelerde bulunarak eseri yeniden düzenlemiştir.⁹⁴ Ayrıca o, sadece Ziyâd'ın adını zikretmemiş, başkalarından da alıntılarda bulunmuştur. Bazen de Şâfiî kanalıyla İbn İshak'a ulaşmıştır.⁹⁵ İbn Hallikân, Zehebî, İbn Kesîr (ö. 774/1373), ve Sehâvî (ö. 902/1497) gibi âlimler bu eseri en güvenilir siyer kitabı olarak görmüşlerdir.⁹⁶ İbn Hişâm "Kâle İbn Hişâm" diye belirterek bu esere bazı katkılar yapmıştır. Eserde yer alan âyet, hadis ve şiirlerdeki garîb kelimelere dair açıklamalarda bulunmuş, bir takım tarihî bilgileri esere ilave etmiş, kişilerin nesebleriyle ilgili bilgiler vermiş ve bazı kelimelerin okunuşuna işaret etmiştir. Ayrıca bazı şiirlerin dili ve vezninde düzeltmeler yaparken,⁹⁷ bazı şiirleri de kitabına almamıştır.⁹⁸ İbn İshak farklı rivayetlerde tercihte bulunmaktan kaçınmışsa da İbn Hişâm zaman zaman tercihte bulunmuştur.⁹⁹

Eserin Ferdinand Wüstenfeld tarafından tahkik edilen ilk baskısı Mısır'da yayımlanmıştır. Daha sonra ise birçok tahkikli neşri yapılmıştır. Bunlardan biri de Mustafa es-Sakkâ-İbrahim el-Ebyârî-Abdülhafiz eş-Şelebî tarafından yapılmış olup, biz de çalışmamızda bu baskıyı kullandık.

⁹¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (nşr. Mustafa es-Sakka-İbrahim el-Ebyârî-Abdülhafiz Şiblî), Kahire 1955.

⁹² Fayda, "İbn Hişâm", *DİA*, XX, 71.

⁹³ Fayda, "İbn Hişâm", s. 73.

⁹⁴ Fayda, "İbn Hişâm", s. 72.

⁹⁵ Öz, s. 356.

⁹⁶ Fayda, "İbn Hişâm", s. 72.

⁹⁷ Fayda, "İbn Hişâm", s. 72.

⁹⁸ Öz, s. 357.

⁹⁹ Öz, s. 365.

BÖLÜM 2: *es-SÜNEN*'DE YER ALAN MEGÂZÎ İLE İLGİLİ RİVAYETLER

2.1. Ubeyde b. Hâris Seriyyesi

es-Sünen'de Ubeyde b. Hâris Seriyyesi'yle ilgili bir rivayet bulunmaktadır. Bu rivayette Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın kendisini "Allah yolunda ok atan ilk Arap" olarak nitelendirdiği yer almaktadır.¹⁰⁰ Bu hadiste her ne kadar seriyye ismi verilmemişse de erken dönem kaynaklarında yer alan rivayetlerde bu sözlerin Ubeyde b. Hâris seriyyesi esnasında söylendiği zikredilmektedir.¹⁰¹ Ayrıca bu seriyye Mehmet Apaydın tarafından, ilk gazve olan Ebvâ, Buvât, Zü'l-Uşeyre Gazvesi'nin bir parçası olarak nitelendirilmektedir.¹⁰²

2.2. Bedir

es-Sünen'de Bedir Savaşı ile ilgili sekiz rivayet yer almaktadır. Bunlar, savaşa katılanların sayısı ve bazılarının isimleri, haklarında âyet nâzil olan altı kişi, savaşta yaşanan bir hâdise, Hz. Peygamber'in ganimet olarak aldığı hisse ve Resûlullah'ın savaşa katılanlara ettiği dua olmak üzere beş ana başlıkta toplanabilir.

a) Savaşa Katılanların Sayısı ve Bazılarının İsimleri

Savaşa iştirak edenlerin sayısı ve bazı sahâbîlerin isimleri ile ilgili *es-Sünen*'de dört rivayet vardır. Bu rivayetlerin biri Bedir Savaşı'na katılan Müslümanların sayısı, diğer üçü ise savaşa katılan bazı sahâbîlerin isimleri hakkında bilgi içermektedir.

Berâ b. Âzib'ten gelen rivayette savaşa katılan kişi sayısının üç yüz on küsur olduğu belirtilmiştir. Rivayette, Tâlût'un askerlerinin de üç yüz on küsur kişi olduğuna dair bir vurgu bulunmaktadır.¹⁰³

İbn Mâce'nin eserinde yer alan diğer iki rivayette ise Itbân b. Mâlik es-Sâlimî ve Amr b. Avf'ın Bedir'e katılan sahâbîlerden olduğuna dair bilgi yer almaktadır.¹⁰⁴

Dördüncü rivayet ise Ebû'd-Derdâ'dan nakledilmiştir. O, çok sıcak bir günde sefere çıktıklarını, orduda yalnızca Hz. Peygamber ve Abdullah b. Revâha'nın oruçlu

¹⁰⁰ İbn Mâce, Mukaddime (Sünne), 11 (Hadis No: 131).

¹⁰¹ Musa b. Ukbe, s. 150-151; Vâkıdî, I, 10; İbn Hişâm, I-II, 591.

¹⁰² Mehmet Apaydın, *Siyer Kronolojisi*, İstanbul 2018, Kuramer Yayınları, s. 483, 507.

¹⁰³ İbn Mâce, Cihâd, 18 (Hadis No: 2828).

¹⁰⁴ İbn Mâce, Mesâcid ve'l-Cemâât, 8 (Hadis No:754), Fiten, 18 (Hadis No: 3997).

olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁵ Hz. Peygamber'in sadece Bedir Savaşı'nı ve Mekke'nin Fethi'ni Ramazan ayında gerçekleştirdiğine dair bilgiler mevcuttur.¹⁰⁶ Abdullah b. Revâha'nın da Mekke'nin Fethi'nden önce gerçekleşen Mu'te Seriyyesi'nde şehit olduğu kaynaklarda yer aldığına göre rivayette bahsedilen seferin Bedir Savaşı olması gerekir.¹⁰⁷

b) Savaş Öncesi Yaşanan Bir Hâdise

Sünen'deki rivayetlerden birisi savaş günü yaşanan bir hâdiseye işaret etmektedir. Bu rivayette Abdullah b. Mes'ûd, Ammâr b. Yâsir ve Sa'd arasında Bedir Savaşı öncesinde gerçekleşen bir olay yer almaktadır. Metinden anlaşıldığına göre savaştan önce bu üç sahâbî savaşta elde ettikleri ganimetleri bir araya getirip paylaşmak üzere ortaklık akdi yapmışlardı. Mezkûr rivayette yer alan bilgiye göre Abdullah b. Mes'ûd ve Ammâr savaşta ganimet elde edememiş, Sa'd ise iki erkek esir getirmiştir.¹⁰⁸ Buradan da bu iki erkek esirin üç kişi arasında paylaşıldığı anlaşılmaktadır.

c) Haklarında Âyet Nâzil Olan Altı Kişi

İbn Mâce'nin Ebû Zer'den naklettiği bir rivayet, Bedir Savaşı esnasında haklarında âyet nâzil olan altı kişinin ismine dair bilgi içermektedir.¹⁰⁹ Ebû Zer, Kur'ân'da yer alan “هَذَا نِ حَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ” âyetinden “ان الله يفعل ما يريد” âyetine kadar olan kısmın, Bedir Savaşı'na katılan altı kişi hakkında nâzil olduğunu ifade etmektedir. Rivayette ismi geçen altı kişi Hamza b. Abdülmuttalib, Ali b. Ebû Tâlib, Ubeyde b. Hâris, Utbe b. Rebîa, Şeybe b. Rebîa ve Velîd b. Utbe'dir. Bilindiği üzere bu altı kişi savaş öncesinde mübâreze için meydana çıkan kişilerdir.¹¹⁰ Ancak rivayette mübârezeyle dair bir ayrıntı yoktur. İbn Mâce tarafından sunulan bu rivayet Bedir Savaşı'nın mübâreze safhası için bize dolaylı olarak bilgi sunmaktadır.

Hadiste geçen âyetlerin numaralarını tespit etmek için yaptığımız araştırmada “هَذَا نِ حَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ” ifadesinin Hâc Sûresi 19. âyette, “ان الله يفعل ما يريد” ifadesinin ise Hâc Suresi 14. âyette yer aldığını tespit ettik. Rivayette 19. âyetten sonra yer aldığı zikredilen “ان الله يفعل ما يريد” kısmı 19. âyetten sonra değil, âyetin yukarısında bulunan

¹⁰⁵ İbn Mâce, Sıyâm, 10 (Hadis No:1663).

¹⁰⁶ Apaydın, s. 639.

¹⁰⁷ Ahmet Davudoğlu, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, İstanbul 1979, VI, 130.

¹⁰⁸ İbn Mâce, Ticârât, 63 (Hadis No: 2288).

¹⁰⁹ İbn Mâce, Cihâd, 29 (Hadis No: 2835).

¹¹⁰ Fayda, “Bedir Gazvesi”, *DİA*, V, 326.

14. âyette yer almaktadır. Dolayısıyla bu rivayette âyet akışıyla ilgili bir karışıklığın olduğu anlaşılmaktadır.

d) Hz. Peygamber'in Ganimet Olarak Aldığı Hisse

Sünen'de yer alan bir rivayette Hz. Peygamber'in Bedir Savaşı'nda ele geçirilen ganimetten hisse aldığı ve bu hissesinin (nefl) Zülfikâr isimli kılıç olduğu belirtilmiştir.¹¹¹

e) Savaşa Katılanlara Resûlullah'ın Ettiği Dua

Hz. Peygamber'in eşi Hafsa, Resûlullah'ın "Bedir Savaşı'na ve Hudeybiye Seferi'ne katılanlardan hiç kimsenin cehennem ateşine girmeyeceğini umuyorum." diye dua ettiğini ifade etmiştir.¹¹² Rivayetten Hz. Peygamber'in Hudeybiye'den sonra bu duayı yaptığı anlaşılmaktadır. Bu da yaşanan hâdisenin güçlüğünden dolayı Hz. Peygamber'in Hudeybiye'yi en az Bedir Savaşı kadar önemli saydığını göstermektedir. Ayrıca bu rivayette hem Bedir hem de Hudeybiye zikredildiğinden bu hadisi Hudeybiye Seferi bölümünde de ele aldık.

2.3. Uhud

Sünen'de Uhud Savaşı ile ilgili önemli bilgiler içeren on dokuz rivayet yer almaktadır. İbn Mâce'nin aktarmış olduğu rivayetlerden biri Abdullah b. Ömer'in yaşı hakkında bilgi sunmaktadır. Diğer on bir rivayet savaş esnasında yaşanan olayları, üç rivayet Hz. Peygamber'in yaralanmasını, geriye kalan dördü ise Uhud şehitlerinin defnedilmesini konu edinmektedir.

a) Abdullah b. Ömer'in Yaşı

Sünen'de Abdullah b. Ömer'in yaşına dair bilgi içeren tek bir rivayet yer almaktadır. Abdullah b. Ömer, Uhud Savaşı'na katılmak istediğinde on dört yaşında olduğunu ve Hz. Peygamber'in kendisine savaşa katılma izni vermediğini ifade etmiştir. Hendek Savaşı'na katılmak istediğinde ise on beş yaşında olduğu için Resûlullah'ın izin verdiğini belirtmiştir.¹¹³

b) Savaş Esnasında Yaşanan Olaylar

¹¹¹ İbn Mâce, Cihâd, 25 (Hadis No: 2808).

¹¹² İbn Mâce, Zühd, 33 (Hadis No: 4281).

¹¹³ İbn Mâce, Hudûd, 4 (Hadis No: 2543).

Bu hususla ilgili İbn Mâce’de on bir rivayet yer almaktadır. Bunların dördü Uhud Savaşı’ndaki çarpışmalar esnasında Hz. Peygamber’in övdüğü bazı sahâbîler hakkındadır. Bu rivayetlerden övülen sahâbîlerin isimleri hakkında bilgi edinilmektedir. Senedleri farklı ancak aynı bilgiyi veren iki rivayete göre Hz. Peygamber Sa’d b. Ebû Vakkâs’a “Ey Sa’d! Ok at. Anam babam sana feda olsun.” demiştir.¹¹⁴ Aktarılan bir başka rivayete göre Hz. Peygamber, Zübeyr b. Avvâm için de aynı hitâbı kullanmıştır.¹¹⁵ Yukarıda yer verdiğimiz rivayetin devamında ise Ali b. Ebû Tâlib’in, Resûlullah’ın sadece Sa’d b. Ebû Vakkâs için bu cümleyi söylediği ifade edilmiştir.¹¹⁶ Muhtemelen Ali b. Ebû Tâlib, Hz. Peygamber’in Zübeyr b. Avvâm için de böyle bir hitapta bulunduğunu duymamıştır. *Sünen*’de Zübeyr b. Avvâm hakkında bir başka rivayet daha yer almaktadır. Buna göre Âişe, Urve b. Zübeyr’e babası Zübeyr b. Avvâm ve Ebû Bekir’in savaşta yaralanmalarına rağmen Allah ve Resûlü’nün çağrısına itaat ettiklerini söylemiştir.¹¹⁷ Yaptığımız araştırmalar sonucunda Âişe’nin Âl-i İmrân Sûresinin 172. Âyetine atıf yaparak Zübeyr ve Ebû Bekir için bu ifadeleri kullandığını tespit ettik.¹¹⁸ Bu rivayetlerden anlaşılıyor ki Sa’d b. Ebû Vakkas ve Zübeyr b. Avvâm Hz. Peygamber’in yanında savaşmış ve cesaretlerinden dolayı övgüye mazhar olmuşlardır.

İbn Mâce’nin eserinde yer alan konuyla ilgili beşinci rivayete göre Talha b. Ubeydullah Resûlullah’ın yanında çarpışırken vücudunu ona siper etmiş, bu yüzden kolunu kaybetmiştir.¹¹⁹ Yukarıda bahsi geçtiği üzere Hz. Peygamber’i koruyup ona siper olan bir diğer sahâbî de Sa’d b. Ebû Vakkâs’tı.

es-Sünen’deki Uhud Savaşı’yla ilgili rivayetlerden altıncısı çarpışma esnasındaki bir olayı bize aktarmaktadır.¹²⁰ Aslen İranlı bir mevlâ olan Ebû Ukbe müşriklerden bir adamla çarpışırken kendisinin Fârisî olduğunu belirterek övünmüştür. Bu olay Hz. Peygamber’e ulaştığında Ebû Ukbe’nin kendisini onlara mensup kılmasını hoş karşılamamış ve bundan sonra kendisini “ensâra mensup bir genç” olarak tanıttırmasının uygun olacağını vurgulamıştır. Bu rivayetten Ebû Ukbe’nin de savaşa katılanlar

¹¹⁴ İbn Mâce, Mukaddime (Sünne), 11 (Hadis No: 129, 130).

¹¹⁵ İbn Mâce, Mukaddime (Sünne), 11 (Hadis No: 123).

¹¹⁶ İbn Mâce, Mukaddime (Sünne), 11 (Hadis No: 129).

¹¹⁷ İbn Mâce, Mukaddime (Sünne), 11 (Hadis No: 124).

¹¹⁸ İbn Şihâb ez-Zühri, s. 78.

¹¹⁹ İbn Mâce, Mukaddime (Sünne), 11 (Hadis No: 128).

¹²⁰ İbn Mâce, Cihâd, 13 (Hadis No: 2784).

arasında yer aldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in sözlerinden bir millete mensubiyetin övünmeyi gerektiren bir durum olmadığı görülmektedir.

Câbir b. Abdullah'ın naklettiği üç farklı rivayetten Uhud Savaşı'nda şehit olan bazı sahâbîlerin isimlerini öğrenmek mümkündür. Bu konuyla ilgili ilk rivayete göre Sa'd b. Rebî' Uhud'da şehit olmuştur. Savaştan sonra Sa'd'ın hanımı mirasla ilgili bir problemin çözümü için Hz. Peygamber'e başvurmuştur.¹²¹ *Sünen*'de yer alan diğer iki rivayete göre ise Câbir b. Abdullah'ın babası olan Abdullah b. Amr b. Harâm da Uhud şehitleri arasındadır. Şehit olduktan sonra Hz. Peygamber, Câbir'e Allah'ın sadece babasıyla arada perde olmadan konuştuğunu, onun durumunu insanlara bildirmek için de Âl-i İmrân Sûresi'nin 169. âyetini¹²² indirdiğini söylemiştir.¹²³ Ayrıca *es-Sünen*'deki başka bir rivayette Hamza'nın da şehit edildiği bilgisi yer almaktadır. Ancak bu rivayet şehitlerin cenaze namazı ve defnedilmeleriyle alakalı olduğu için "Uhud Şehitlerinin Defnedilmesi" başlığı altında zikredilmiştir.

es-Sünen'de Hz. Peygamber'in Mekke'de gördüğü ve Uhud şehitlerinden bahseden bir rüya rivayet edilmiştir.¹²⁴ Bu rivayette geçtiği üzere Hz. Peygamber, Mekke'de iken bir gün rüyasında bir kılıç görmüş, salladığında da kırılmıştır. O, ilerleyen yıllarda bu rüyasını anlatmış ve bunun Uhud'da şehit olanlara benzediğini söylemiştir. Sonra yine aynı rüyada boğazlanan sığırlar gördüğünü ve bunların da Uhud Savaşı'nda şehit olan Müslümanlar olduğunu ifade etmiştir.

Bu başlığımızla ilgili son rivayet Hz. Peygamber'in zırhı ile ilgilidir. Uhud günü Hz. Peygamber yanında iki zırh götürmüştür. Râvi Sâib b. Yezîd'e göre Hz. Peygamber bunları üst üste giymiştir.¹²⁵

c) Hz. Peygamber'in Yaralanması

Uhud Savaşı'nda Hz. Peygamber'in yaralanmasına dair İbn Mâce'nin eserinde üç rivayet bulunmaktadır. Sehl b. Sa'd'dan nakledilen senedleri farklı iki rivayette, miğferinin ve rebâiye denilen yan kesici dişinin kırıldığı yer almaktadır. Yarayı temizlemek için Ali b. Ebû Tâlib kalkanla su taşımış, kızı Fâtıma da yüzündeki kanı silmiştir. Fâtıma, kan durmayınca eski bir hasır parçasını yakıp kül hâline getirmiş ve

¹²¹ İbn Mâce, Ferâiz, 2 (Hadis No: 2720).

¹²² Âli-İmrân 3/169.

¹²³ İbn Mâce, Mukaddime (Sünne), 13 (Hadis No: 190), Cihâd, 16 (Hadis No: 2800).

¹²⁴ İbn Mâce, Ta'birü'r-Rü'yâ, 10 (Hadis No: 3921).

¹²⁵ İbn Mâce, Cihâd, 18 (Hadis No: 2806).

yararının üzerine koyup kanı durdurmuştur.¹²⁶ Bu hâdiseyle ilgili Enes b. Mâlik'ten nakledilen üçüncü rivayette yukarıdaki bilgilerden hâriç ek bir bilgi daha yer almaktadır. Buna göre Hz. Peygamber'in miğferi ve dişi kırıldıktan sonra kızı Fâtıma yüzündeki kanı silerken Hz. Peygamber "Bir peygamber kavmini Allah yoluna çağırırken, onun yüzünü kana bulayan kavim nasıl iflah olur?" demiştir. Bunun üzerine Allah Teâlâ "Onları cezalandırmak veya affetmek konusunda senin yapacağın bir şey yok. Çünkü onlar zâlimlerdir." meâlindeki Âl-i İmrân Sûresi'nin 128. âyetini indirmiştir.¹²⁷

d) Uhud Şehitlerinin Defnedilmesi

İbn Mâce, Uhud şehitlerinin defnedilmesiyle alâkalı bize dört rivayet sunmaktadır. Bu rivayetler şehitlerin yıkanması, defnedilmesi ve cenâze namazlarının kılınmasına dair önemli bilgiler içermektedir.

Bu konuyla ilgili ilk rivayete baktığımızda, Hz. Peygamber Uhud şehitlerinin üzerlerindeki demir ve deriden yapılmış malzemelerin çıkarılmasını, fakat onların üzerlerindeki elbise ve kanlarıyla defnedilmesini emrettiği görülmektedir.¹²⁸ Bu rivayetten şehitlerin yıkanmadan defnedildiği anlaşılmaktadır.

İkinci rivayette Abdullah b. Abbas, Hz. Peygamber'in şehitlerin cenaze namazını onar kişilik gruplar halinde kıldırıldığını, her on kişilik grubun cenaze namazı bitince naaşların kaldırıldığını, ancak Hamza'nın cenazesinin olduğu yerde bırakıldığını nakletmiştir. Böylece her getirilen grupla birlikte Hamza için pek çok defa cenaze namazı kılınmıştır.¹²⁹

Bu konuyla ilgili karşımıza çıkan üçüncü rivayetten Hz. Peygamber'in şehitleri ikişerli üçerli olarak kabirlere yerleştirdiği anlaşılmaktadır. O, şehitleri kabre yerleştirirken Kur'ân'ı en çok ezberleyen şehidi kabirde ön cepheye koymuştur. Ayrıca rivayette yer aldığına göre Hz. Peygamber şehitlerin yıkanmadan ve cenâze namazları kılınmadan defnedilmelerini emretmiştir.¹³⁰ Ancak bu rivayette cenâze namazıyla ilgili verilen bilgi bir önceki rivayette yer alan bilgiyle çelişmektedir. Abdullah b. Abbas şehitlerin cenâze namazlarının kılındığı bilgisini verirken, bu rivayet tam aksini söylemektedir.

¹²⁶ İbn Mâce, Tıb, 15 (Hadis No: 3464, 3465).

¹²⁷ İbn Mâce, Fiten, 23 (Hadis No: 4027).

¹²⁸ İbn Mâce, Cenâiz, 28 (Hadis No: 1515).

¹²⁹ İbn Mâce, Cenâiz, 28 (Hadis No: 1513).

¹³⁰ İbn Mâce, Cenâiz, 28 (Hadis No: 1514).

Câbir b. Abdullah'tan gelen dördüncü rivayette, Hz. Peygamber'in kendisinden habersiz Medine'ye götürülen şehitlerin savaş alanına geri getirilmesini emrettiği yer almaktadır.¹³¹ Bu rivayetten Uhud şehitlerinin hepsinin gazalanına gömüldüğü anlaşılmaktadır.

2.4. Benû Nadîr

Medine'de yaşayan üç Yahudi kabilesinden biri Benû Nadîr'dir. Hz. Peygamber'in Nadîroğulları ile yaptığı savaş hakkında İbn Mâce'nin eserinde ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Benû Nadîr hakkında bilgi edinebileceğimiz sadece üç rivayet nakledilmiştir.

Abdullah b. Ömer'den gelen iki rivayete göre Hz. Peygamber Benû Nadîr'i kuşattığında onların Büveyre denilen yerdeki hurma ağaçlarını yaktırmış veya kestirmiştir. Rivayetlerden birinde bu olay üzerine “مَا قَطَعْتُمْ مِّن لِّبْنَةٍ أَوْ تَرَكَتُمُوهَا قَائِمَةً” âyetinin (Haşr 59/5)¹³² indirildiği bilgisi yer almaktadır.¹³³ Diğer rivayette ise yine bu olay hakkında Hz. Peygamber'in şâirinin söylediği bir şiir bulunmaktadır.¹³⁴

Benû Nadîr'le ilgili üçüncü ve son rivayet Enes b. Mâlik'ten gelmektedir. Bu hadiste yer alan bilgiye göre Hz. Peygamber Benû Nadîr kuşatmasında yular ve semeri hurma lifinden yapılmış bir merkebe binmiştir. Ayrıca rivayette Benû Kurayza ve Hayber'in fethinde de yine yuları ve semeri hurma lifinden yapılmış olan bir merkebe bindiği bilgisine yer verilmiştir.¹³⁵ Rivayette üç savaşın ismi geçmesinden dolayı biz ilgili hadisi diğer savaşlarda da zikretmeyi uygun gördük.

2.5. Zâtü'r-Rikâ

İbn Mâce, Zâtü'r-Rikâ Savaşı hakkında sadece bir rivayeti kayıt altına almıştır. Bu rivayette Câbir b. Abdullah, kendisi ve Hz. Peygamber arasında geçen bir deve alışverişini nakletmiştir.¹³⁶ Rivayete göre Hz. Peygamber bir gazve sırasında Câbir'in devesini bir dinar karşılığında almak istemiş, Câbir de Medine'ye döndüklerinde ona vereceğini söylemiştir. Hz. Peygamber de Câbir'e dua ederek devenin fiyatını yirmi

¹³¹ İbn Mâce, Cenâiz, 28 (Hadis No: 1516).

¹³² “Hurma ağaçlarından herhangi birini kesmeniz veya olduğu gibi bırakmanız...”

¹³³ İbn Mâce, Cihâd, 31 (Hadis No: 2844).

¹³⁴ İbn Mâce, Cihâd, 31 (Hadis No: 2845). Hz. Peygamber'in şâirinin söylediği şiir: “Lüeyoğullarının önde gelenleri Büveyre'yi kaplayan yangını kolayca gerçekleştirdi.” şeklindedir.

¹³⁵ İbn Mâce, Zühd, 16 (Hadis No: 4178).

¹³⁶ İbn Mâce, Ticârât, 29 (Hadis No: 2205).

dinara kadar çıkarmıştır. Daha sonra Medine'ye geldiklerinde Câbir devesini ona götürmüş, Hz. Peygamber de hem devenin ücreti olan yirmi dinarı ganimetten vermiş hem de deveyi Câbir'e iade etmiştir.

Bu olay başka hadis ve siyer-megâzî kaynaklarında da zikredilmiştir. Bu rivayetler incelendiğinde hâdisenin Zâtü'r-Rikâ Savaşı'nda yaşandığı anlaşılmaktadır.¹³⁷

2.6. Benû Mustalik

İbn Mâce tarafından sunulan nakillerde bir gazve dönüşünde Hz. Âişe'nin gerdanlığının kaybolması hâdisesi ile ilgili iki rivayet yer almaktadır. Ancak rivayetlerin ikisinde de sadece olay anlatılmış, gazve ismine dair herhangi bir kayıt sunulmamıştır. Ana kaynaklarda yer alan ve modern tarihçilerin genelde tercih ettiği görüşe göre bu hâdisi Benû Mustalik Gazvesi'nde yaşanmıştır.¹³⁸

Bu rivayetlerden ilki Ammâr b. Yâsir'den gelmektedir.¹³⁹ Rivayete göre Hz. Âişe kaybolan gerdanlığını aramak için geride kalınca, diğer insanların beklemesine sebep olmuştur. Başkalarını beklettiği için Ebû Bekir'in, kızı Âişe'ye çıkıştığı da rivayette yer almıştır. Allah Teâla bir süre sonra teyemmüm âyetini indirmiştir.¹⁴⁰ Ammâr b. Yâsir o gün dirseklere kadar meshettiklerini nakletmiştir. Bu rivayetten anlaşılmaktadır ki, sahâbe susuz bir mevkîde Âişe'yi beklemiş, abdest alamadıkları için de Allah onlara kolaylık olsun diye bu âyeti indirmiştir. Ayrıca indirildiği zikredilen teyemmüm âyetinin hangi sûrede ve âyette yer aldığına dair rivayette herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Bu hâdisiyle ilgili ikinci rivayet Âişe'nin kendisinden gelmektedir. Aynı olaydan bahsetmesine rağmen bu rivayet biraz önce ele aldığımız rivayete göre bir takım farklılıklara sahiptir. Buna göre Hz. Âişe, kardeşi Esmâ'dan bir gerdanlık emânet almış ve onu kaybetmiştir. Hz. Peygamber gerdanlığı aramaları için birkaç kişiyi göndermiş, namaz vakti gelince de bu kişiler su bulamadıkları için abdestsiz olarak namazlarını kılmışlardır. Hz. Peygamber'in yanına gelince durumlarını anlatmışlar, ardından da teyemmüm âyeti nâzil olmuştur. Bunun üzerine Useyd b. Hudayr, Âişe'nin yaşadığı bu olay sonrasında âyet indirildiği için onun ne kadar hayırlı bir insan olduğunu

¹³⁷ Apaydın, s. 567-569.

¹³⁸ Mehmet Boynukalın, "Teyemmüm", *DİA*, XLI, 51; Âdem Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi (I)*, İstanbul 2011, Ensar Yayınları, s.308.

¹³⁹ İbn Mâce, *Tahâre*, 90 (Hadis No: 565).

¹⁴⁰ Şerhi için bk. Moğultay b. Kılıç, II, 680.

söylemiştir.¹⁴¹ Aynı şekilde bu hadiste de teyemmüm âyetinin yer aldığı sûre ve âyet numarası bildirilmemiştir.

Bilindiği üzere Benû Mustalik Gazvesi ifk hâdisesinin yaşandığı gazve olarak bilinir. Ancak İbn Mâce'nin zikretmiş olduğu rivayetlerde ifk hâdisesine dair bir ayrıntı yoktur. Rivayette savaş ismi zikredilmediğinden teyemmüm ve ifk hâdiselerinin aynı gazvede mi yoksa farklı gazvelerde mi yaşandığı bilgisi bu rivayetlerden net olarak anlaşılamamaktadır.

2.7. Hendek

Sünen'de, Hendek Savaşı'yla ilgili üç rivayet yer almaktadır ve bu rivayetlerde Hendek Savaşı ile ilgili oldukça sınırlı bilgi bulunmaktadır. Bunlardan biri Abdullah b. Ömer'in Hendek Savaşı'ndaki yaşı hakkında bilgi verirken, diğer ikisi Hz. Peygamber'in Mekkeli müşrikler hakkında söylediği sözleri içermektedir.

İlk rivayeti yukarıda Uhud Savaşı bölümünde zikretmiştik. Rivayette Hendek Savaşı'yla ilgili bilgiler yer aldığı için burada da zikretmeyi uygun gördük. Abdullah b. Ömer, on dört yaşında olduğu için Uhud Savaşı'na katılamadığını, ancak Hendek Savaşı'nda on beş yaşında olduğundan Hz. Peygamber'in savaşa katılmasına izin verdiğini ifade etmiştir.¹⁴²

Ali b. Ebû Tâlib'ten gelen ikinci rivayete göre müşrikler Hendek Savaşı'nda Hz. Peygamber'i orta namazından (ikinci) alıkoymuş, bunun üzerine Hz. Peygamber de onlara beddua etmiştir.¹⁴³ Bu rivayet bize savaşa katılanlara dair bilgiler bağlamında Ali b. Ebû Tâlib'in de savaşta bulunduğu bilgisini sunmaktadır.

Hendek Savaşı hakkındaki üçüncü rivayet ise Abdullah b. Ebû Evfâ'dan nakledilmiştir.¹⁴⁴ Hz. Peygamber savaş günü düşmana şöyle beddua etmiştir: “Ey Kur'ân'ı gönderen, düşmanlarla hesabı hızlı olan Allah! Ahzâbı sen dağıt, onların topluluklarını hezimete uğrat ve iradelerini sars.”¹⁴⁵ Bu rivayet Abdullah b. Ebû Evfâ'nın Hendek Savaşı'na katıldığı bilgisini de sunmaktadır. Medine'de yaşayan üç Yahudi kabilesinden biri olan Benû Kurayza hakkında *es-Sünen*'de dört rivayet yer

¹⁴¹ İbn Mâce, Tahâre, 90 (Hadis No: 568).

¹⁴² İbn Mâce, Hudûd, 5 (Hadis No: 2543).

¹⁴³ İbn Mâce, Salât, 6 (Hadis No: 684).

¹⁴⁴ İbn Mâce, Cihâd, 15 (Hadis No: 2796).

¹⁴⁵ Şerhi için bk. Moğultay b. Kılıç, III, 1007.

almaktadır. Ancak rivayetler oldukça az bilgi sunmakta, Müslümanlar ile Benû Kurayza arasında yapılan savaşa dair doyurucu bilgi edinmek mümkün olmamaktadır.

2.8. Benû Kurayza

Benû Kurayza hakkındaki ilk rivayete göre Hz. Peygamber, Kurayza kuşatmasında (Yevmü Kurayza) üç defa ashâba onlar hakkında kimin bilgi toplayabileceğini sormuş, Zübeyr de her defasında bu görev için gönüllü olmuştur. Zübeyr'in bu cesaretini gören Hz. Peygamber onu öven sözler söylemiştir.¹⁴⁶

Benû Kurayza hakkındaki ikinci rivayet daha önce Benû Nadîr Yahudileri ile ilgili zikrettiğimiz rivayetin içinde yer almaktadır. Bu hadis aynı zamanda Benû Kurayza hakkında bilgi içerdiği için burada da zikretmeyi uygun gördük. Enes b. Mâlik, Hz. Peygamber'in Benû Kurayza, Benû Nadîr ve Hayber günü yuları ve semeri hurma lifinden olan bir merkebe bindiğini rivayet etmiştir.¹⁴⁷

Son iki rivayet Atıyye el-Kurazî'den gelmiştir. İlk rivayete göre Atıyye'nin de içinde bulunduğu Benû Kurayza'dan bir grup erkek, savaş günü esir düşüp Hz. Peygamber'in karşısına çıkarılmıştır. Ergenlik çağındaki erkekler öldürülmüş, diğerleri salıverilmiştir. Atıyye de henüz ergenlik çağına gelmediği için salıverilenlerin içerisinde yer almıştır.¹⁴⁸ İkinci rivayette Atıyye'nin "İşte ben aranızdayım." dediği zikredilmektedir.¹⁴⁹

2.9. Ümmü Kırfe Seriyyesi

Seleme b. Ekvâ'dan gelen iki rivayette her ne kadar seriyye ismi zikredilmemiş olsa da rivayetlerde sunulan bilgilerden hareketle Apaydın tarafından bu askerî harekâtın Ümmü Kırfe Seriyyesi olduğu ileri sürülmektedir.¹⁵⁰

Bu seriyye ile ilgili ilk rivayette, Seleme b. Ekvâ, Ebû Bekir'le birlikte savaştıklarını, Benû Fezâre kabilesine ait bir suyun yanında konaklayıp sabah olduğunda onlara baskın yaptıklarını nakletmiştir. Bu baskından sonra başka bir suyun yanına vardıklarında, geceleyin oradaki ailelere baskın yapıp yedi veya dokuz aileyi öldürdükleri de rivayette yer almaktadır.¹⁵¹

¹⁴⁶ İbn Mâce, Mukaddime (Sünne), 11 (Hadis No: 122).

¹⁴⁷ İbn Mâce, Zühd, 16 (Hadis No: 4178).

¹⁴⁸ İbn Mâce, Hudûd, 4 (Hadis No: 2541).

¹⁴⁹ İbn Mâce, Hudûd, 4 (Hadis No: 2542).

¹⁵⁰ Apaydın, s. 610.

¹⁵¹ İbn Mâce, Cihâd, 30 (Hadis No: 2840).

İkinci rivayette Seleme b. Ekvâ yine Ebû Bekir'le birlikte savaştıklarını ve kendisine ganimet olarak Benî Fezâre'den genç bir kızın verildiğini belirtmiştir. Medine'ye geri döndüklerinde Hz. Peygamber'in isteği üzerine genç kızı Resûlullah'a hibe etmiş; o da Mekke'de esir tutulan Müslümanlara karşılık, genç kızı fidye olarak göndermiştir.¹⁵²

2.10. Kürz b. Câbir el-Fihri Seriyyesi

Ureyne kabilesine gönderilen seriyye ile ilgili İbn Mâce'nin eserinde tek bir rivayet bulunmaktadır. Rivayette seriyyenin komutanına dair bilgi olmasa da incelediğimiz diğer kaynakların hepsinde Kürz b. Câbir Seriyyesi olarak geçmiştir. Rivayet Enes b. Mâlik'ten gelmektedir. O, seriyye gönderilmesine sebep olan hâdiseyi ve devamında yaşanan gelişmeleri anlatmaktadır. Bu rivayete göre Ureyne kabilesinden bir grup Hz. Peygamber'i ziyarete gelmiş ancak Medine'nin havası onlara dokunmuştur. Bunun üzerine Resûlullah, onları kendi deve sürülerinin olduğu yere gönderip sıhhat bulmaları için develerin sütünden ve idrarından içmelerini tavsiye etmiştir. Onlar Hz. Peygamber'in söylediğini yaptıktan sonra irtidât etmiş ve Allah Resûlü'nün çobanını öldürüp sürüyü de yanlarında götürmüşlerdir. Hz. Peygamber bu olayı duyunca onları yakalamaları için bir birlik göndermiştir. Onlar yakalandıktan sonra Hz. Peygamber'in huzuruna çıkarılmış, o da bu kişilerin ellerini, ayaklarını kestirip, gözlerine mil çektirmiş ve ölünceye kadar onları Harre denilen mevkide bırakmıştır.¹⁵³ Bu rivayette her ne kadar çobanı öldürenlerin onun vücuduna işkence ve müsle yaptıkları zikredilmemiş ise de diğer pek çok rivayet bu konuda açıktır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in Ureynelilerin çobana yaptıkları işkencelerin aynısıyla bu kişileri cezalandırdığı anlaşılmaktadır.

2.11. Hudeybiye Seferi

es-Sünen'de Hudeybiye Seferi'yle ilgili dört rivayet bulunmaktadır. Bu dört rivayet gerçekleştirilen yolculuk hakkında oldukça sınırlı bilgi sunmaktadır. Mevcut rivayetlerden Hudeybiye'ye katılan bazı sahâbîlerin isimleri, yolculuk esnasında avlanma, kurbanlık hayvanlar ve Hz. Peygamber'in Hudeybiye'ye katılanlara dua etmesi hakkında bilgi elde edilebilmektedir.

İbn Mâce'nin vermiş olduğu bir rivayetten Ebü'l-Melîh'in babasının Hz. Peygamber'le birlikte Hudeybiye'ye katılmış olduğu bilgisi ortaya çıkmaktadır. Rivayette geçtiği

¹⁵² İbn Mâce, Cihâd, 32 (Hadis No: 2846).

¹⁵³ İbn Mâce, Hudûd, 20 (Hadis No: 2578).

üzere namaz kılındığı esnada ayakları bile ıslatmayan çok az bir yağmur yağmış ve Hz. Peygamber ashâbına namazlarını oldukları yerde kılmalarını söylemiştir.¹⁵⁴

İkinci rivayet avlanma ile ilgilidir.¹⁵⁵ Ebû Katâde'nin verdiği bilgilere göre Hudeybiye'de ashâb ihrama girdiği hâlde kendisi girmemiştir. Daha sonra orada bir eşek avlamış, Hz. Peygamber'in yanına gidip eti ikrâm etmiş, ancak ikrâm ederken kendisinin ihramlı olmadığını ve eşiği Hz. Peygamber için avladığını söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, eti yemeleri için ashâba izin vermiş fakat kendisi yememiştir.¹⁵⁶

Hudeybiye'yle ilgili üçüncü rivayet ihramlıların kesecekleri kurban hakkındadır. Câbir b. Abdullah'ın verdiği bilgilerden Hudeybiye yolculuğuna katılan kişilerin deve, sığır gibi büyükbaş hayvanları yedi kişi adına kurban ettikleri anlaşılmaktadır.¹⁵⁷

Hudeybiye Seferi'yle ilgili son rivayette hem Bedir Savaşı hem de Hudeybiye Seferi'yle ilgili bilgiler bulunmaktadır. Biz bu rivayeti Bedir Savaşı bölümünde zikretmiştik. Rivayette Bedir ve Hudeybiye'ye katılanlar için Hz. Peygamber'in ettiği dua yer almaktaydı.¹⁵⁸ Dolayısıyla rivayetin Hudeybiye'yle ilgili kısmını belirtmek için tekrar burada ona yer verdik.

2.12. Hayber

İbn Mâce'nin eserinde Hayber'in fethiyle ilgili yirmi bir rivayet tespit edilmiştir. Bu rivayetlerden birisi Hayber yolculuğunda Hz. Peygamber'in durakladığı mevki ile ilgili, üçü savaş esnasında yaşananlar, altısı eti haram olan hayvanlar, altısı ganimet taksimi, dördü savaş sonrasındaki uygulamalar, biri de dönüş yolculuğu hakkındadır.

a) Hayber Yolculuğunda Hz. Peygamber'in Durakladığı Mevki

es-Sünen'de yer alan bir rivayet Hz. Peygamber'in Hayber'e doğru ashâbıyla yaptığı yolculuk esnasında durakladığı mevki hakkında bilgi vermektedir.¹⁵⁹ Rivayete göre Sahbâ denilen mevkide duraklanmış, bu esnada yanlarında getirdikleri sevîk (buğday

¹⁵⁴ İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, 35 (Hadis No: 936).

¹⁵⁵ İbn Mâce, Menâsik, 93 (Hadis No: 3093).

¹⁵⁶ İhramlıyken avlanmak kesin bir şekilde yasaktır. Ancak ihramlı olmayan bir kişinin avladığından yemek ihramlıya câizdir. Buna ilâveten ihramlı bir kişinin adına av yapıldığında o kişinin o etten yemesi de yasaktır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in ashâba izin verip kendisinin etten yememesinin sebebi Ebû Katâde'nin eşiği onun için avladığını söylemesidir. Bk. Adevî, IV, 303.

¹⁵⁷ İbn Mâce, Edâhî, 5 (Hadis No: 3132).

¹⁵⁸ İbn Mâce, Zühd, 33 (Hadis No: 4281).

¹⁵⁹ İbn Mâce, Tahâre, 66 (Hadis No: 492).

veya arpa unundan yapılan yemek) yenilmiştir. Daha sonra Hz. Peygamber ikinci namazını kıldırmıştır.¹⁶⁰

b) Savaş Esnasında Yaşananlar

İbn Mâce'nin eserindeki üç rivayet Hayber Savaşı'nda yaşananlara dair bilgi içermektedir. Bu rivayetlerin ilki Hz. Peygamber'in bineği hakkında olup Benû Kurayza ve Benû Nadîr'le ilgili zikrettiğimiz hadisin bir parçasıdır. Yukarıda Hz. Peygamber'in yuları ve semeri hurma lifinden olan bir merkebe bindiği bilgisini veren hadisi zikretmiştik. Aynı hadis çerçevesinde Hz. Peygamber'in bu özelliklere sahip merkebe Hayber'de de bindiği ifade edilmiştir. Dolayısıyla bu rivayeti burada da tekrarladık.¹⁶¹

Hayber Savaşı'na dair ikinci rivayet Ali b. Ebû Tâlib'in Hayber'de bulunduğu süre zarfında rahatsızlanmasıyla ilgilidir. Olay Hz. Ali'yi dinleyen Ebû Leylâ'dan nakledilmiştir. Ebû Leylâ, Hz. Ali'nin yaz kış aynı kıyafeti giydiğini görünce ona neden böyle giyindiğini sormuş, Hz. Ali de kendisine Hayber'de gözünün iltihaplandığını, Hz. Peygamber'in de gözlerine tükürüğünü sürerek iyileştirdiğini ve kendisine “Yaz kış soğuğu ve sıcaklığı ondan gider.” diye dua ettiğini söylemiştir. Rivayetin devamında yer alan bilgiye göre Hz. Peygamber -muhtemelen savaşın ilerleyen günlerinde- Allah ve Resûlünü seven bir kişiyi Hayber'de savaşmak için seçeceğini söylemiştir. Birçok kişi kendi isminin açıklanmasını beklemiş, Hz. Peygamber Ali'yi seçmiştir.¹⁶²

Üçüncü rivayet ise Ümmü Atıyye'den gelmektedir. O, Hz. Peygamber'le beraber yedi savaşa katıldığını, onların eşyalarını beklediğini, yemek yaptığını, yaralıları tedavi edip hastalara baktığını söylemiştir.¹⁶³ Ümmü Atıyye'nin katıldığı savaşları tespit etmek için yaptığımız araştırmada onun Hayber'in Fethi'ne katıldığı bilgisine rastladık. Bu yüzden rivayeti burada zikrettik.¹⁶⁴

c) Eti Haram Olan Hayvanlar

Hayber'de Hz. Peygamber'le sahâbe arasında at, eşek ve yırtıcı hayvanların etlerinin yenilip yenilmeyeceği hususunda bilgi edinmemizi sağlayan bazı konuşmalar geçmiştir.

¹⁶⁰ Şerhi için bk. Moğultay b. Kılıç, II, 465.

¹⁶¹ İbn Mâce, Zühd, 16 (Hadis No: 4178).

¹⁶² İbn Mâce, Mukaddime (Sünne), 11 (Hadis No: 117).

¹⁶³ İbn Mâce, Cihâd, 36 (Hadis No:2856).

¹⁶⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 423.

Bu konuda İbn Mâce'nin eserinde altı rivayet karşımıza çıkmaktadır. Bu rivayetlerin beşi at ve eşek, biri de yırtıcı kuşların etlerinin yenilip yenilmeyeceği ile ilgilidir.

At ve eşek etlerinin yenilip yenilmeyeceğine dair karşımıza çıkan ilk rivayette Câbir b. Abdullah'tan Hayber Savaşı'nda at ve yabani eşek etlerinin yenildiği bilgisine ulaşılmaktadır.¹⁶⁵

İkinci rivayet Abdullah b. Ebû Evfâ'dan gelmektedir. Buna göre, ashâb Hayber Savaşı'nda azık kıtlığı çekmiş ve bazı sahâbîler Hayber çevresinden yakaladıkları evcil eşekleri kesmişlerdi. Etleri pişirmeye başladıkları sırada Hz. Peygamber'in gönderdiği birisi etleri dökmelerini ve eşek etinden yememelerini söylemiştir. Sahâbe de Hz. Peygamber'in emri çerçevesinde tencerelerdekini boşaltmıştır. Abdullah b. Ebû Evfâ, arkadaşlarıyla bu konuyu konuştuklarını, Hz. Peygamber'in eşekler dışı yediği için etini yemelerine izin vermediği kanaatine ulaştıklarını belirtmiştir.¹⁶⁶ Üçüncü rivayette de evcil eşek etinin yasaklandığı bilgisi yer almaktadır.¹⁶⁷

Seleme b. Ekvâ'dan gelen dördüncü rivayete göre Hz. Peygamber sahâbenin evcil eşek eti pişirdiğini görünce çömleri boşaltıp, kırmalarını söylemiştir. Bir sahâbî etleri döküp, çömleği yıkamalarının câiz olup olmadığını sorduğunda ise Hz. Peygamber yıkamalarına izin vermiştir.¹⁶⁸

Beşinci rivayet ise Ali b. Ebû Tâlib'ten nakledilmiştir. O, Hz. Peygamber'in sahâbeyi mut'a nikâhından ve evcil eşeklerin yenmesinden nehyettiğini rivayet etmiştir.¹⁶⁹

Eti haram olan hayvanlarla ilgili nakledilen altıncı rivayete göre Hz. Peygamber Hayber Savaşı sırasında bütün azı dişli yırtıcıların ve pençeli kuşların yenmesini yasaklamıştır.¹⁷⁰

d) Ganimet Taksimi

es-Sünen'de Hayber Savaşı'nda ele geçen ganimetle ilgili altı rivayet vardır. Bu rivayetlerden birisi süvâriye verilen payla ilgilidir. Buna göre süvârinin atı için iki hisse, kendisi için de bir hisse tayin edilmiştir.¹⁷¹

¹⁶⁵ İbn Mâce, Zebâih, 12 (Hadis No: 3191).

¹⁶⁶ İbn Mâce, Zebâih, 13 (Hadis No: 3192).

¹⁶⁷ İbn Mâce, Zebâih, 13 (Hadis No: 3196).

¹⁶⁸ İbn Mâce, Zebâih, 13 (Hadis No: 3195).

¹⁶⁹ İbn Mâce, Nikâh, 44 (Hadis No: 1961).

¹⁷⁰ İbn Mâce, Sayd, 13 (Hadis No: 3234).

Sünen'de yer alan diğerk rivayet, efendisi adına savaşan köleye ganimetten pay verilip verilmeyeceği hakkında bilgi sunmaktadır. Ebü'l-Lahm'ın azatlı kölesi Umeyr, Hayber Savaşı'nda efendisiyle birlikte savaşa katılmasına rağmen kendisine pay verilmediğini, ancak uzun bir kılıcın ganimetten hediye olarak verildiğini söylemiştir.¹⁷²

Hayber'de dağıtılan ganimetlerle ilgili bilgi almamızı sağlayan üçüncü rivayette Cübeyr b. Mut'im'in, Osman b. Affân ile birlikte ganimetin taksimi konusunda bir Őeyi sormak üzere Allah Resûlü'nün yanına gittiği yer almaktadır. Onlar, Hz. Peygamber'in humus hissesini Hâşimoğulları ve Muttaliboğulları arasında paylaştırdığını görüncce, kendilerinin de Hz. Peygamber'e akraba olduklarını ve neden bu hisseden onlara vermediğini sormuşlar, Hz. Peygamber de Hâşimoğulları ve Muttaliboğullarını bir olarak gördüğünü belirtmiştir.¹⁷³ Burada Cübeyr ve Osman Kureyş'e mensubiyetlerinden dolayı Hz. Peygamber'le aynı kabileden olduklarını kastetmiş, bu yüzden humus hissesine dâhil edilmek istediklerini belirtmişlerdir. Ancak Hz. Peygamber humus hissesinden sadece Hâşimoğulları ve Muttaliboğullarına vermiştir.

Bu konuyla ilgili dördüncü rivayet ise izinsiz olarak ganimet malından küçük bir eşya alan bir adam hakkındadır. Eşcâ' kabilesinden birisi muharebe esnasında ölmüştü. Hz. Peygamber onun namazını kılmak istememiş, ancak arkadaşlarının cenaze namazını kılmalarına müsaade etmiştir. Ashâb bu duruma Őařırıp üzölünce, Hz. Peygamber o kişinin Allah yolunda savaşırken bir hata yaparak ganimetten izinsiz bir Őeyler aldığını, bu yüzden onun namazını kılmadığını ifade etmiştir. Râvi Zeyd b. Hâlid'in yaptığı açıklamadan bunun iki dirhem bile etmeyen Yahudi boncuğu olduğu ortaya çıkmaktadır.¹⁷⁴

Hayber Savaşı'ndaki ganimetle ilgili son iki rivayet ise Abdullah b. Ömer'den nakledilmiştir. Bu iki rivayet Ömer b. Hattâb'a Hayber'den ganimet olarak verilen arazi hakkındadır. Rivayetlerin birinde yer alan bilgiye göre ganimetten Ömer'in payına bir arazi düşmüş, o da Hz. Peygamber'e gelerek daha önce böyle güzel bir mala sahip olmadığını ve o araziyi ne yapması gerektiği hakkında kendisine fikir vermesini istemiştir. Hz. Peygamber de toprağı elinde tutmasını, ancak aldığı mahsulleri sadaka olarak verebileceğini söylemiştir. Ömer de hissesini satılmaması, hibe edilmemesi ve

¹⁷¹ İbn Mâce, Cihâd, 36 (Hadis No: 2854).

¹⁷² İbn Mâce, Cihâd, 37 (Hadis No: 2855).

¹⁷³ İbn Mâce, Cihâd, 46 (Hadis No: 2881).

¹⁷⁴ İbn Mâce, Cihâd, 34 (Hadis No: 2848).

mirasçı olunmaması şartıyla vakfetmiş, gelirini de fakirlere, vâkıfın akrabalarına, Allah yolunda savaşanlara, yolculara ve misafire sadaka kılmıştır.¹⁷⁵ Hz. Ömer'e ganimetten verilen araziyle ilgili ikinci rivayet de biraz önce zikrettiğimize benzemektedir. Bu hadiste Hz. Ömer'e ganimet olarak verilen arazinin yüz sehimlik olduğu bilgisi yer almaktadır. Ömer b. Hattâb, Hz. Peygamber'e daha önce böyle güzel bir mala sahip olmadığını ve onu sadaka olarak vermek istediğini söylemiştir. Hz. Peygamber de araziye elinde tutmasını ancak ondan elde ettiği mahsulü tasadduk etmesini ifade etmiştir.¹⁷⁶

e) Savaş Sonrasındaki Uygulamalar

Hayber Savaşı sonrasında ele geçirilen toprak ve ürünlerle ilgili bazı kararlar alınmıştır. İbn Mâce bu hususla ilgili dört rivayet sunmaktadır. Bu rivayetler Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas ve Enes b. Mâlik'ten gelmektedir. Rivayetler birbirine oldukça yakın ifadeler içermektedir.¹⁷⁷ Hz. Peygamber Hayber fethedildikten sonra buranın topraklarını Hayber halkına meyve ve ekinin yarısı karşılığında vermiştir.¹⁷⁸

Bu hususla ilgili Abdullah b. Abbas'tan nakledilen dördüncü rivayette daha ayrıntılı bilgi bulunmaktadır. Bu rivayette yer aldığına göre Hz. Peygamber Hayber'i fethedince oranın halkından Hayber toprağını ve bütün altın-gümüşlerini teslim etmelerini istedi. Onlar da toprak işini iyi bildiklerini söyleyerek meyvenin yarısı karşılığında toprağı kendilerinin işletmesini talep etti. Hz. Peygamber de isteklerini kabul etti.

Rivayetin devamında yer alan ifadeler bu paylaşımın daha sonra nasıl uygulandığı hakkında bilgiler içermektedir. Bunlar Abdullah b. Revâha'nın Hayber'e giderek meyve miktarını tahmin etmesi ve Yahudilerle görüşmesi hakkındadır. Ancak bu bilgiler konumuzla ilgili olmadığı için burada zikredilmeyecektir.¹⁷⁹

¹⁷⁵ İbn Mâce, Sadakât, 4 (Hadis No: 2396).

¹⁷⁶ İbn Mâce, Sadakât, 4 (Hadis No: 2397).

¹⁷⁷ İbn Mâce, Rühûn, 14 (Hadis No: 2467, 2468, 2469).

¹⁷⁸ Bu uygulamaya fıkıh ıstılahında müsâkât ve müzâraa denilmektedir. Buna göre burada oturan Yahudiler hurmalıklarda çalışıp, bakım ve hizmetini yapacaklar, tarlaları ekip biçecekler; elde edilen meyve ve ekinin yarısı Müslümanlara yarısı da Yahudilere verilecekti. Bk. Hatiboğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, VI, 609-611.

¹⁷⁹ İbn Mâce, Zekât, 18 (Hadis No: 1820).

f) Dönüş Yolculuğu

İbn Mâce'nin Hayber'le ilgili sunduğu rivayetlerden sonuncusu Hz. Peygamber ve arkadaşlarının Hayber'den dönerken yaşadığı bir olayla ilgilidir.¹⁸⁰ Dönüş yolculuğunda gece boyunca yolculuk yapılmış ve uyku bastırıldığı için konaklanmıştır. Hz. Peygamber Bilâl el-Habeşî'yi kendilerini koruması ve sabahleyin namaza kaldırması için görevlendirmiştir. Ancak Bilâl fecrin yaklaştığı bir vakitte uyuyakalmış, güneş doğunca ilk uyanan Hz. Peygamber olmuştur. Hz. Peygamber abdest almalarını emretmiş ve sabah namazını kıldırıştır. Namazı bitirince ashâba “Kim bir namazı unutursa onu hatırladığı zaman kılınsın.” buyurmuştur.¹⁸¹

2.13. Mu'te Seriyyesi

es-Sünen'de Mu'te Seriyyesi'ne dair tek bir rivayet yer almaktadır.¹⁸² Rivayette gazve ismi açıkça zikredilmemiş olsa da yaptığımız araştırmalar sonucunda bu rivayetin Mu'te Seriyyesi hakkında olduğu kanısına vardık. Zira rivayette Enes b. Mâlik'in Abdullah b. Revâhâ'ya ait bir şiiri naklettiği görülmektedir: “Ey nefsim, sen cennete girmekten hoşlanmaz mısın? Allah'a yemin ediyorum ki sen uysal olarak veya zorla cennete gireceksin.”¹⁸³ İslâm tarihi kaynaklarında yer alan Abdullah b. Revâhâ'ya ait şiirler incelendiğinde bu mısraların da ona ait olduğu ve Mu'te Seriyyesi esnasında bu dizelerin dile getirildiği tespit edilmektedir.¹⁸⁴

2.14. Habat Seriyyesi

Bu seriyye ile ilgili rivayet Câbir b. Abdullah'tan gelmektedir. Hz. Peygamber 300 kişilik bir müfrezeyi sefere göndermiş ancak onlar açlık sıkıntısıyla karşı karşıya kalmışlardır. Öyle ki bir kişiye sadece bir hurma verilmeye başlanmıştır. Câbir sonradan bu olayı anlattığında yanındakilerden biri hurmanın bir adama nasıl yettiğini sormuş, o da bir hurmanın bile yokluğunu gördüklerini söylemiştir. Rivayetin devamında Câbir, denize ulaştıklarını ve büyük bir balığı on sekiz gün yediklerini nakletmiştir.¹⁸⁵

¹⁸⁰ İbn Mâce, Salât, 10 (Hadis No: 697).

¹⁸¹ Şerhi için bk. Moğultay b. Kılıç, III, 1043.

¹⁸² İbn Mâce, Cihâd, 15 (Hadis No: 2793).

¹⁸³ Abdullah b. Revâhâ'nın şiiri:

يا نفسي! إلا أراك تكرهين الجنة
أحلف بالله لتنزلن طائعة أو لتكرهنه

¹⁸⁴ Abdullah b. Revâhâ'nın Mu'te'de söylediği tüm şiirleri için Bk. İbn Hişâm, III-IV, 373-388.

¹⁸⁵ İbn Mâce, Zühd, 37 (Hadis No: 4159).

es-Sünen'deki rivayette seriyyenin tarihine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Vâkıdî hicretin sekizinci senesinin Recep ayı olarak tarihlendirdiği için Habat Seriyyesi'ni metinde kronolojik olarak bu şekilde yerleştirdik.¹⁸⁶

2.15. Mekke'nin Fethi

es-Sünen'de Mekke'nin Fethi'yle ilgili yirmi bir rivayet yer almaktadır.¹⁸⁷ Buna göre İbn Mâce'nin eserinde en fazla rivayetin Hayber Savaşı ve Mekke'nin Fethi hakkında olduğunu söyleyebiliriz. Bu rivayetlerin on yedisi Hz. Peygamber'in Mekke'ye girişi, fetih ve fetihden sonra yaptıkları hakkındadır. Geriye kalan dört rivayet ise Hz. Peygamber'in fetih günü okuduğu hutbeye aittir.

a) Hz. Peygamber'in Mekke'ye Girişi, Fetih ve Fetihden Sonra Yaptıkları

İbn Mâce Hz. Peygamber'in fetih günü yaptığı uygulamalara dair eserinde on yedi rivayete yer vermiştir. Bu rivayetlerde Hz. Peygamber'in verdiği sancakların rengi, kullandığı sarık ve savaş teçhizatı, fetih tamamlandıktan sonra Hz. Peygamber'in yaptığı uygulamalar ve kıldığı namazlar, Mekke'de kaldığı gün sayısı hakkında bilgi bulabiliriz.

Hz. Peygamber'in fetih günü kullandığı sancak, teçhizat ve sarık hakkında İbn Mâce'nin eserinde beş rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerin birinde yer alan bilgiye göre o, beyaz sancakla Mekke'ye girmiştir.¹⁸⁸ İkinci rivayet Hz. Peygamber'in savaş teçhizatı olarak miğfer kullandığı bilgisini sunmaktadır.¹⁸⁹ *es-Sünen*'de Hz. Peygamber'in sarığının rengi hakkında ise senedi farklı üç rivayet vardır. Bu rivayetlerin ikisi Câbir b. Abdullah'tan diğeri de Abdullah b. Ömer'den gelmektedir. Üç rivayette de sarığın renginin siyah olduğu ifade edilmektedir.¹⁹⁰

İbn Mâce'nin eserinde İslâm ordusunun Mekke'ye giriş sahneleriyle ilgili bilgi bulunmamaktadır. Ancak fethin tamamlanmasından sonra Hz. Peygamber'in yaptığı bir

¹⁸⁶ Vâkıdî, I, 6.

¹⁸⁷ İbn Mâce'nin eserinde yer alan iki rivayette (Hadis No: 2841-2842) Hz. Peygamber'in yolda bir kadın cesedi bulduğu ve bunun üzerine kadınları ve çocukları öldürmeyi yasakladığı ifade edilmektedir. İbn Mâce'nin tercümesini ve şerhini yapan Haydar Hatipoğlu -kaynak göstermeksizin- bu olayın Mekke'ye giderken gerçekleştiğini yazmıştır. Ancak yaptığımız araştırmalar çerçevesinde Vâkıdî'nin kayıtlarından bunun Huneyn Savaşı öncesinde yaşandığı anlaşılmaktadır. İbn Mâce'nin tercüme ve şerhinde bu olayın Mekke'nin Fethi'nde yaşandığı geçtiği için bu rivayeti buraya almayı uygun gördük. Bkz. *Sünen-i İbn Mâce Tercümesi ve Şerhi*, (trc. Haydar Hatipoğlu), Kahraman Yayınları, VII, 571; Vâkıdî, III, 912.

¹⁸⁸ İbn Mâce, Cihâd, 20 (Hadis No: 2817).

¹⁸⁹ İbn Mâce, Cihâd, 18 (Hadis No: 2805).

¹⁹⁰ İbn Mâce, Cihâd, 22 (Hadis No: 2822), Libâs, 14 (Hadis No: 3585-3586).

takım uygulamalar kayıtlara yansımıştır. Bunlar ise Kâbe'ye girmesi, gusül abdesti alması ve namaz kılması hakkındadır.

Hız. Peygamber fetih tamamlanınca Kâbe'ye gitmiştir. Bununla ilgili İbn Mâce'nin eserinde iki rivayet yer almaktadır. Rivayetlerin birine göre devesinin üzerinde Kâbe'yi tavaf etmiş ve miHCen denilen değnekle Hacerü'l-Esved'i istilâm etmiştir. Sonra Kâbe'nin içine girmiş ve içeride bulduğu hurma ağacından yapılmış güvercin suretindeki putu Kâbe'nin kapısında kırıp atmıştır.¹⁹¹

Hız. Peygamber'in Kâbe'ye gitmesiyle ilgili ikinci rivayete göre o, Bilâl ve Osman b. Şeybe'yle birlikte Kâbe'ye girip kapıyı içeriden kilitlemiştir. Dışarı çıktıklarında Abdullah b. Ömer, Bilâl'e Hız. Peygamber'in nerede namaz kıldığını sormuş, Bilâl de Kâbe'ye girildiğinde sağda kalan iki direk arasında yüzü duvara dönük namaz kıldığını söylemiştir.¹⁹²

Ayrıca *es-Sünen* 'de Hız. Peygamber'in Kâbe'ye girdiğine dair Âişe'den gelen bir rivayet daha yer almaktadır.¹⁹³ Ancak rivayette geçen olayın Veda Haccı'nda yaşanmış olması ihtimali bize göre daha kuvvetlidir. Çünkü Âişe'nin Hız. Peygamber'in diğer hanımlarıyla beraber Veda Haccı'na katıldığı bilgisi kaynaklarda yer almaktadır.¹⁹⁴ Mekke'nin Fethi'ne katıldığına dair ise net olmayan bir bilgi bulunmaktadır.¹⁹⁵ Bu bilgiye göre Âişe gerdanlığını Zâtü'r-Rikâ veya Mekke'nin Fethi'nde kaybetmiştir. Ancak ilk dönem kaynaklarında yer aldığına göre Âişe kolyesini Mekke'nin Fethi'nde değil Benû Mustalik Gazvesi'nde;¹⁹⁶ Mehmet Apaydın tarafından yapılan araştırmaya göre ise, birinci defa Benû Lihyân Gazvesi, ikinci defa ise Bedrü'l-Mev'id Gazvesi dönüşünde kaybetmiştir.¹⁹⁷ Sonuç olarak Âişe'nin, kolyesini Mekke'nin Fethi'nde kaybetmesi ihtimali zayıf bir ihtimal olarak görülmektedir.

Hız. Peygamber'in Mekke'nin fethinden sonra yaptıklarından birisi de gusül alması ve namaz kılması hakkındadır. Bununla ilgili İbn Mâce'nin eserinde beş rivayet vardır. Bu rivayetlerden ikisi Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hânî'den gelmektedir.¹⁹⁸ Onun naklettiği ilk rivayete göre Hız. Peygamber yıkanmak istemiş ve kızı Fâtıma ona bir perde tutmuştur.

¹⁹¹ İbn Mâce, Menâsik, 28 (Hadis No: 2947).

¹⁹² İbn Mâce, Menâsik, 79 (Hadis No: 3063).

¹⁹³ İbn Mâce, Menâsik, 79 (Hadis No: 3064).

¹⁹⁴ Hatiboğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, VIII, 343-345.

¹⁹⁵ Fayda, "Âişe", *DİA*, II, 201.

¹⁹⁶ Boynukalın, "Teyemmüm", 51.

¹⁹⁷ Apaydın, s. 540.

¹⁹⁸ İbn Mâce, Tahâre, 59 (Hadis No: 465).

Yıkandıktan sonra Hz. Peygamber elbisesine sarınmıştır.¹⁹⁹ Ümmü Hânî'nin naklettiği ikinci rivayette Hz. Peygamber'in fetih günü sekiz rekât kuşluk namazı kıldığı ve her iki rekâta selam verdiği yer almaktadır.²⁰⁰ Üçüncü rivayette ise Abdullah b. Abdullah b. Nevfel, Ümmü Hânî'den duyduklarını nakleder. Buna göre Hz. Peygamber gusül abdesti almış ve sekiz rekât namaz kılmıştır.²⁰¹ Dördüncü rivayeti Abdullah b. es-Sâib nakletmiştir. O, Hz. Peygamber'i ayakkabılarını sol yanına koymuş vaziyette namaz kılarken gördüğünü söylemiştir.²⁰² Ancak rekât sayısı ile ilgili bir bilgi rivayette yer almamaktadır. Hz. Peygamber'in fetih günü namaz kılmasına dair son rivayet de Büreyde'den gelmiştir. Bu rivayete göre Hz. Peygamber, diğer günlerde her namaz için ayrı ayrı abdest alırken, Mekke'nin fethedildiği gün namazların hepsini bir abdestle kılmıştır.²⁰³

İbn Mâce'nin eserinde yer alan bilgilerden biri Hz. Peygamber'in Mekke'de kaç gün kaldığına dairdir. Bu konuda Abdullah b. Abbas'tan nakledilen iki farklı rivayet ve Enes b. Mâlik'ten gelen bir rivayet vardır. Abdullah b. Abbas'tan gelen rivayetlerin birinde Resûlullah'ın Mekke'nin fethinde namazları kısalttığı ve Mekke'de on dokuz gün kaldığı bilgisi yer alırken,²⁰⁴ diğer rivayette yine namazları kısalttığı fakat on beş gün kaldığı ifade edilmektedir.²⁰⁵ Enes b. Mâlik'ten gelen rivayette ise namazları ikişer rekât kıldığı ve Mekke'de on gün kaldığı bilgisi yer almaktadır.²⁰⁶

Sa'd b. Ebû Vakkâs fetih gerçekleşikten sonra Mekke'de rahatsızlanmış ve hastalığının ağırlığından dolayı öleceğini sanmıştı. Hz. Peygamber kendisini ziyarete gittiğinde Sa'd, kızından başka mirasçısının olmadığını ve malının üçte ikisini sadaka olarak verip veremeyeceğini Resûlullah'a sormuştur. Hz. Peygamber "Üçte biri olabilir ama bu bile fazladır. Mirasçılarını zengin bırakman, onları başkalarına dilendirmekten daha hayırlıdır." buyurmuştur.²⁰⁷

Abdurrahman b. Safvân veya Safvân b. Abdurrahman fetih gerçekleşikten sonra babasını Hz. Peygamber'e getirerek "Babama da hicret sevabı nail olsun." diye talepte bulunmuş, Hz. Peygamber artık hicretin olmadığını söyleyince Abdurrahman,

¹⁹⁹ Şerhi için bk. Moğultay b. Kılıç, I, 377.

²⁰⁰ İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, 176 (Hadis No: 1323).

²⁰¹ İbn Mâce, Tahâre, 113 (Hadis No: 614).

²⁰² İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, 205 (Hadis No: 1431).

²⁰³ İbn Mâce, Tahâre, 72 (Hadis No: 510).

²⁰⁴ İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, 76 (Hadis No: 1075).

²⁰⁵ İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, 76 (Hadis No: 1076).

²⁰⁶ İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, 76 (Hadis No: 1077).

²⁰⁷ İbn Mâce, Vasâyâ, 5 (Hadis No: 2708).

Resûlullah'ın amcası Abbas'a gitmiş ve durumu ona arz etmiştir. Abbas da Hz. Peygamber'e Abdurrahman'ın isteğini yineleyince o, Abbas'a da Mekke'nin fethinden sonra hicret olmadığını söylemiştir. Ancak Abbas bu sevabın verileceğine dair yemin ettiğini söylemiş, bunun üzerine Hz. Peygamber elini Abbas'ın elinin üzerine koyup "Ettiğin yemini kaldırdım ve artık hicret yoktur." demiştir.²⁰⁸ İbn Mâce'nin eserinde bu hadis için iki sened verilmiştir. Birinin senedi ve metni açıkça verilirken, diğerinin sadece senedi verilmiştir. Bu iki seneddeki râviler Yezîd b. Ziyâd'a kadar farklı, Yezîd b. Ziyâd'dan sonra ise aynıdır.

b) Hz. Peygamber'in Fetih Günü Gerçekleştirdiği Hutbe

Hz. Peygamber'in fetihten sonra gerçekleştirdiği hutbe İbn Mâce'nin kayıtlarında yer almaktadır. İbn Mâce bu konuyla ilgili bize dört rivayet sunmaktadır. Buna göre Hz. Peygamber Kâbe'nin merdivenlerinde topluluğa hitâb etmiştir. Allah'a hamd ve senâ ettikten sonra bazı haramları, cezaları ve sorumlulukları dile getirmiştir. O, hatayla adam öldürmenin diyetinin kırk tanesi hamile olmak üzere yüz deve olduğunu ilan etmiştir. Her türlü kan davasını yasaklamıştır. Kâbe'nin hizmeti (Sidânetü'l-Beyt) ve hacılara su verilmesi (Sikâyetü'l-Hac) görevlerini, bunları daha önce yapan kişilere vermiştir.²⁰⁹ Mekke'yi kıyâmete kadar kutsal bölge ilan etmiş, kabirlerde ve evlerde tütsü olarak kullanılan izhir otu hariç²¹⁰ Mekke'de ağaç kesilmesini, av yapılmasını yasaklamıştır. Ayrıca Resûlullah içki, murdar hayvan, domuz ve putların satılmasını haram kılmıştır. Kendisine aydınlatmada veya deri/gemi yağlamada kullanılan murdar hayvan yağlarının haram olup olmadığı sorulduğunda ise o, bunların da haram olduğunu söylemiştir.²¹¹

İbn Mâce'nin eserindeki Mekke'nin fethinde Hz. Peygamber'in verdiği hutbeyle ilgili son rivayette, fetih günü Hz. Peygamber'in miras hukukuyla ilgili söylediği hükümler de yer almaktadır. Bu hükme göre kadın kocasının diyeti ve malından; erkek de aynı şekilde karısının diyeti ve malından miras alabilir. Ancak eşlerden biri diğerini kasten öldürürse o zaman diyetinden ve malından hiçbir şeye vâris olamaz. Eşlerden biri

²⁰⁸ İbn Mâce, Keffârât, 12 (Hadis No: 2116).

²⁰⁹ İbn Mâce, Diyât, 5 (Hadis No: 2628).

²¹⁰ İbn Mâce, Menâsik, 103 (Hadis No: 3109).

²¹¹ İbn Mâce, Ticârât, 11 (Hadis No: 2167).

diğerini yanlışlıkla öldürürse onun malından miras alır fakat diyetinden miras alamaz şeklinde bilgiler karşımıza çıkmaktadır.²¹²

2.16. Huneyn

İbn Mâce'nin eserinde, Huneyn Savaşı'na ait on bir rivayet yer almaktadır. Bunlardan ikisi yolculuk esnasındaki bir hâdise, üçü savaş esnasındaki hâdiseler, diğer üçü ise ganimet, son üçü ise Huneyn dönüşü yaşanan olaylarla ilgilidir.

a) Yolculuk Esnasındaki Bir Hâdise

es-Sünen'de iki farklı rivayette geçtiği üzere bir sefer yolculuğunda kadın cesediyle karşılaşmış ve Hz. Peygamber kadınların ve çocukların öldürülmesini yasaklamıştır.²¹³ Ancak rivayetlerin birinde Hz. Peygamber'in, Hâlid b. Velîd'e birisini göndererek onun kadınları ve yaşlıları öldürmemesini emrettiği bilgisi yer almaktadır.²¹⁴

Rivayette her ne kadar savaş adı zikredilmese de başka kaynaklarda bu olayın Huneyn yolculuğu esnasında yaşandığına ve Hâlid b. Velîd'in Huneyn'de süvari birliğinin komutanı olduğuna dair bilgiler mevcuttur.²¹⁵

b) Savaş Esnasındaki Hâdiseler

es-Sünen'de Muâviye b. Câhime'den veya Câhime'den nakledilen bir rivayet yer almaktadır. Rivayette Huneyn Savaşı'yla ilgili bir bilgi yer almasa da İbn Mâce, Câhime'nin Huneyn'de Hz. Peygamber'e serzeniş dolu şiirler söyleyen Abbas b. Mirdâs'ın oğlu olduğu bilgisini bize aktarmaktadır.²¹⁶

İbn Mâce'nin Huneyn Savaşı'yla ilgili aktardığı bir rivayet, savaştan önce öldürülen bir kişinin diyetinin Huneyn Savaşı esnasında Hz. Peygamber'den talep edilmesiyle ilgilidir. Rivayette geçtiği üzere Zeyd'in babası Dumayra, kardeşiyle beraber Huneyn Savaşı'na katılmış ve rivayette geçen olay ikisinden naklen gelmiştir. Huneyn'den önce Hındif kabilesinden Muhallim b. Cessâme, Gatafân kabilesinin Eşcâ' koluna mensup olan Âmir b. Edbât'ı öldürmüştür. Hındif kabilesi başkanı Akrâ b. Hâbis, Huneyn

²¹² İbn Mâce, Ferâiz, 8 (Hadis No: 2736).

²¹³ İbn Mâce, Cihâd, 30 (Hadis No: 2841).

²¹⁴ İbn Mâce, Cihâd, 30 (Hadis No: 2842).

²¹⁵ Bk. İbn Şihâb ez-Zührî, s. 92; Vâkıdî, III, 912.

²¹⁶ İbn Mâce, Cihâd, 12 (Hadis No: 2781). *İbn Mâce'nin Hadis Kültürü'ndeki Yeri* başlıklı doktora tezinde Musa Erkaya da bu hadisi, İbn Mâce'nin sened tenkidi yaptığı veya ravi hakkında bilgi verdiği sınırlı sayıdaki hadisler arasında zikretmektedir (Erkaya, s. 46, 49).

Savaşı esnasında Hz. Peygamber'in yanına gelerek, kâtil Muhallim b. Cessâme'nin maktûlün kanına karşılık olarak öldürülmemesini talep etmiştir. Bunun üzerine, Eşcaî olan Uyeyne b. Hısn katilin öldürülmesini istemiştir. O sırada Benû Leys kabilesinden Mükeytil isimli kişi de ayağa kalkmış ve bir benzetme yaparak fikrini söylemiştir. O bu durumu koyun sürüsüne benzetmiş ve şöyle demiştir: "Nasıl ki bir koyun sürüsüne taş atıldığında öndeki koyun vurulunca diğerleri kaçıyorrsa aynı şekilde bu durum da öyledir. Eğer kâtile kısas uygulanırsa diğer insanlara ibret olacaktır. Dolayısıyla öldürülmesi gerekir." Hz. Peygamber ise maktûlün velilerine diyet olarak elli deve yolculukta, elli deve de Medine'ye döndüklerinde verilmesini teklif etmiş, onlar da diyetin bu şekilde ödenmesini kabul etmişlerdir.²¹⁷

Hz. Peygamber'in savaşa gitmeden önce Abdullah b. Ebî Rebîa'dan borç aldığı ifade eden bir rivayet de bulunmaktadır. Bu rivayette Hz. Peygamber'in Huneyn'e gideceği zaman savaş hazırlığı için otuz veya kırk bin tutarında borç aldığı nakledilmiştir. Savaştan sonra Hz. Peygamber borcunu ödemiş ve malının bereketli olması için ona dua etmiştir.²¹⁸

c) Ganimet

İbn Mâce Huneyn Savaşı ganimetleri ile ilgili üç rivayet aktarmıştır. Bu rivayetlerden birinde Ebû Katâde, Huneyn Savaşı'nda bir kişiyi öldürdüğünü ve Hz. Peygamber'in, o kişinin selebini²¹⁹ kendisine verdiğini nakletmiştir.²²⁰

İkinci rivayete göre Hz. Peygamber, Huneyn Savaşı esnasında elde edilen ganimetleri topladıktan sonra bir devenin yanına gelip, ganimetlerden bilgisi dışında alınan ne varsa -iğne, iplik dahi olsa- kendisine geri verilmesini istemiştir.²²¹

Ganimetle ilgili üçüncü ve son rivayette Huneyn Savaşı'nda elde edilen ganimetlerin Ci'râne'de toplandığı belirtilmiştir. Ganimetler taksim edildiği esnada, bir adam Hz. Peygamber'e adaletli davranmadığını söylemiş, Ömer de bu adamı öldürmek istemiştir.

²¹⁷ İbn Mâce, Diyât, 4 (Hadis No: 2625).

²¹⁸ İbn Mâce, Sadakât, 16 (Hadis No: 2424).

²¹⁹ Savaş sırasında öldürülen düşman askerinin üzerinde bulunan her türlü giysi, para, takı, değerli eşya ve madenlerle, kullandığı silahlar ve bineğin alınmasına seleb denir. Bk. Yaman, "Seleb", *DİA*, XXXVI, 398-399.

²²⁰ İbn Mâce, Cihâd, 29 (Hadis No: 2837).

²²¹ İbn Mâce, Cihâd, 34 (Hadis No: 2850).

Hız. Peygamber ise Ömer'e cevaben böyle kişilerin kalbine Kur'ân'ın işlemediğini, dolayısıyla hızlı bir şekilde dinden döneceklerini ifade etmiştir.²²²

d) Dönüşte Yaşanan Olaylar

İbn Mâce'nin *es-Sünen* adlı eserinde yer alan üç rivayette Huneyn dönüşü yaşanmış olan bazı olaylar hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür.

Bu rivayetlerin ilkinde geçtiği üzere, Şam'a gitme hazırlığında olan Abdullah b. Muhayrız, amcası Ebû Mahzûre'ye kendisinin nasıl ezan okuduğunu sormuş, o da daha önce başından geçen bir olayı anlatmıştır. Rivayete göre bir sefer dönüşünde Ebû Mahzûre, Hız. Peygamber ve ashabıyla karşılaşmış, müezzin de o sırada ezan okumuştur. Ebû Mahzûre arkadaşlarıyla beraber alay edercesine ezanı yüksek sesle okumuş, Hız. Peygamber de bunu işitmiş ve onları çağırıştır. Resûlullah, içlerinden güzel sesi olan Ebû Mahzûre'ye ezan okumasını öğretmiş ve bir miktar para vermiştir. O güne kadar Hız. Peygamber'den ve ezandan nefret ettiğini söyleyen Ebû Mahzûre, bu olaydan sonra nefretinin tamamen yok olduğunu ve Hız. Peygamber'den Mekke'de ezan okuması için izin istediğini söylemiştir.²²³ Bu olayın ne zaman ve nerede yaşandığına dair rivayette herhangi bir bilgi yer almamıştır. Ancak bu hadisin Nesâî'de yer alan tarihinde Huneyn dönüşünde olayın cereyân ettiği zikredilmiştir.²²⁴ Modern kaynaklarda yer alan başka bir görüşe göre ise olay Tâif dönüşü Ci'râne'de yaşanmıştır.²²⁵ Ancak bunun doğru olmaması gerekmektedir. Hız. Peygamber'in Ebû Mahzûre'yi ezan okumak üzere Mekke'ye göndermesi bunu açık kılmaktadır.²²⁶

İkinci rivayet ise Ziyâd b. Hâris es-Sudâî'den gelmektedir.²²⁷ O bir sefer sırasında Hız. Peygamber'in kendisine ezan okumasını emrettiğini, Bilâl'in namaz kıldırmak istemesi üzerine Hız. Peygamber'in "Kim ezan okursa namazı o kıldırır." dediğini aktarmıştır.²²⁸ Bu hâdisenin Huneyn dönüşü yaşanması muhtemel olduğu için rivayeti buraya eklemeyi uygun gördük.

Son rivayet de Râfi' b. Hadîc'ten nakledilmiştir. Onun anlattığına göre bir savaş dönüşünde bir deve kaçmış ve kimse yakalayamayınca adamın biri ona ok atmıştır. Hız.

²²² İbn Mâce, Mukaddime (Sünne), 12 (Hadis No: 172).

²²³ İbn Mâce, Ezân, 2 (Hadis No: 708).

²²⁴ Nesâî, Ezân 6 (Hadis No: 632, 633).

²²⁵ Sarıcık, "Ebû Mahzûre", *DİA*, X, 179-180.

²²⁶ Şerhi için bk. Moğultay b. Kılıç, III, 1098-1099.

²²⁷ İbn Mâce, Ezân, 3 (Hadis No: 717).

²²⁸ Şerhi için bk. Moğultay b. Kılıç, III, 1135.

Peygamber de evcil hayvanlar yabânî hayvanlar gibi kaçarsa onlara bu şekilde muamele edebileceklerini söylemiştir.²²⁹ *es-Sünen*'in şerhinde bu olayın Huneyn Savaşı dönüşünde yaşandığı belirtilmiştir.²³⁰

2.17. Tâif Kuşatması

İbn Mâce'nin eserinde Tâif Kuşatması ile ilgili sadece bir rivayet bulunmaktadır. Rivayete göre kuşatma esnasında Hz. Peygamber'in eşi Ümmü Seleme de onun yanında bulunuyordu. Hz. Peygamber, Ümmü Seleme'nin çadırına girdiğinde orada Abdullah b. Ebû Ümeyye ile kadınsı davranışları olan muhannes bir kişiyi görmüştü. Muhannes daha önce kadınların arasında bulunduğu için Abdullah'a "Yarın Tâif fethedilirse hoşlanacağın kadınları sana göstereceğim." diyordu. Bu sözleri duyan Hz. Peygamber, böyle kişilerin evlere alınmamasını ve onların tavırlarına dikkat edilmesini tavsiye etmiştir.²³¹

2.18. Zü'l-Huleyfe

es-Sünen'de yer alan tek bir rivayete göre Hz. Peygamber ashâbıyla Tihâme'deki Zü'l-Huleyfe denilen mevkîye baskın düzenlemiştir. Burada pek çok deve ve koyun ele geçirmişlerdir. Bazı sahâbîler acele edip ganimet henüz taksim edilmeden etleri pişirmeye başlayınca Allah Resûlü tencerelerdekini dökmelerini söylemiştir. Daha sonra hayvanları taksim ederken bir deveyi on davara denk saymıştır.²³²

2.19. Alkame b. Müezziz Seriyyesi

İbn Mâce bu seriyyeye dair bir rivayet nakletmiştir. Rivayet Ebû Saîd el-Hudrî'den gelmektedir. O, seriyyeye katıldığını fakat savaşın başında veya yolda bir grubun müfrezeden ayrılmak için komutandan izin aldığını ve komutanın onların başına Huzeyfe b. Kays'ı geçirdiğini, kendisinin de bu grupla yola devam ettiğini nakletmiştir. Rivayetin devamında Huzeyfe b. Kays'ın mizahî bir karaktere sahip olduğu için şaka maksadıyla yanındaki askerlere kendilerini ateşe atmalarını emrettiği ve bazı askerlerin de ona itaat edip ateşe atlamaya kalkıştıkları yer almaktadır. Bu olay Hz. Peygamber'e

²²⁹ İbn Mâce, Zebâih, 9 (Hadis No:3183).

²³⁰ Hatipoğlu, VIII, 526-527.

²³¹ İbn Mâce, Hudûd, 38 (Hadis No: 2614).

²³² İbn Mâce, Edâhî, 6 (Hadis No: 3137).

anlatıldığında o, komutan Allah'a isyan etmeyi emrederse kesinlikle itaat etmemeleri gerektiğini söylemiştir.²³³

2.20. Tebük Seferi

Tebük Seferi ile ilgili İbn Mâce'nin eserinde sekiz rivayet vardır. Bu rivayetlerden birisi Ali'nin Mekke'de vekil olarak bırakılması, altısı sefer esnasında yaşananlar, biri de dönüş yolculuğunda Hz. Peygamber'in sefere katılmayan sahâbilerle ilgili yaptığı değerlendirme hakkındadır.

İbn Mâce'nin eserinde yer alan bir rivayet Tebük Seferi'ne çıkmak için hazırlanan Hz. Peygamber'in yerine vekil olarak Ali b. Ebû Tâlib'i bırakmak istediğini, Ali'nin de kendisini kadınlar ve çocuklarla bıraktığını ifade ederek Resûlullah'a karşı çıktığını göstermektedir. Hz. Ali'nin bu çıkışı üzerine Hz. Peygamber onun gönlünü almak için Hârûn'un Mûsa'ya yakınlığı ne ise onun da kendisine o derecede yakın olduğunu söylemiştir.²³⁴

İbn Mâce'nin Tebük Seferi'yle ilgili verdiği diğer yedi rivayetin altısı sefer esnasında yaşananlara dairdir. İlk rivayet yolculuk esnasında Hz. Peygamber'in sahâbeden geri kalması hakkındadır.²³⁵ Muğîre b. Şu'be, Hz. Peygamber'le beraber arkada kaldıklarını ve Abdurrahman b. Avf'ın onlar yokken namaz kıldırmaya başladığını nakletmiştir. Abdurrahman, Hz. Peygamber'in geldiğini hissedince geri çekilmek istemiş ancak Hz. Peygamber devam etmesini işaret etmiştir.

İkinci rivayet namazların cem' edilmesiyle ilgilidir. Rivayete göre Tebük yolculuğu esnasında Hz. Peygamber öğle ile ikindi namazlarını, aynı şekilde akşam ile yatsı namazlarını cem' etmiştir.²³⁶

Üçüncü rivayette ise iki kişinin birbiriyle dövüşmesi hakkında bilgi sunulmaktadır. Dövüş sırasında biri diğerinin elini ısırdığı için dişi kırılmıştır. Dişi kırılan adam Hz. Peygamber'in yanına giderek, dişinin diyetini istemiş; Hz. Peygamber de kendisi ısırıldığı için kırılan dişinin diyetinin olmadığına hükmetmiştir.²³⁷

²³³ İbn Mâce, Cihâd, 40 (Hadis No: 2863).

²³⁴ İbn Mâce, Mukaddime (Sünne), 11, (Hadis No: 115).

²³⁵ İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, 143 (Hadis No: 1236).

²³⁶ İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, 74 (Hadis No: 1070).

²³⁷ İbn Mâce, Diyât, 20 (Hadis No: 2656).

Tebük Seferi esnasında yaşananlara dair dördüncü rivayet Hz. Peygamber'in nasıl abdest aldığı hakkında bilgi vermektedir. Rivayette Ömer b. Hattâb'ın Hz. Peygamber'i abdest alırken uzuvlarını birer defa yıkadığını gördüğü nakledilmiştir.²³⁸ Su sıkıntısı çekilen uzun bir yolculuğa ait bu kayıt oldukça tabii bir gözlem olarak durmaktadır.

Beşinci rivayet Tebük yolculuğunda Müslümanların ticaret yapıp yapmadıklarına dair Hârice b. Zeyd'den nakledilmiştir. Hârice, babasının Tebük Seferi'ne katıldığını ve orduya katılanların alım satım yaptıklarını, Hz. Peygamber'in de onları ticaretten men etmediğini söylemiştir.²³⁹ Böylece sefere çıkanların yol üzerinde ve gittikleri yerlerde ticaret yaptıklarına dair bir bilgi ortaya çıkmaktadır.

Altıncı rivayet ise Tebük Seferi'nde Avf b. Mâlik ve Hz. Peygamber arasındaki bir konuşmanın kayıtlarda yer alması hakkındadır. Avf b. Mâlik Hz. Peygamber'in çadırının önüne gittiğini, Hz. Peygamber'in de onu içeri davet ettiğini ve kendisine kıyâmet yaklaştığında meydana gelecek olaylardan bahsettiğini belirtir. Rivayette zikredilen altı hâdise şunlardır: "Hz. Peygamber'in ölümü, Kudüs'ün fethi, insanların imtihan edileceği bir hastalık, insanlardaki malların çoğalması, Müslümanlar arasında gerçekleşecek olan bir fitne, Müslümanlarla Benû Asfar (Bizanslılar) arasında gerçekleşecek bir savaş."²⁴⁰

es-Sünen'de Hz. Peygamber'in savaşa katılmayan sahâbîler hakkındaki görüşlerini bildiren sadece bir rivayet vardır. O Tebük Seferi'nden dönerken -Medine'ye yaklaştıklarında- meşru özürlerinden dolayı savaşa katılamamış sahâbîlerin, savaşa katılanlarla aynı sevabı kazandıklarını söylemiştir.²⁴¹

2.21. Üsâme b. Zeyd Seriyesi

Sünen'de gazve ve seriyyelerle ilgili rivayetlerin sonuncusu Şam taraflarında Übnâ Köyü'ne gönderilen askerî birlik hakkındadır. Rivayette yer alan bilgiye göre Allah Resûlü, Üsâme b. Zeyd'i Filistin topraklarında bulunan Übnâ denilen bir köye göndermiş ve evlerini, ekinlerini yakmasını buyurmuştur.²⁴²

²³⁸ İbn Mâce, Tahâre, 45 (Hadis No: 412).

²³⁹ İbn Mâce, Cihâd, 23 (Hadis No: 2823).

²⁴⁰ İbn Mâce, Fiten, 25 (Hadis No: 4042).

²⁴¹ İbn Mâce, Cihâd, 6 (Hadis No: 2764).

²⁴² İbn Mâce, Cihâd, 31 (Hadis No: 2843).

Muâviye b. Ebû Süfyân'ın Halifeliği Döneminde Gerçekleşen Zâtü's-Selâsil Seriyesi

İbn Mâce tarafından nakledilen rivayetlerden birinde ilk bakışta Zâtü's-Selâsil Seriyesi'ne dair bir rivayet olduğu intibahını bırakan bir bilgi yer almaktadır. Ancak bunun Hz. Peygamber'in gönderdiği seriyye olup olmadığı hakkında zihnimize bir soru işareti oluşmuştur. Bilindiği üzere Zâtü's-Selâsil Seriyesi'nde Hz. Peygamber Amr b. Âs'ı seriyye komutanı olarak tayin etmişti.²⁴³ Ancak bu rivayette böyle bir bilgi bulunmayıp, Muâviye'nin ismi geçmektedir. Dolayısıyla İbn Mâce'nin eserindeki rivayette Zâtü's-Selâsil Seriyesi olarak zikredilen bu savaşın Muaviye'nin halifeliği döneminde yaşanmış bir hâdise olduğu anlaşılmaktadır. Rivayete göre Âsım b. Süfyan es-Sekafî ve Süfyân b. Abdullah bu gazveye katılmak istemelerine rağmen orduya yetişememiş, akabinde Muâviye'nin yanına gelmişlerdi. Bu esnada Muâviye'nin yanında Ebû Eyyûb ve Ukbe b. Âmir vardı. Âsım, Ebû Eyyûb'e sefere katılma şansını kaçırdığını, katılabilmiş olsaydı dört mescitte namaz kılanın günahlarının bağışlanacağı şeklinde hadiste zikri geçen ecre nail olacağını söyleyince Ebû Eyyûb ona, Resûlullah'ın emrettiği şekilde abdest alıp namaz kılanın günahlarının bağışlanacağını ifade etti.²⁴⁴ Dolayısıyla bu rivayette zikri geçen hadisenin Muâviye'nin halifeliği döneminde cereyan ettiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bu seriyyenin Hz. Peygamber dönemindeki seriyye ile isim benzerliğine sahip olması sebebiyle bu noktaya vurgu yapmanın uygun olacağını düşündük.

Bu bölümde İbn Mâce'nin *es-Sünen* adlı eserinde yer alan gazve ve seriyyelerle ilgili rivayetleri tespit edip, bunların muhtevasını ortaya koymaya çalıştık. Tihâme bölgesinde Zü'l-Huleyfe'de yaşanan bir olayla ilgili rivayet, hadiste yeterli bilgi bulunmamasından dolayı herhangi bir gazveye yerleştirememiştir. Bu hâdisenin gazvelerden birinin parçası olma ihtimali de bulunmaktadır. Ancak bu durum, araştırmamızda netlik kazanmamıştır. Bu yüzden bu hâdise için ayrı bir başlık açılması uygun görülmüştür. Bir sonraki bölümde, elde ettiğimiz bu verileri bazı siyer ve megâzî kaynaklarıyla karşılaştırarak İbn Mâce'nin sunmuş olduğu rivayetleri değerlendirmeye çalışacağız. Aşağıda elde ettiğimiz verileri gösteren iki tablo sunulmaktadır.

²⁴³ Mahmudov, "Zâtüsselâsil Seriyesi", *DİA*, XLIV, 154.

²⁴⁴ İbn Mâce, *İkâmetü's-Salât*, 193 (Hadis No: 1396).

Tablo 1
Megâzî İle İlgili Rivayetler

Hadis Nosu	Savaş İsmi	Kitâb İsmi	Bâb Nosu
115	Tebük	Mukaddime (Sünne)	11
117	Hayber	Mukaddime (Sünne)	11
122	Benû Kurayza	Mukaddime (Sünne)	11
123	Uhud	Mukaddime (Sünne)	11
124	Uhud	Mukaddime (Sünne)	11
128	Uhud	Mukaddime (Sünne)	11
129	Uhud	Mukaddime (Sünne)	11
130	Uhud	Mukaddime (Sünne)	11
131	Ubeyde b. Hâris Seriyyesi	Mukaddime (Sünne)	11
172	Huneyn	Mukaddime (Sünne)	12
190	Uhud	Mukaddime (Sünne)	13
412	Tebük	Tahâre	45
465	Mekke'nin Fethi	Tahâre	59
492	Hayber'in Fethi	Tahâre	66
510	Mekke'nin Fethi	Tahâre	72
565	Benû Mustalik	Tahâre	90
568	Benû Mustalik	Tahâre	90
614	Mekke'nin Fethi	Tahâre	113
684	Hendek	Salât	6
697	Hayber'in Fethi	Salât	10
708	Huneyn	Ezân	2
717	Huneyn	Ezân	3
754	Bedir	Mesâcid ve'l-Cemâât	8
936	Hudeybiye	İkâmetü's-Salât	35
1070	Tebük	İkâmetü's-Salât	74
1075	Mekke'nin Fethi	İkâmetü's-Salât	76
1076	Mekke'nin Fethi	İkâmetü's-Salât	76
1077	Mekke'nin Fethi	İkâmetü's-Salât	76
1236	Tebük	İkâmetü's-Salât	143
1323	Mekke'nin Fethi	İkâmetü's-Salât	172
1396	Zâtü's-Selâsîl Seriyyesi	İkâmetü's-Salât	193
1431	Mekke'nin Fethi	İkâmetü's-Salât	205
1513	Uhud	Cenâiz	28
1514	Uhud	Cenâiz	28
1515	Uhud	Cenâiz	28
1516	Uhud	Cenâiz	28
1663	Bedir	Sıyâm	10
1820	Hayber	Zekât	18
1961	Hayber	Nikâh	44
2116	Mekke'nin Fethi	Keffârât	12
2167	Mekke'nin Fethi	Ticârât	11
2205	Zâtü'r-Rikâ	Ticârât	29
2288	Bedir	Ticârât	63
2396	Hayber	Sadakât	4

Tablo 1'in devamı

Hadis Nosu	Savaş İsmi	Kitâb İsmi	Bâb Nosu
2397	Hayber	Sadakât	4
2424	Huneyn	Sadakât	16
2467	Hayber	Rühûn	14
2468	Hayber	Rühûn	14
2469	Hayber	Rühûn	14
2541	Benû Kurayza	Hudûd	4
2542	Benû Kurayza	Hudûd	4
2543	Uhud	Hudûd	4
2543	Hendek	Hudûd	4
2578	Kürz b. Câbir Seriyyesi	Hudûd	20
2614	Tâif Kuşatması	Hudûd	38
2625	Huneyn	Diyât	4
2628	Mekke'nin Fethi	Diyât	5
2656	Tebük	Diyât	20
2708	Mekke'nin Fethi	Vesâyâ	5
2720	Uhud	Ferâiz	2
2736	Mekke'nin Fethi	Ferâiz	8
2764	Tebük	Cihâd	6
2781	Huneyn	Cihâd	12
2784	Uhud	Cihâd	13
2793	Mu'te	Cihâd	15
2796	Hendek	Cihâd	15
2800	Uhud	Cihâd	16
2805	Mekke'nin Fethi	Cihâd	18
2806	Uhud	Cihâd	18
2808	Bedir	Cihâd	18
2817	Mekke'nin Fethi	Cihâd	20
2822	Mekke'nin Fethi	Cihâd	22
2823	Tebük	Cihâd	23
2828	Bedir	Cihâd	25
2835	Bedir	Cihâd	29
2837	Huneyn	Cihâd	29
2840	Ümmü Kırfe Seriyyesi	Cihâd	30
2841	Huneyn	Cihâd	30
2842	Huneyn	Cihâd	30
2843	Üsâme b. Zeyd Seriyyesi	Cihâd	31
2844	Benû Nadîr	Cihâd	31
2845	Benû Nadîr	Cihâd	31
2846	Ümmü Kırfe Seriyyesi	Cihâd	32
2848	Hayber	Cihâd	34
2850	Huneyn	Cihâd	34
2854	Hayber	Cihâd	36

Tablo 1'in devamı

Hadis Nosu	Savaş İsmi	Kitâb İsmi	Bâb Nosu
2855	Hayber	Cihâd	37
2856	Hayber	Cihâd	37
2863	Alkame b. Mücezziz Seriyyesi	Cihâd	40
2881	Hayber	Cihâd	46
2947	Mekke'nin Fethi	Menâsik	28
3063	Mekke'nin Fethi	Menâsik	79
3093	Hudeybiye	Menâsik	93
3109	Mekke'nin Fethi	Menâsik	103
3132	Hudeybiye	Edâhî	5
3137	Zü'l-Huleyfe	Edâhî	6
3183	Huneyn	Zebâih	9
3191	Hayber	Zebâih	12
3192	Hayber	Zebâih	13
3195	Hayber	Zebâih	13
3196	Hayber	Zebâih	13
3234	Hayber	Zebâih	13
3464	Uhud	Tıb	15
3465	Uhud	Tıb	15
3585	Mekke'nin Fethi	Libâs	14
3586	Mekke'nin Fethi	Libâs	14
3921	Uhud	Ta'birür-Rü'yâ	10
3997	Bedir	Fiten	18
4027	Uhud	Fiten	23
4042	Tebük	Fiten	25
4159	Habat Seriyyesi	Zühd	12
4178	Hayber	Zühd	16
4178	Benû Nadîr	Zühd	16
4178	Benû Kurayza	Zühd	16
4281	Bedir	Zühd	33
4281	Hudeybiye	Zühd	33

Tablo 2
Megâzi İle İlgili Rivayetlerin Savaşlara ve Bölüm Başlıklarına Göre Dağılımı

	Ubeyde b. Hâris	Bedir	Uhud	Benü Nadir	Zâtür-Rikâ'	Hendek	Benü Kurayza	Benü Müstalik	ÜmmüKırfê	Kürz b. Câbir	Hudeybiye	Hayber	Mü'te	Habat Seriyyesi	Mekkenin Fethi	Huneyn	Tâif	Zü'l-Huleyfe	Alkame b. Mücezziz	Tebük	Üsâme b. Zeyd	Zâtü's-Selâsil	Toplam
Mukaddime	1	-	6	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	11
Tahâre	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	1	-	-	3	-	-	-	-	1	-	-	7
Salât	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Ezân	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2
Mesâcid	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
İkâmetü's-Salât	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	5	-	-	-	-	2	-	1	9
Cenâiz	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
Sıyâm	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Zekât	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Nikâh	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Talâk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Keffârât	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Ticârât	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Ahkâm	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hibât	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sadakât	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	4
Rühûn	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
Şu'fa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lukata	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İtk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hudûd	-	-	1	-	-	1	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	6
Diyât	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	1	-	-	3
Vesâyâ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Ferâiz	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2
Cihâd	-	3	3	2	-	1	-	2	-	-	5	1	-	3	5	-	-	1	2	1	-	-	29
Menâsik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	4
Edâhî	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Zebâih	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	5
Sayd	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Et'ime	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eşribe	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tib	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Libâs	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Edeb	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Daavât	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ta'birü'r-Rü'yâ	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Fiten	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	3
Zühd	-	1	-	1	-	-	1	-	-	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	6
Toplam	1	8	19	3	1	3	4	2	2	1	4	21	1	1	21	11	1	1	1	8	1	1	
Genel Toplam	116																						

BÖLÜM 3: *es-SÜNEN*'DE YER ALAN RİVAYETLERİN SİYER VE MEGÂZÎ KAYNAKLARIYLA MUKAYESESİ

Birinci bölümde İbn Mâce'nin eserindeki gazve ve seriyyelerle ilgili rivayetleri tespit etmeye çalıştık. Yaptığımız taramaya göre *es-Sünen*'de on dört gazve ve yedi seriyyeye dair bilgi bulunduğunu ortaya koyduk. Bu bölümde ise tespit ettiğimiz bilgileri bazı siyer ve megâzî kaynaklarındaki bilgilerle karşılaştırıp değerlendirmesini yapacağız. Mukayese için ilk dönem müelliflerinden olan İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742), Musa b. Ukbe (ö. 141/758), Vâkidî (ö. 207/823) ve İbn Hişâm'ın (ö. 218/833) megâzî alanındaki eser ve rivayetleri esas alınmıştır. Bilgilerin daha kolay karşılaştırılabilmesi için iki tablo hazırlanmıştır. İlk önce, İbn Mâce'nin eserinde yer alan rivayetlerin karşılaştırmaya esas aldığımız kaynaklarda mevcut olup olmadığını ortaya koymak üzere genel bir tablo oluşturulmuştur. Bu tabloda İbn Mâce'nin aktardığı rivayetlerdeki bilgiler kaynaklarda yer almışsa (+), aynı konuyla ilgili bilgi verilmemişse (-), bilgiler *es-Sünen*'dekinden farklı olarak veya ilâve bilgilerle verilmişse (*) işareti kullanılmıştır. Daha sonra bu bilgilerin içeriği ayrıntılı olarak bir sonraki tabloda sunulmuştur. Tabloların akabinde ise bu rivayetler değerlendirilmiştir.

3.1. Ubeyde b. Hâris Seriyyesi

Tablo 3
Ubeyde b. Hâris Seriyyesi İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma

UBEYDE B. HÂRİS SERİYYESİ		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKİDÎ	İBN HİŞÂM
	İlk Ok Atan Sahâbî	Sa'd b. Ebû Vakkâs	-	+	+	+

Tablo 4
Ubeyde b. Hâris Seriyyesi İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma

UBEYDE B. HÂRİS SERİYYESİ		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKİDÎ	İBN HİŞÂM
	İlk Ok Atan Sahâbî	Sa'd b. Ebû Vakkâs	-	Sa'd b. Ebû Vakkâs	Sa'd b. Ebû Vakkâs	Sa'd b. Ebû Vakkâs

Değerlendirme

es-Sünen'de yer alan bir rivayette Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın kendisini "Allah yolunda ok atan ilk Arap" olarak nitelendirdiği yer almaktadır.²⁴⁵ Bu rivayette her ne kadar seriyye ismi verilmese de mukayeseye esas aldığımız kaynaklarda rivayetin Ubeyde b. Hâris Seriyyesi ile ilgili olduğu zikredilmiştir. Bu seriyyenin ilk gazve olan Ebvâ-Buvât-Zü'l-'Uşeyre gazvesinin bir parçası olduğu Mehmet Apaydın tarafından tespit edilmiştir.²⁴⁶

İbn Şihâb ez-Zührî'nin eserinde bu seriyye hakkında herhangi bir rivayet bulunmamaktadır.

Musa b. Ukbe'nin eserinde ise -Vâkıdî'den farklı olarak- ilk gazvenin Ebvâ Gazvesi olduğu ve Hz. Peygamber'in bu gazveden Medine'ye döndükten sonra ilk muhâcirlerden altmış kişiyi Ubeyde b. Hâris komutanlığında, müşrikleri karşılamak üzere Râbiğ denilen yere gönderdiği belirtilmiştir. Ayrıca Musa b. Ukbe müşriklerle ilk çarpışmanın bu seriyyede yaşandığını ve Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın Allah yolunda ilk ok atan kişi olduğunu zikretmiştir.²⁴⁷

Vâkıdî ilk seriyye olarak Hamza b. Abdulmuttalib seriyyesini, ikinci seriyye olarak da Ubeyde b. Hâris'in Râbiğ'a seriyyesini zikretmiştir. Vâkıdî'nin eserinde yer aldığı üzere Ubeyde, altmış süvariyle yola çıkmış ve Ebû Süfyân'la karşılaşmıştır. Müslümanlardan ilk ok atan kişi de bu seriyyede Sa'd b. Ebû Vakkâs olmuştur.²⁴⁸

İbn Hişâm da ilk gazvenin Ebvâ Gazvesi olduğunu, Hz. Peygamber'in müşriklerle karşılaşmadan Medine'ye döndüğünü ve sonra Ubeyde b. Hâris'i sadece muhâcirlerden olan altmış kişiyle bu seriyyeye gönderdiğini nakletmiştir. Onlar Hicaz'da bulunan bir suyun yanına geldiklerinde müşriklerden kalabalık bir grupla karşılaşmışlar ve Sa'd b. Ebû Vakkâs ilk ok atan kişi olmuştur.²⁴⁹

²⁴⁵ İbn Mâce, Mukaddime, 11 (Hadis No: 131).

²⁴⁶ Apaydın, s. 483, 507.

²⁴⁷ Musa b. Ukbe, s. 150-151.

²⁴⁸ Vâkıdî, I, 10.

²⁴⁹ İbn Hişâm, I-II, 591.

3.2. Bedir

Tablo 5
Bedir İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma

BEDİR SAVAŞI		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Müslümanların Sayısı	Üç yüz on küsur kişi	+	*	*	*
	Mübârezeye Çıkan Kişiler	1-Hamza 2-Ali b. Ebû Tâlib 3-Ubeyde b. Hâris 4-Utbe b. Rebîa 5-Şeybe b. Rebîa 6-Velid b. Utbe	+	+	+	+
	Savaşa Katılan Bazı Sahâbîler	1-Ali b. Ebû Tâlib 2-Hamza 3-Ubeyde b. Hâris 4-Ammâr b. Yâsir 5-Abdullah b. Mes'ûd 6-Sa'd 7-İtbân b. Mâlik 8-Amr b. Avf	*	+	*	*
	Altı Kişi Hakkında İnen Âyet	Hac Sûresi 19. Âyet	-	-	+	-
	Oruçlu Olanlar	Hz. Peygamber ve Abdullah b. Revâha	-	*	*	*
	Ganimet	Hz. Peygamber Zülfikâr kılıcını almıştır.	-	*	+	*
	Hz. Peygamber'in Duası	Bedir ve Hudeybiye'ye katılanlara dua etmiştir.	-	-	-	-

Tablo 6
Bedir İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma

	İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
Müslümanların Sayısı	Üç yüz on küsur kişi	Üç yüz on küsur kişi	Bir rivayete göre 316 kişi İbn Fülejh'e göre 313 kişi	-Müslümanlar es-Sukyâ evlerinden hareket ettiklerinde 305 kişiydiler. -Sekiz kişi de geride kalmıştı.	-Muhâcirler 83 -Hazrec 170 -Evs 61 -Toplam 314 kişi
Mübâreze Çıkan Kişiler	1-Hamza 2-Ali b. Ebû Tâlib 3-Ubeyde b. Hâris 4-Utbe b. Rebîa 5-Şeybe b. Rebîa 6-Velîd b. Utbe	1-Hamza 2-Ali b. Ebû Tâlib 3-Ubeyde b. Hâris 4-Utbe b. Rebîa 5-Şeybe b. Rebîa 6-Velîd b. Utbe	1-Hamza 2-Ali b. Ebû Tâlib 3-Ubeyde b. Hâris 4-Utbe b. Rebîa 5-Şeybe b. Rebîa 6-Velîd b. Utbe	1-Hamza 2-Ali b. Ebû Tâlib 3-Ubeyde b. Hâris 4-Utbe b. Rebîa 5-Şeybe b. Rebîa 6-Velîd b. Utbe	1-Hamza 2-Ali b. Ebû Tâlib 3-Ubeyde b. Hâris 4-Utbe b. Rebîa 5-Şeybe b. Rebîa 6-Velîd b. Utbe
Savaşa Katılan Bazı Sahâbiler	1-Ali b. Ebû Tâlib 2-Hamza 3-Ubeyde b. Hâris 4-Ammâr b. Yâsir 5-Abdullah b. Mes'ûd 6-Sa'd 7-İtban b. Mâlik 8-Amr b. Avf	1-Ali b. Ebû Tâlib 2-Hamza 3-Ubeyde b. Hâris	1-Ali b. Ebû Tâlib 2-Hamza 3-Ubeyde b. Hâris 4-Ammâr b. Yâsir 5-Abdullah b. Mes'ûd 6-Sa'd b. Muaz 7-Sa'd b. Ebû Vakkâs 8-İtban b. Mâlik 9-Amr b. Avf	1-Ali b. Ebû Tâlib 2-Hamza 3-Ubeyde b. Hâris 4-Ammâr b. Yâsir 5-Abdullah b. Mes'ûd 6-Sa'd b. Muaz 7-Sa'd b. Ebû Vakkâs	1-Ali b. Ebû Tâlib 2-Hamza 3-Ubeyde b. Hâris 4-Ammâr b. Yâsir 5-Sa'd b. Muaz 6-Sa'd b. Ebû Vakkâs 7-Abdullah b. Mes'ûd 8-İtban b. Mâlik
Mübâreze Yapan Altı Kişi Hakkında İnen Âyet	Hac Sûresi 19. Âyet	-	-	Hac Sûresi 19. Âyet	-
Oruçlu Olanlar	Hz. Peygamber ve Abdullah b. Revâha	-	Abdullah b. Revâha Bedir'e katılmıştır.	Abdullah b. Revâha Bedir'e katılmıştır.	Abdullah b. Revâha Bedir'e katılmıştır.
Ganimet	Hz. Peygamber'in Zülfikâr isimli kılıcı alması	-	Hz. Peygamber'in kılıcının adının Zülfikâr olması	Resûlullah'ın safiyy hissesi olarak Münebbih b. el-Haccâc'ın Zülfikâr adlı kılıcını alması	Hz. Peygamberin kılıcının adının Zülfikâr olması
Hz. Peygamber'in Duası	Hz. Peygamber "Bedir'e ve Hudeybiye'ye katılanların cehenneme girmeyeceğini umuyorum." diye dua etmiştir.	-	-	-	-

Değerlendirme

Bir önceki bölümde yer alan, Bedir Savaşı ile ilgili tespit ettiğimiz rivayetler tablolarına yerleştirilmiştir. Bunlar göz önüne alındığında bütün kaynakların Müslümanların sayısının üç yüz on küsur olduğu noktasında birleştiği ancak küsûrâtı hakkında farklılık içerdiği görülmektedir. İbn Mâce ve İbn Şihâb ez-Zührî bu sayıyı net olarak vermek yerine üç yüz on küsur kişi olarak belirtmiştir.²⁵⁰ Buna karşın Vâkıdî sonradan yola çıkanlarla birlikte bu sayının üç yüz on üç, İbn Hişâm ise üç yüz on dört olduğu bilgisini vermiştir.²⁵¹ Musa b. Ukbe'nin eserinde yer alan bir rivayete göre Müslümanların sayısı üç yüz on altı, İbn Fülejh rivayetine göre ise üç yüz on üç olarak zikredilmiştir. Nâşir, sayının üç yüz on altı kişi olduğu şeklindeki rivayetin Buhârî'nin de şâhidi (farklı sahâbeden gelen aynı veya benzer rivayeti) olduğunu ifade etmektedir.²⁵²

İbn Mâce tüm kaynaklarda ortak zikredilen Bedir'e katılan üç kişiye rivayetlerinde işaret etmiştir. Buna göre *es-Sünen* ve diğer megâzî kaynakları Ali b. Ebû Tâlib, Hamza ve Ubeyde b. Hâris'in Bedir'e katıldığı hakkında mutâbıktır.²⁵³ *es-Sünen*'de bu üç kişinin haricinde Ammâr b. Yâsir, Abdullah b. Mes'ûd ve Sa'd da Bedir'e katılanlar arasında yer almaktadır.²⁵⁴ Bu üç sahâbî İbn Şihâb ez-Zührî'nin eseri hariç diğer kaynaklarda yer almaktadır.²⁵⁵ Savaşa katılan sahâbîlerin isimleri hakkındaki en az bilgi İbn Şihâb ez-Zührî'ye âit rivayetlerin derlendiği kitapta yer almaktadır. Nitekim İbn Şihâb ez-Zührî sadece mübârezeye çıkanların ismini zikretmiştir.²⁵⁶ Musa b. Ukbe ise Bedir'e katılan bütün sahâbîlerin isimlerini zikretmiştir.²⁵⁷ Ancak biz Musa b. Ukbe'nin verdiği isimlerin tamamını almayı sadece İbn Mâce'nin eserinde tespit ettiklerimizin mukayesesini yaptık.

es-Sünen'de zikredilen mübârezeye çıkan altı kişinin isimleri diğer kaynaklarla birebir örtüşmektedir.²⁵⁸ İbn Mâce'nin eserinde yer alan rivayette bu kişilerin mübâreze yaptıklarına dair bir bilgi olmadığını bu kişilerin mübârezeye çıkan kişiler olduğunu bizatihi tespit ettiğimizi daha önce ifade etmiştik. İbn Mâce'nin eserinde yer alan

²⁵⁰ İbn Mâce, Cihâd, 18 (Hadis No: 2828); İbn Şihâb ez-Zührî, s. 62.

²⁵¹ Vâkıdî, I, 23; İbn Hişâm, I-II, 622-706.

²⁵² Musa b. Ukbe, s.161.

²⁵³ İbn Mâce, Cihâd, 29 (Hadis No: 2835); İbn Şihâb ez-Zührî, s. 64; Vâkıdî, I, 68; İbn Hişâm, I-II, 625.

²⁵⁴ İbn Mâce, Mesâcid ve'l-Cemâât, 8 (Hadis No:754), Fiten, 18 (Hadis No: 3997), Cihâd, 29 (Hadis No: 2835), Ticârât, 63 (Hadis No: 2288).

²⁵⁵ Vâkıdî, I, 26, 27, 35, 90; İbn Hişâm, I-II, 615, 616, 681, 683.

²⁵⁶ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 64.

²⁵⁷ Musa b. Ukbe, s. 187-219.

²⁵⁸ İbn Mâce, Cihâd, 29 (Hadis No: 2835); Musa b. Ukbe, s. 172; Vâkıdî, I, 68.

mübârezeye çıkan altı kişi hakkında Hac sûresinin 19. âyetinin indiği bilgisi Vâkıdî'nin eserinde yer almaktayken, diğer kaynaklarda böyle bir bilgi verilmemiştir.²⁵⁹

İbn Mâce, bir savaşta sadece Hz. Peygamber ve Abdullah b. Revâha'nın oruçlu olduğuna dair bir rivayet nakletmiştir.²⁶⁰ Biz bu savaşın Bedir Savaşı olduğuna dair bazı bilgiler tespit ettik. Musa b. Ukbe, Vâkıdî ve İbn Hişâm da Abdullah'ın Bedir Savaşı'na katıldığı bilgisini teyid eden rivayetler nakletmişlerdir.²⁶¹ Ayrıca İbn Sa'd *Tabakâtü'l-Kübrâ* adlı eserinde Abdullah'ın Bedir, Uhud, Hendek, Hudeybiye ve Hayber'e katıldığını; Mu'te Seriyesi'nde ise şehit olduğu bilgisini sunmuştur.²⁶²

İbn Mâce'nin eserinde Hz. Peygamber'in Bedir'de Zülfikâr isimli kılıcı ganimet olarak aldığı bilgisi bulunduğunu tespit etmiştik.²⁶³ Vâkıdî de bu bilgiyi aktarmıştır. Ancak *es-Sünen*'deki bilgiye ek olarak o, Hz. Peygamber'in bu kılıcı safiyy hissesi olarak aldığını ve kılıcın müşriklerden Münebbih b. Haccâc'a âit olduğunu belirtmiştir.²⁶⁴ Buna karşın İbn Hişâm ve Musa b. Ukbe, Hz. Peygamber'in kılıcının adının Zülfikâr olduğu bilgisini vermiş, ancak bu kılıcı safiyy olarak Bedir'de aldığına dair bir bilgi zikretmemiştir.²⁶⁵

İbn Mâce, Hz. Peygamber'in Bedir'e ve Hudeybiye'ye katılanların cehenneme girmeyeceklerini ifade ettiğini aktarmıştır.²⁶⁶ İncelediğimiz diğer kaynaklarda ise böyle bir rivayete rastlanmamıştır.

Bedir Savaşı'yla ilgili yaptığımız mukayese neticesinde birbiriyle çelişen rivayetlerin olmadığı ancak sayıların küsuratının kaynaklarda farklı verildiği anlaşılmaktadır.

²⁵⁹ İbn Mâce, Cihâd, 29 (Hadis No: 2835); Vâkıdî, I, 70.

²⁶⁰ İbn Mâce, Sıyâm, 10 (Hadis No:1663).

²⁶¹ Musa b. Ukbe, s. 203; Vâkıdî, I, 68; İbn Hişâm, I-II, 625.

²⁶² İbn Sa'd, III, 566.

²⁶³ İbn Mâce, Cihâd, 25 (Hadis No: 2808).

²⁶⁴ Vâkıdî, I, 103.

²⁶⁵ İbn Hişâm, III-IV, 100; Musa b. Ukbe, s. 232.

²⁶⁶ İbn Mâce, Zühd, 33 (Hadis No: 4281).

3.3. Uhud

Tablo 7
Uhud İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma

UHUD		İBN MÂCE	İBNİ ŞİHÂB	MUSÂ B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Abdullah b. Ömer'in Yaşı	On dört	-	-	*	+
	Hz. Peygamber'in Övdüğü Sahâbîler	Zübeyr b. Avvâm	-	-	-	-
		Sa'd b. Ebû Vakkâs	-	-	+	+
	Hz. Peygamber'in Yanında Çarpışan Sahâbîler	1-Talha b. Ubeydullah 2-Sa'd b. Ebû Vakkâs	-	+	+	+
	Savaşta Yaralanan Sahâbî	Talha b. Ubeydullah	-	-	+	-
	Savaşa Katılan Bazı Müslümanların İsimleri	(İsimler aşağıdaki tablodadır.)	*	*	*	*
	Şehit Olan Bazı Sahâbîlerin İsimleri	1-Hamza 2- Sa'd b. Rebî' 3-Abdullah b. Amr b. Harâm	*	+	+	+
	Hz. Peygamber'in Savaş Teçhizatı	Zırh	+	-	+	+
		Miğfer	+	+	+	+
	Hz. Peygamber'in Yaralanması	Rebâiye dişi kırıldı.	*	*	*	*
	Müşriklerden Bir Adamla Çarpışan Fârisî Genç	Ebû Ukbe	-	-	*	-
	Savaşta İnen Âyetler	Âl-i İmran 128	-	-	+	+
Âl-i İmrân 172		+	-	-	*	
Âl-i İmrân 169		-	-	-	-	
Şehitlerin Defnedilmesi	İkişerli, üçerli	-	+	+	+	
	Yıkanmadan	-	+	+	-	
Şehitlerin Cenaze Namazının Kılınması	Onar kişilik gruplar halinde namaz kılınmış.	-	-	+	*	
	Cenaze namazı kılınmadı.	-	+	+	-	
Medine'ye Götürülen Şehitlerin Durumu	Uhud'a geri getirilmesi emredildi.	-	*	+	+	

Tablo 8
Uhud İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma

		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
UHUD SAVAŞI	Abdullah b. Ömer'in Yaşı	On dört yaşında olduğu için Hz. Peygamber savaşa katılmasına izin vermemiştir.	-	-	Abdullah b. Ömer savaşa katılmayan çocukların içindeydi.	Hz. Peygamber on beş yaşında olmadığı için Abdullah b. Ömer'in savaşmasına izin vermemiştir.
	Hz Peygamber'in Övdüğü Sahâbiler	Zübeyr b. Avvâm ve Sa'd b. Ebû Vakkâs için "Anam babam sana feda olsun." ifadesini kullanmıştır.	-	-	Sa'd b. Ebû Vakkâs için "Anam babam sana feda olsun." ifadesini kullanmıştır.	Sa'd b. Ebû Vakkâs için "Anam babam sana feda olsun." ifadesini kullanmıştır.
	Hz. Peygamber'in Yanında Çarpışan Sahâbiler	Talha vücudunu Hz. Peygamber'e siper etmiştir. Sa'd b. Ebû Vakkâs tüm oklarını harcamış, Hz. Peygamber de kendi oklarını çıkarıp Sa'd b. Ebû Vakkâs'a atması için vermiştir.	-	Talha ve Sa'd b. Ebû Vakkâs kendilerini Hz. Peygamber'e siper etmişlerdir.	Talha b. Ubeydullah ve Sa'd b. Ebû Vakkâs Resûlullah'ın yanında çarpışmıştır. Talha b. Ubeydullah Hz. Peygamber düştüğü zaman onu kaldırmıştır. Hz. Peygamber, Sa'd b. Ebû Vakkâs'a ok vermiş ve atmasını istemiştir. Resûlullah'ın yayı parçalanıncaya kadar beraber ok atmışlardır. Hz. Peygamber'in yanında yer alan diğer sahâbiler şunlardır: 1-Ebû Bekir 2-Abdurrahman b. Avf 3-Ali b. Ebû Tâlib 4-Ubeyde b. Cerrâh 5-Zübeyr b. Avvâm 6-Hubâb el-Münzir 7-Ebû Dücâne 8-Âsım b. Sâbit 9-Hâris es-Simme 10-Sehl b. Huneyf 11-Useyd b. Hudayr 12-Sa'd b. Muâz	Sa'd b. Ebû Vakkâs ve Ebû Dücâne Resûlullah'ı korumuşlardır. Hz. Peygamber yerdeki okları alıp Sa'd'a vermiş ve atmasını istemiştir. Talha b. Ubeydullah da Hz. Peygamber düştüğü zaman onu kaldırmıştır.

Tablo 8'in Devamı

		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
UHUD SAVAŞI	Savaşta yaralanan sahâbiler	Talha b Ubeydullah vücudunu Hz. Peygamber'e siper ettiği için kolunu kaybetmiştir.	-	-	Züheyr b. Mâlik el-Cüşemî'nin Resûlullah'ı öldürmek için attığı ok, onu korumak isteyen Talha'nın parmağına isabet etmiş ve parmağı kopmuştur. Ayrıca müşriklerden biri Talha'yı başından yaralamıştır.	Hiz. Peygamber'i korumak isteyen Ebû Dücâne'nin sırtına ok isabet etmiştir. Abdurrahmân b. Avf'ın ön dişi kırılmıştır. Yirmiden fazla yarası vardır. Katâde b. Nu'mân'ın gözü yaralanmıştır.
	Şehit Olanların İsimleri	1-Hamza 2-Sa'd b. Rebî' 3-Abdullah b. Amr b. Harâm	Müslümanlarda n 70 şehit.	Müslümanlardan 49 şehit. 1-Hamza 2-Sa'd b. Rebî' 3-Abdullah b. Amr b. Harâm	-Hamza, Vahşî tarafından öldürülmüştür. -Sa'd b. Rebî', Hârice b. Zeyd ile aynı kabre gömülmüştür. -Abdullah b. Amr, Ebû Ebü'l-A'ver es-Sülemî Süfyân b. Abdüşems tarafından öldürülmüştür.	-İbn İshak'a göre altmış beş şehit. -İbn Hişâm'a göre yetmiş şehit. -Hamza, Vahşî tarafından öldürülmüştür. -Sa'd b. Rebî', Hârice b. Zeyd ile aynı kabre gömülmüştür. -Abdullah b. Amr b. Harâm, Amr b. Cemûh ile aynı kabre gömülmüştür.
	Hiz. Peygamber'in Savaş Teçhizatı	Hiz. Peygamber üst üste iki zırh giyip, miğfer takmıştır.	Zırh ve miğfer	Miğfer	Yay, mızrak, miğfer ve tolga. Hiz. Peygamber Şeyhayn'da tek zırh, Uhud'a varınca bir zırh daha giydi.	Hiz. Peygamber üst üste iki zırh giyip, miğfer takmıştır.

Tablo 8'in Devamı

		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
UHUD SAVAŞI	Hz. Peygamber'in Yaralanması	Hz. Peygamber'in rebâiye denilen dişi ve miğferi kırılmıştır. Ali kalkanla su taşımış, Fâtıma da yarayı temizlemiştir. Kan durmayınca Fâtıma eski bir hasırı yakıp külünü yaraya bastırmıştır.	Hz. Peygamber'in azı dişi kırılmıştır.	Yüzüne kılıç darbesi almış, rebâiye dişi kırılmış ve dudağı yarılmıştır. Ali kalkanla su taşımış, Fâtıma yüzündeki kanı silmiştir. Yaralayan kişinin Utbe b. Ebû Vakkas veya İbn Kamîe olduğu rivayet edilmiştir.	Utbe b. Ebû Vakkâs Resûlullah'a dört taş atıp ön dişlerinin sağ alt kısmının iç tarafını kırmıştır. Yanaklarını yaran kişi İbn Kamîe', yüzünü (alnını) yaran kişi ise İbn Şihâb'tır. Yüzünü önce Ebû Huzeyfe'nin Mevlâsı Sâlim yıkamıştır. Ali kalkanla su taşımış, Fâtıma yüzündeki kanı silmiştir. Kan durmayınca Fâtıma eski bir hasırı yakıp külünü yaraya bastırmıştır. Bazılarına göre yakılmış bir yün parçasıyla tedavi etmiştir.	Utbe b. Ebû Vakkas Resûlullah'a taş atınca sağ alttaki rebâiye dişi kırılmış, alt dudağı ve yüzü yarılmıştır. Abdullah b. İbn Şihâb ez-Zührî alnını yarmış, İbn Kamîe elmacık kemiğini yaralamıştır. Miğferin halkalarından iki halka yanağına girmiştir. Ebû Ubejde b. Cerrâh halkaları yüzünden çıkarmıştır.
	Müşriklerden bir adamı vuran Fârisî genç	Hâşimoğullarının azatlısı Ebû Ukbe	-	-	Hâtıb'ın Mevlâsı Sa'd	-
	Savaşta inen âyetler	-Hz. Peygamber'in yaralanması üzerine Âl-i İmrân Sûresi'nin 128. âyeti inmiştir. -Abdullah b. Amr şehit olunca Allah'tan tekrar dirilmeyi istemiştir. Bunun üzerine Âl-i İmran Sûresi'nin 169. âyeti inmiştir. -Âl-i İmrân 172.	Hz. Peygamber müşriklerin peşinden ashabını gönderdiği sırada Âl-i İmrân Sûresininin 172 ve 173. âyeti indirilmiştir.	-	-Hz. Peygamber'in yaralanması üzerine Âl-i İmrân Sûresi'nin 128. âyeti inmiştir. -Abdullah b. Amr şehit olunca Allah'la konuşmuş ve tekrar dirilmek istemiştir.	Âl-i İmrân'dan 60 ayet indirilmiştir. -Hz. Peygamber'in yaralanması üzerine Âl-i İmrân Sûresi'nin 128. âyeti indirilmiştir. -Abdullah b. Amr şehit olunca Allah'tan tekrar dirilmeyi istemiştir.

Tablo 8'in Devamı

		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
UHUD SAVAŞI	Şehitlerin defnedilmesi	Kur'ân'ı en çok ezberleyen şehid diğerlerinden öne geçirilmiş ve ikişerli üçerli olarak kabirlere yerleştirilmiştir. Şehitlerin üzerindeki demir ve deriden yapılmış malzemeler çıkarılmış, yıkanmadan kanları ve elbiseleriyle defnedilmişlerdir.	-	Hz. Peygamber Kur'ân'ı en çok ezberleyen şehidi diğerlerinden öne geçirmiştir. Şehitler yıkanmadan, namazları kılınmadan, elbiseleriyle tek bir çukura gömülmüştür.	Hz. Peygamber şehitlerin yıkanmayıp, oldukları gibi gömülmelelerini, iki veya üç kişiyi bir kabre koymalarını emretmiştir.	Şehitleri tek kabre ikişerli üçerli olarak yerleştirmişlerdir.
	Şehitlerin cenaze namazının kılınması	-Bir rivayete göre Hz. Peygamber onar kişilik cenâze grubu üzerinde namaz kıldırılmıştır. Namaz bitince cenazeler kaldırılmış, ancak Hamza'nın cenâzesi konulduğu yerde bir süre durmuştur. -Diğer bir rivayete göre üzerlerine namaz kılınmadan defnedilmelerini emretmiştir.	-	Hiçbir şehidin üzerine namaz kılınmamıştır.	-Hz. Peygamber'in ilk defa cenaze namazı kıldığı kişi Hamza'dır. Her bir şehit geldikçe Hamza'nın yanına uzatılıyordu. Dokuz şehit getiriliyor Hamza da onuncu oluyordu. Yetmiş şehit olduğu için Hz. Peygamber bunu yedi kez tekrarladı. Bir rivayete göre Hamza'nın yanına bir şehit getirildi ve yetmiş kere namaz kılındı. -Diğer iki rivayete göre Resûlullah Uhud şehitleri üzerine namaz kılınmamıştır.	Resûlullah Hamza'nın üzerine namaz kıldı. Diğer şehitler de Hamza'nın yanına konuldu. Hamza hiç kaldırılmadı ve üzerine yetmiş iki namaz kılındı.

Tablo 8'in Devamı

		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
UHUD SAVAŞI	Medine'ye götürülen şehitlerin durumu	Hz. Peygamber Medine'ye götürülen şehitlerin geri getirilmesini emretmiştir.	-	Hz. Peygamber Medine'ye dönünce bir kadının eşini ve oğlunu Medine'ye taşıyıp, orada gömdüğünü öğrendi ve ölümlerini taşımalarını yasakladı.	Birçok insan şehitlerini Medine'ye götürdü. Onların çoğu Bakî' mezarlığına, bazıları da Benû Seleme'ye defnedildi. Hz. Peygamber şehitlerin Uhud'a geri getirilmesini emretti. Fakat onlar defnedildiği için sadece sekerâta olan birisi geri götürüldü.	Hz. Peygamber şehitlerin Medine'ye götürülmesini yasaklamış ve öldürüldükleri yere gömülmelerini emretmiştir.
	Savaşa Katılan Bazı Müslümanların İsimleri	1-Zübeyr b. Avvâm 2-Talha b. Ubeydullah 3-Ali b. Ebû Tâlib 4-Sa'd b. Ebû Vakkâs 5-Ebû Ukbe 6-Sâib b. Yezîd 7-Sehl b. Sa'd es-Sâidî 8-Fâtıma 9-Enes b. Mâlik 10-Abdullah b. Abbâs 11-Hamza b. Abdulmuttalib 12-Câbir b. Abdullah 13-Sa'd b. Rebî' 14-Abdullah b. Amr b. Harâm	1-Ka'b b. Mâlik 2-Ömer b. Hattâb 3-Abdullah b. Mes'ûd	1-Zübeyr b. Avvâm 2-Talha b. Ubeydullah 3-Sa'd b. Ebû Vakkâs 4-Sehl b. Sa'd es-Sâidî 5-Fâtıma	1-Zübeyr b. Avvâm 2-Talha b. Ubeydullah 3-Ali b. Ebû Tâlib 4-Sa'd b. Ebû Vakkâs 5-Fâtıma 6-Enes b. Mâlik 7-Hamza b. Abdulmuttalib 8-Câbir b. Abdullah 9-Sa'd b. Rebî' 10-Abdullah b. Amr b. Harâm 11-Ka'b b. Mâlik 12-Ömer b. Hattâb	1-Zübeyr b. Avvâm 2-Ömer b. Hattâb 3-Hamza 4-Ali b. Ebû Talib 5-Enes b. Mâlik 6-Talha b. Ubeydullah 7-Sa'd b. Ebû Vakkâs 8-Sa'd b. Rebî' 9-Câbir b. Abdullah 10-Abdullah b. Amr b. Harâm 11-Ebû Ubeyde b. Cerrâh

Değerlendirme

İbn Mâce'nin *es-Sünen* adlı eserinde yer alan Uhud Savaşı'yla ilgili bilgileri ve seçilen kaynaklarla karşılaştırmasını yukarıdaki tablolara yerleştirdik. İbn Mâce'nin eserinde Abdullah b. Ömer'in on dört yaşında olduğu için Uhud Savaşı'na katılmadığı bilgisi yer almaktaydı.²⁶⁷ İbn Şihâb ez-Zührî ve Musa b. Ukbe böyle bir bilgi zikretmemiştir. Vâkıdî, Abdullah b. Ömer'in savaşa katılmadığını nakletmiş ancak yaşını belirtmemiştir.²⁶⁸ İbn Hişâm da Hz. Peygamber'in Abdullah'ın Uhud Savaşı'na katılmasına izin vermediğini ancak bir sene sonra on beş yaşında olduğu için Hendek Savaşı'na katılmasına müsaade ettiği bilgisini aktarmıştır.²⁶⁹

Savaş esnasında Hz. Peygamber'in "Anam babam sana feda olsun." diyerek övdüğü sahâbîler İbn Mâce tarafından Sa'd b. Ebû Vakkâs ve Zübeyr b. Avvâm olarak zikredilmiştir.²⁷⁰ Taradığımız diğer kaynakların hiçbirinde Zübeyr b. Avvâm'ın ismi geçmemektedir. Ancak Vâkıdî ve İbn Hişâm, Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın Hz. Peygamber tarafından aynı şekilde övüldüğü bilgisini vermişlerdir.²⁷¹

İbn Mâce, Hz. Peygamber'in yanında çarpışıp onu koruyan iki sahâbînin ismini zikretmişti. Bu kişiler Talha b. Ubeydullah ve Sa'd b. Ebû Vakkâs'tı.²⁷² Musa b. Ukbe, Vâkıdî ve İbn Hişâm iki ismi de zikretmiştir.²⁷³ Ayrıca İbn Mâce, Talha b. Ubeydullah'ın çarpışmalar esnasında yaralandığını nakletmiştir. *es-Sünen*'de yer alan rivayete göre Talha kolunu kaybetmiştir.²⁷⁴ Vâkıdî'nin eserinde ise Hz. Peygamber'i atılan oklardan korumak isterken parmağının koptuğu ve bir müşrik tarafından yüzünün yaralandığı, ayrıca Hz. Peygamber düştüğünde onu kaldırdığı bilgisine yer verilmiştir.²⁷⁵ Vâkıdî bu iki sahâbî hâricinde Hz. Peygamber'in yanında çarpışan on iki kişinin daha ismini zikretmiştir.²⁷⁶ İbn Hişâm da Talha b. Ubeydullah'ın yaralanmasını zikretmezken Ebû Dücâne, Abdurrahman b. Avf ve Katâde b. Nu'mân'ın Hz. Peygamber'i korumak isterken yaralandıklarını nakletmiştir.²⁷⁷

²⁶⁷ İbn Mâce, Hudûd, 4 (Hadis No: 2543).

²⁶⁸ Vâkıdî, I, 216.

²⁶⁹ İbn Hişâm, III-IV, 66.

²⁷⁰ İbn Mâce, Mukaddime, 11 (Hadis No: 123-129-130).

²⁷¹ Vâkıdî, I, 241; İbn Hişâm, III-IV, 82.

²⁷² İbn Mâce, Mukaddime, 11 (Hadis No: 128-129-130).

²⁷³ Musa b. Ukbe, 237, İbn Hişâm, III-IV, 80-82.

²⁷⁴ İbn Mâce, Mukaddime, 11 (Hadis No: 128).

²⁷⁵ Vâkıdî, I, 244, 254.

²⁷⁶ Vâkıdî, I, 240.

²⁷⁷ İbn Hişâm, III-IV, 82.

es-Sünen'de Uhud Savaşı'nda şehit olan üç sahâbînin ismine yer verilmiştir. Bu sahâbîler Hamza b. Abdülmuttalib, Sa'd b. Rebî' ve Abdullah b. Amr b. Harâm'dır.²⁷⁸ İbn Şihâb ez-Zührî isimleri zikretmeksizin sadece şehitlerin sayısını vermiştir.²⁷⁹ İncelediğimiz diğer üç kaynakta da şehit olan sahâbîlerin arasında bu üç isim de zikredilmiştir.²⁸⁰ Ayrıca Vâkıdî ve İbn Hişâm, Hamza'yı Vahşî'nin öldürdüğü bilgisini aktarmışlardır. *es-Sünen'deki* kayıtlarda Hz. Peygamber'in, Abdullah b. Harâm'ın şehit olduktan sonra Allah'tan tekrar dirilmeyi istediğini söylediği, bunun üzerine Âl-i İmrân sûresinin 169. âyetinin indirildiği bilgisi yer almaktadır.²⁸¹ Vâkıdî ve İbn Hişâm, Hz. Peygamber'in Abdullah b. Harâm'ın bu isteğini haber verdiği bilgisine yer vermiştir.²⁸² Ancak bu konuyla ilgili âyet indiğine dair herhangi bir bilgi nakletmemişlerdir. İbn Şihâb ez-Zührî ve Musa b. Ukbe'nin eserlerinde ise Abdullah b. Harâm'la ilgili böyle bir bilgiye rastlanmamıştır.

Hz. Peygamber'in kullandığı savaş teçhizatı İbn Mâce tarafından miğfer ve üst üste giydiği iki zırh olarak kaydedilmiştir.²⁸³ Bu konuyla ilgili en kapsamlı bilgi Vâkıdî'nin *Megâzi* adlı eserinde yer almaktadır. O, yay, iki zırh, mızrak, miğfer ve tolga kullandığı bilgisini zikretmiştir. Burada yer alan bilgiye göre Hz. Peygamber ilk zırhını Şeyhayn'da, ikincisini Uhud'da giymiştir.²⁸⁴ İbn Şihâb ez-Zührî ve İbn Hişâm da Resûlullah'ın kullandığı teçhizatı zırh ve miğfer olarak zikretmiştir.²⁸⁵ Ancak Musa b. Ukbe'den sadece miğfer kullandığı bilgisi elde edilebilmektedir.²⁸⁶

es-Sünen'de yer alan rivayetlerden Hz. Peygamber'in yaralanmasına dair Hz. Peygamber'in miğferinin ve rebâiyye dışının kırıldığı, Ali'nin yarayı temizlemek için su taşıdığı, Fâtıma'nın da eski bir hasırı yakıp kanı durdurduğu bilgisine ulaştık.²⁸⁷ Bu konuyla ilgili en az bilgi İbn Şihâb ez-Zührî'nin eserinde yer almaktadır. Rivayetlerde rebâiyye dışının kırıldığı hâricinde başka bir bilgiye yer verilmemiştir.²⁸⁸ İbn Hişâm ve Vâkıdî ise İbn Mâce'nin eserinde yer alan bilgilere ek olarak dışını kıran kişinin Utbe b.

²⁷⁸ İbn Mâce, Ferâiz, 2 (Hadis No: 2720), Cihâd, 16 (Hadis No: 2800).

²⁷⁹ İbn Şihâb ez-Zührî, s.77.

²⁸⁰ Musa b. Ukbe, s. 240, 247, 250, 251; Vâkıdî, I, 266, 267, 287; İbn Hişâm, III-IV, 69, 98, 125.

²⁸¹ İbn Mâce, Cihâd, 16 (Hadis No: 2800).

²⁸² Vâkıdî, I, 268, İbn Hişâm, III-IV, 120.

²⁸³ İbn Mâce, Cihâd, 18 (Hadis No:2806), Tıp, 15 (Hadis No: 3464-3465).

²⁸⁴ Vâkıdî, I, 215, 219, 225.

²⁸⁵ İbn Hişâm, III-IV, 66; İbn Şihâb ez-Zührî, s. 77.

²⁸⁶ Musa b. Ukbe, s. 237.

²⁸⁷ İbn Mâce, Tıp, 15 (Hadis No: 3464-3465), Fiten, 23 (Hadis No: 4027).

²⁸⁸ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 77.

Ebû Vakkâs olduğu, yanağını yaran kişinin de İbn Kamîe olduğu bilgisini vermiştir.²⁸⁹ Musa b. Ukbe ise Hz. Peygamber'i yaralayan kişinin Utbe b. Ebû Vakkâs veya İbn Kamîe olduğunu söyler.²⁹⁰ Hz. Peygamber'in yaralanmasına dair *es-Sünen*'de Âl-i İmrân 128. âyetinin indiği bilgisi yer almaktaydı.²⁹¹ Bu bilgi Vâkıdî ve İbn Hişâm tarafından da tespit edilmiştir.²⁹²

İbn Mâce'nin eserinde Benû Hâşim'in azatlı mevlâsı olan Ebû Ukbe isimli İranlı bir gence dair bir rivayet bulunmaktadır.²⁹³ Vâkıdî'nin kayıtlarında da böyle bir olaydan bahsedilmiş ancak gencin ismi Hâtûb'ın Mevlâsı Sa'd olarak zikredilmiştir.²⁹⁴ Ebû Ukbe'nin künye olduğu gözönüne alındığında, İbn Mâce'nin künyeye vurgu yaptığı, Vâkıdî'nin ise ismi tespit ederek onu verdiğini düşünmek mümkündür.

İbn Mâce, Uhud Savaşı'yla ilgili Âl-i İmrân 128. ve 169. âyetlerinin indiğini zikretmiştir.²⁹⁵ Ayrıca o, Âişe'nin Âl-i İmrân 17. âyetini zikrederek Ebû Bekir ve Zübeyr'i "Yaralandıktan sonra Allah'ın çağrısına koşan kişiler" olarak nitelendirdiğini nakletmiştir.²⁹⁶ İbn Şihâb ez-Zührî ise Hz. Peygamber'in müşriklerin peşinden ashâbı göndermesi üzerine aynı sûrenin 172. ve 173. âyetlerinin indirildiği bilgisini aktarmıştır.²⁹⁷ Vâkıdî de Hz. Peygamber'in yaralanması üzerine Âl-i İmrân Sûresi 128. âyetinin indirildiğini zikretmiştir.²⁹⁸ İbn Hişâm Âl-i İmrân'dan altmış âyet indirildiğini ve Hz. Peygamber'in yaralanması üzerine özellikle 128. âyetinin nâzil olduğunu zikretmiştir.²⁹⁹

İbn Mâce'nin eserinde yer alan bilgiye göre Uhud şehitleri Kur'ân hâfızı olanlar öne geçirilerek ikişerli üçerli olarak yıkanmadan, elbiseleriyle kabirlere konulmuştu.³⁰⁰ İbn Şihâb ez-Zührî tarafından bu konuyla ilgili hiçbir bilgi verilmemiştir. Musâ b. Ukbe şehitlerin yıkanmayıp elbiseleriyle tek bir kabre gömüldüğünü,³⁰¹ Vâkıdî de Musa b. Ukbe'den farklı olarak iki veya üç kişinin bir kabre konulduğunu zikretmiştir.³⁰² İbn

²⁸⁹ Vâkıdî, I, 245-247; İbn Hişâm, III-IV, 79-80-85.

²⁹⁰ Musa b. Ukbe, s. 237, 241, 242.

²⁹¹ İbn Mâce, Fiten, 23 (Hadis No: 4027).

²⁹² Vâkıdî, I, 244, İbn Hişâm, III-IV, 80.

²⁹³ İbn Mâce, Cihâd, 13 (Hadis No: 2784).

²⁹⁴ Vâkıdî, I, 261.

²⁹⁵ İbn Mâce, Fiten, 23 (Hadis No: 4027), Cihâd, 16 (Hadis No: 2800), Mukaddime, 13 (Hadis No: 190).

²⁹⁶ İbn Mâce, Mukaddime, 11 (Hadis No: 124).

²⁹⁷ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 78.

²⁹⁸ Vâkıdî, I, 244.

²⁹⁹ İbn Hişâm, III-IV, 80-106.

³⁰⁰ İbn Mâce, Cenâiz, 28 (Hadis No:1514- 1515).

³⁰¹ Musa b. Ukbe, s. 241.

³⁰² Vâkıdî, I, 309-311.

Hişâm, Hz. Peygamber'in şehitlerin oldukları halde gömülmelerini emrettiğini ve bir kabre ikişerli üçerli olarak konulduğu bilgisini vermiştir.³⁰³

Şehitlerin cenâze namazlarının kılınmasıyla ilgili İbn Mâce'nin eserinde birbirine zıt iki rivayet olduğunu tespit etmiştik. Bu rivayetlerden birinde yer alan bilgiye göre şehitlerin onar kişilik gruplar halinde namazları kılınmıştır. Hamza'nın yeri ise hiç değişmemiş, dolayısıyla onun üzerine birden fazla namaz kılınmıştır.³⁰⁴ Diğer bir rivayete göre ise şehitlerin cenaze namazı kılınmamıştır.³⁰⁵ İbn Mâce'nin eserindeki bilgilerle Vâkıdî'nin eserindeki bilgiler örtüşmektedir. Dolayısıyla birbiriyle çelişen iki rivayet Vâkıdî'nin eserinde de yer almaktadır. Vâkıdî şehitlerin sayısını yetmiş olarak zikretmiş, ancak Hamza'nın yanına bir veya dokuz şehidin getirilerek üzerlerine yedi veya yetmiş kez namaz kılındığını belirtmiştir.³⁰⁶ Musa b. Ukbe şehitlerin cenaze namazının kılınmadığı bilgisini zikretmiştir.³⁰⁷ İbn Hişâm'ın eserinde ise Hamza'nın olduğu yerde bırakılıp diğer şehitlerin değiştirildiği, böylece Hamza'nın üzerine yetmiş iki namaz kılındığı bilgisi yer almaktadır. Dolayısıyla İbn Hişâm'ın verdiği bilgilerden şehitlerin teker teker namazlarının kılındığı anlaşılmaktadır.³⁰⁸

İbn Mâce'nin eserinde Hz. Peygamber'in Medine'ye götürülen şehitlerin geri getirilmesini emrettiği bilgisine ulaştık.³⁰⁹ İbn Şihâb ez-Zührî'nin eserinde herhangi bir bilgi verilmezken, İbn Hişâm aynı mâlumâtı zikretmiştir.³¹⁰ Vâkıdî ise daha ayrıntılı bir bilgi sunmuştur. Onun verdiği bilgiye göre insanların birçoğu şehitlerini Medine'ye götürmüş, onların bazıları Bakî' mezarlığına, bazıları Benû Seleme mahallesindeki mezarlığa gömülmüşlerdir. Bu yüzden de tekrar Uhud'a geri götürülmemiş, ancak sekerâtta olan bir kişi Hz. Peygamber'in emri doğrultusunda Uhud'a getirilmiştir.³¹¹ Musa b. Ukbe de Hz. Peygamber'in Medine'ye dönünce bir kadının eşini ve oğlunu taşıyıp Medine'de bulunan kabristana gömdüğünü öğrendiğini ve insanları bundan nehyettiğini aktarmıştır.³¹²

³⁰³ İbn Hişâm, III-IV, 98.

³⁰⁴ İbn Mâce, Cenâiz, 28 (Hadis No: 1513).

³⁰⁵ İbn Mâce, Cenâiz, 28 (Hadis No: 1514).

³⁰⁶ Vâkıdî, I, 309-311.

³⁰⁷ Musa b. Ukbe, s. 241.

³⁰⁸ İbn Hişâm, III-IV, 97.

³⁰⁹ İbn Mâce, Cenâiz, 28 (Hadis No: 1516).

³¹⁰ İbn Hişâm, III-IV, 98.

³¹¹ Vâkıdî, I, 311.

³¹² Musa b. Ukbe, s. 244.

3.4. Benû Nadîr

Tablo 9
Benû Nadîr İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma

BENÛ NADÎR		İBN MÂCE	ZÛHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Benû Nadîr'in hurmalıkları	Büveyre'de	*	-	-	-
		Benû Nadîr'e âit hurma ağaçları yakıldı veya kesildi	-	*	+	+
	Hz. Peygamber'in bineği	Hurma lifinden yular ve semeri olan bir merkeb	-	-	-	-
	Savaşa katılan bazı sahâbîler	Enes b. Mâlik	-	-	-	-
		Abdullah b. Ömer	-	-	-	-
	Hakkında inen âyetler	Haşr Sûresi 5	*	*	*	*
	Hz. Peygamber'in şâirinin söylediği şiir	Lüeyoğullarının önde gelenleri Büveyre'yi kaplayan yangını kolayca gerçekleştirdi.	-	*	-	-

Tablo 10
Benû Nadîr İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma

		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞAM
BENÛ NADİR	Benû Nâdir'in hurmalıkları	Hz. Peygamber Büveyre denilen mevkîde bulunan Benû Nâdir'in hurma ağaçlarını yaktırdı veya kestirdi.	Evleri ve hurmalıkları Medine'nin bir nahiyesindeydi.	Resûlullah Benî Nâdir'e âit hurma ağaçlarının kesilip yakılmasını, en yakın evlerinin de birer birer yıkılmasını emretti.	Resûlullah Benî Nâdir'e âit hurma ağaçlarının kesilmesini emretti.	Resûlullah Benî Nâdir'e âit hurma ağaçlarının kesilip yakılmasını emretti.
	Hz. Peygamber'in Bineği	Hz. Peygamber, hurma lifinden yuları ve semeri olan bir merkebe binmiştir.	-	-	-	-
	Savaşa Katılanlar	Enes b. Mâlik Abdullah b. Ömer	-	-	-	-
	Benû Nadîr hakkında inen ayetler	Haşr Sûresi 5. Ayet	Haşr sûresi 1-6. Ayet	Haşr sûresi 1-6. Ayet	Haşr Sûresi 3 ve 5. Ayet	Haşr suresi bütünüyle inmiştir.
	Hz. Peygamber'in şâirinin söylediği şiir	فهان على سراة بني لوى حريق بالبويرة مستطير Lüeyoğullarının önde gelenleri Büveyre'yi kaplayan yangını kolayca gerçekleştirdi.	-	Hz. Peygamber'in şâiri Hassân b. Sâbit şu şiiri söylemiştir: فهان على سراة بني لوى حريق بالبويرة مستطير Lüeyoğullarının önde gelenleri Büveyre'yi kaplayan yangını kolayca gerçekleştirdi.	-	-

Değerlendirme

İbn Mâce'nin *es-Sünen* adlı eserinde Hz. Peygamber'in Büveyre³¹³ denilen mevkide bulunan Benû Nadîr'in hurmalıklarını yaktığı veya kestirdiği bilgisi yer almaktadır.³¹⁴ İbn Şihâb ez-Zührî'nin eserinde Benû Nadîr'in hurmalıklarının Medine'nin bir nâhiyesinde olduğu zikredilirken, onların yakılıp, kesildiğine dair herhangi bir bilgi verilmemiştir.³¹⁵ Vâkıdî ve İbn Hişâm, İbn Mâce'nin eserindeki bilgiyle mutâbık olarak Hz. Peygamber'in hurmalıkların kesilmesini veya yakılmasını emrettiği bilgisini vermiştir.³¹⁶ Musa b. Ukbe ise hurma ağaçlarına ilâve olarak evlerin birer birer yıkılmasının emredildiği bilgisini vermiştir.³¹⁷ Bu olayla ilgili Hz. Peygamber'in şairinin söylediği bir şiir İbn Mâce tarafından kayda alınmıştır.³¹⁸ Aynı şiiri Musa b. Ukbe de eserinde zikretmiştir. Ayrıca o, Hz. Peygamber'in şairinin Hassân b. Sâbit olduğu bilgisini de ilave etmiştir.³¹⁹

İbn Mâce'nin eserindeki bir rivayette Hz. Peygamber'in yuları ve semeri hurma lifinden yapılmış bir merkebe bindiği zikredilmektedir.³²⁰ Diğer kaynaklarda böyle bir bilgiye rastlanmamıştır.

es-Sünen'deki rivayetlerden Enes b. Mâlik ve Abdullah b. Ömer'in muhasaraya katıldığı bilgisi elde edilmektedir.³²¹ Diğer kaynaklarda ise bu isimler zikredilmemiştir.

Benû Nadîr'le ilgili Haşr Sûresi'nin 5. âyetinin indirildiği bilgisi İbn Mâce'nin eserindeki kayıtlarda yer almaktadır.³²² Eserlerini incelediğimiz müellifler buna ilâveten aynı sûrenin farklı âyet numaralarını da zikretmiştir. İbn Şihâb ez-Zührî ve Musâ b. Ukbe Haşr 1-6, Vâkıdî ise Haşr 3. ve 5. âyetlerinin indirildiği bilgisini aktarmıştır.³²³ İbn Hişâm'ın eserinde Haşr Sûresi'nin tamamının indiği belirtilmektedir.³²⁴

³¹³ Benû Nadîr Yahudilerinin evlerinin olduğu mevkî. Ayrıntılı bilgi için bk. Yâkût el-Hamevî, I, 512.

³¹⁴ İbn Mâce, Cihâd, 31 (Hadis No: 2844).

³¹⁵ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 71.

³¹⁶ Vâkıdî, I, 372; İbn Hişâm, III-IV, 191.

³¹⁷ Musa b. Ukbe, s. 267.

³¹⁸ İbn Mâce, Cihâd, 31 (Hadis No: 2845).

³¹⁹ Musa b. Ukbe, s. 269.

³²⁰ İbn Mâce, Zühd, 16 (Hadis No: 4178).

³²¹ İbn Mâce, Cihâd, 31 (Hadis No: 2844), Zühd, 16 (Hadis No: 4178).

³²² İbn Mâce, Cihâd, 31 (Hadis No: 2844).

³²³ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 71; Musa b. Ukbe, s. 268; Vâkıdî, I, 372.

³²⁴ İbn Hişâm, III-IV, 191-192.

3.5. Zâtü'r-Rikâ

Tablo 11
Zâtü'r-Rikâ İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma

ZÂTÜ'R-RİKÂ		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Hiz. Peygamber'in Câbir b. Abdullah'la deve alışverişi	Hiz. Peygamber yirmi dinara deveyi almış, fakat deveyi Câbir'e geri vermiştir.	-	-	*	*

Tablo 12
Zâtü'r-Rikâ İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma

ZÂTÜ'R-RİKÂ		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Hiz. Peygamber'in Câbir b. Abdullah'la deve alışverişi	Hiz. Peygamber yirmi dinara deveyi almış, fakat deveyi Câbir'e geri vermiştir.	-	-	(Kırk dirhem) Bir ukıyye karşılığında satın almış ve Câbir'e geri vermiştir.	Peygamber onu bir ukıyye karşılığında satın almış ve Câbir'e geri vermiştir.

Değerlendirme

İbn Mâce, Câbir b. Abdullah ve Hiz. Peygamber arasında geçen bir deve alışverişini nakletmiştir.³²⁵ Vâkidî ve İbn Hişâm bu olayı daha ayrıntılı ve benzer bir biçimde nakletmişlerdir. Bu iki müellifin belirttiği üzere hâdise Zâtü'r-Rikâ'da yaşanmıştır. Câbir'in hasta olan devesi geride kalınca Hiz. Peygamber onu satın almak istemiş ve sonrasında aralarında Câbir'in evli olup olmadığına dair bir sohbet gerçekleşmiştir. Resûlullah ilk olarak bir dirheme deveyi almak istemiş ancak pazarlık sonucunda bir ukıyyeye (kırk dirhem) satın almıştır. Medine'ye döndüklerinde hem parayı ödeyip hem de onu Câbir'e geri vermiştir.³²⁶

³²⁵ İbn Mâce, Ticârât, 29 (Hadis No: 2205).

³²⁶ Vâkidî, I, 400; İbn Hişâm, III-IV, 206-207.

3.6. Benû Mustalik

Tablo 13
Benû Mustalik İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma

BENÛ MUSTALİK		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Âişe'nin Gerdanlığı	Kardeşi Esmâ'dan emânet	*	-	*	*
	Yolculukta İnen Âyetler	Teyemmüm Âyeti	-	-	+	-
	Ebû Bekir'in Âişe'ye öfkelenmesi	Susuz bir yerde konaklamaya sebebiyet verdiği için	-	-	+	-
	Gazveye Katılan Bazı Müslümanların İsimleri	Ebû Bekir	-	-	+	-
Ammâr b. Yâsir		-	-	+	-	
Üseyd b. Hudayr		-	-	+	+	
Âişe bt. Ebû Bekir		+	-	+	+	

Tablo 14
Benû Mustalik İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma

		İBN MÂCE	ZÜHRİ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞAM
BENÛ MUSTALİK	Âişe'nin Gerdanlığı	Âişe, Esmâ'dan gerdanlık emanet almış ve onu yolda düşürmüştür.	Gazveden geri dönerken Âişe bir ihtiyacı için kafileden ayrılmış, o esnada zafâr akikinden yapılmış gerdanlığının düştüğünü farketmiştir. Gerdanlığını aramış ve ordudan geri kalmıştır.	-	Medine'ye yaklaştıklarında ordu bir yerde konaklamış, Âişe de ihtiyaç için ordudan uzaklaşmıştır. Bu esnada annesinin hediye ettiği zafâr akikinden gerdanlığı düşmüştür. Bunun üzerine gerdanlığı aramaya koyulmuş ve ordudan geri kalmıştır.	Dönüş yolunda Medine'ye yakın bir yerde konakladıklarında Âişe ihtiyaç için ordudan ayrılmış ve zafârdan yapılmış gerdanlığını düşürmüştür.
	Savaş Yolculuğunda İnen Âyetler	Susuz bir mevkîde Âişe'nin gerdanlığı düşmüş. Biraz sonra Allah Teâla teyemmüm âyetini indirmiştir.	-	-	Gazve dönüşünde su bulunmayan bir yerde Âişe'nin gerdanlığı kaybolmuş. Bunun üzerine teyemmüm âyeti nâzil olmuştur.	-
	Ebû Bekir'in Âişe'ye öfkelenmesi	Susuz bir yerde konaklamaya sebebiyet verdiği için Âişe'ye kızmıştır.	-	-	Susuz bir yerde konaklamaya sebebiyet verdiği için Âişe'ye kızmıştır.	-
	Gazveye Katılan Bazı Müslümanların İsimleri	1-Ebû Bekir 2-Ammâr b. Yâsir 3-Âişe bt. Ebû Bekir 4-Üseyd b. Hodayr	1-Âişe bt. Ebû Bekir	-	1-Ebû Bekir 2-Ammâr b. Yâsir 3-Âişe bt. Ebû Bekir 4-Üseyd b. Hodayr	1-Âişe bt. Ebû Bekir 2-Üseyd b. Hodayr

Değerlendirme

İbn Mâce'nin eserindeki kayıtlarda gazveye katılan Âişe'nin kardeşi Esmâ'dan emânet aldığı gerdanlığının yolda kaybolması ve teyemmüm âyetinin inmesi hâdisesi yer almaktaydı.³²⁷ Ancak rivayetlerin ikisinde de sadece zikrettiğimiz olay anlatılmış, gazve ismine dair herhangi bir bilgi verilmemiştir. Ana kaynaklarda yer alan ve modern tarihçilerin genelde tercih ettiği görüşe göre bu hâdise Benû Mustalik Gazvesi'nde yaşandığı için tespit ettiğimiz rivayetleri Benû Mustalik Gazvesi'ne yerleştirdik.

İbn Şihâb ez-Zührî, savaş ismi vermeden aynı olaydan 'ifk hâdisesi olarak' bahsetmekle birlikte gerdanlığın kime âit olduğunu zikretmemiş ancak onun Zafâr akîkinden yapıldığını belirtmiştir.³²⁸ Vâkıdî 'İfk Hâdisesi' başlığı altında bu olayı zikretmiş ve Müreysî Gazvesi'nden sonra gerçekleştiğine dair bilgiler aktarmıştır. Ayrıca eserinde verdiği bilgilerden Vâkıdî'nin Müreysî Gazvesi'ni Benû Mustalik'le aynı gazve olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Burada Zafâr taşından yapılmış gerdanlığın Âişe'nin annesinin hediyesi olduğu bilgisini vermiştir.³²⁹ İbn Hişâm da Âişe'nin Benû Mustalik Gazvesi'nde Zafâr akîkinden yapılmış gerdanlığını kaybettiğini ve ifk hâdisesinin yaşandığını aktarmıştır.³³⁰

İbn Mâce'nin eserinde su bulunmayan yerde konaklandığı ve buna Âişe'nin sebebiyet vermesi dolayısıyla Ebû Bekir'in ona öfkelenildiği, bunun üzerine teyemmüm âyetinin indirildiği, Üseyd b. Hudayr'ın da teyemmüm ayeti indirildiği için Âişe'ye dua ettiği bilgisi yer almaktaydı.³³¹ Bu bilgi sadece Vâkıdî'de yer almaktadır.³³² Diğer kaynaklarda bu konuyla ilgili herhangi bir kayda rastlanmamıştır.

İbn Mâce'nin eserindeki rivayetlerden Ebû Bekir, Âişe, Ammâr ve Üseyd b. Hudayr'ın gazveye katıldığı anlaşılmaktadır.³³³ Vâkıdî'nin eserinde bu kişilerin hepsi yer almıştır.³³⁴ İbn Şihâb ez-Zührî ise sadece Âişe'nin, İbn Hişâm da Âişe ve Üseyd b. Hudayr'ın isimlerini zikretmiştir.³³⁵

³²⁷ İbn Mâce, Tahâre, 90 (Hadis No: 565-568).

³²⁸ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 117.

³²⁹ Vâkıdî, II, 426-427.

³³⁰ İbn Hişâm, III-IV, 297.

³³¹ İbn Mâce, Tahâre, 90 (Hadis No: 565-568).

³³² Vâkıdî, II, 427-428.

³³³ İbn Mâce, Tahâre, 90 (Hadis No: 565-568).

³³⁴ Vâkıdî, II, 427, 435.

³³⁵ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 117; İbn Hişâm, III-IV, 297-300.

İbn Mâce'nin eserinde tespit edip yukarıda zikrettiğimiz bilgiler Musa b. Ukbe'nin eserinde bulunmamaktadır.

3.6. Hendek

Tablo 15
Hendek İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma

HENDEK		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Abdullah b. Ömer'in Yaşı	On beş	-	-	+	+
	Hz. Peygamber'in bedduası	İkinci namazı kılınmadı.	-	+	*	-
	Savaşa Katılan Müslümanlar	Ali b. Ebû Tâlib	-	-	+	+
	Abdullah b. Ömer	-	-	+	-	
	Abdullah b. Ebû Evfâ	-	-	-	-	

Tablo 16
Henek İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma

HENEK SAVAŞI		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞAM
	Abdullah b. Ömer'in Yaşı	15 yaşında	-	-	15 yaşında	15 yaşında
	Hz. Peygamber'in Beddua Etmesi	Müşriklerden dolayı Hz. Peygamber ikindi namazını kılamamış ve onlara beddua etmiştir.	-	Hz. Peygamber ikindi namazından alıkoydukları için müşriklere beddua etmiştir	Hâlid b. Velid'in de içinde bulunduğu birlik Resûlullah'ın tarafına gelince, ne Resûlullah ne de Müslümanlar yerlerinden ayrılabilirdiler. Dolayısıyla öğle, ikinde, akşam ve yatsı namazlarını kılamamışlar. Hz. Peygamber de orta namazdan alıkoydukları için müşriklere beddua etmiştir.	-
Savaşa Katılan Bazı Müslümanlar	1-Ali b. Ebû Tâlib 2-Abdullah b. Ömer 3-Abdullah b. Ebû Evfâ	1-Sa'd b. Muâz 2-Sa'd b. Ubâde 3-Nuaym b. Mes'ûd el-Eşcâî	1-Sa'd b. Muâz 2-Sa'd b. Ubâde 3-Nuaym b. Mes'ûd el-Eşcâî	1-Abdullah b. Ömer 2-Ali b. Ebû Tâlib Sa'd b. Muâz 3-Sa'd b. Ubâde 4-Nuaym b. Mes'ûd el-Eşcâî	1-Ali b. Ebû Tâlib 2-Sa'd b. Muâz 3-Nuaym b. Mes'ûd el-Eşcâî	

Değerlendirme

Abdullah b. Ömer'in yaşıyla ilgili rivayette hem Uhud Savaşı hem de Hendek Savaşı zikredildiği için bu rivayeti Hendek Savaşı bölümüne de almıştık. İbn Mâce, Vâkıdî ve İbn Hişâm, Abdullah b. Ömer'in Hendek Savaşı sırasında on beş yaşında olduğu bilgisinde mutâbıktır.³³⁶ Ancak İbn Şihâb ez-Zührî ve Musa b. Ukbe bu konuyla ilgili herhangi bir bilgi vermemişlerdir.

İbn Mâce'nin eserinde Hendek Savaşı esnasında ikinci namazını kılamamasına sebep oldukları için Hz. Peygamber'in müşriklere beddua ettiğine dair bir rivayet tespit etmiştik.³³⁷ Musa b. Ukbe de aynı bilgiyi vermektedir.³³⁸ Vâkıdî ise bilgi ilave ederek Hâlid b. Velîd'in birliğinin gelmesinden dolayı Müslümanların öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını kılamadıklarını, dolayısıyla Hz. Peygamber'in onlara beddua ettiğini nakletmektedir.³³⁹

Hendek Savaşı'yla ilgili *es-Sünen*'de tespit ettiğimiz rivayetlerden Ali b. Ebû Tâlib, Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Ebû Evfâ'nın bu savaşa katıldığı bilgisine ulaşmıştık.³⁴⁰ Vâkıdî'nin *Megâzî* adlı eserinde Ali b. Ebû Tâlib, Abdullah b. Ömer zikredilmekteyken,³⁴¹ İbn Hişâm'ın eserinde yalnızca Ali b. Ebû Tâlib'in ismi geçmektedir.³⁴² İbn Mâce'nin eseri hâric incelediğimiz diğer kaynaklarda bu üç ismin dışında Sa'd b. Muâz, Sa'd b. Ubâde, Nuaym b. Mes'ûd el-Eşcâî'nin de Hendek Savaşı'na katıldığı bilgisi elde edilmektedir.³⁴³ Hiç kuşkusuz Medine'de bulunan tüm Müslümanlar savaşta yer almıştır. Ancak burada metinlere yansıyan isimleri tespit etmeye çalıştığımız unutulmamalıdır.

³³⁶ İbn Mâce, Hudûd, 5 (Hadis No: 2543); Vâkıdî, II, 453; İbn Hişâm, III-IV, 66.

³³⁷ İbn Mâce, Salât, 6 (Hadis No: 684).

³³⁸ Musa b. Ukbe, s. 275.

³³⁹ Vâkıdî, II, 473-474.

³⁴⁰ İbn Mâce, Hudûd, 5 (Hadis No: 684), Cihâd, 15 (Hadis No: 2796), Hudûd, 5 (Hadis No: 2543).

³⁴¹ Vâkıdî, II, 471, 473.

³⁴² İbn Hişâm, III-IV, 225.

³⁴³ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 79-80; Musa b. Ukbe, s. 282; Vâkıdî, II, 457, 480; İbn Hişâm, III-IV, 221-229.

3.7. Benû Kurayza

Tablo 17
Benû Kurayza İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma

BENÛ KURAYZA		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Benû Kurayza‘dan haber getiren sahâbî	Zübeyr b. Avvâm	-	-	+	-
	Hz. Peygamber’in Bineği	Hurma lifinden yular ve semeri olan bir merkeb.	-	-	*	-
	Savaşa Katılan Bazı Sahâbîler	1-Câbir 2-Zübeyr b. Avvâm 3-Enes b. Mâlik	*	*	*	*
	Esir Olan Yahudi	Atıyye el-Kurazî	-	-	-	*
	Esir Olan Yahudinin Durumu	Avret yerinde tüy biten erkekler öldürülmüş, diğerleri salıverilmiştir.	*	-	*	+

Tablo 18
Benû Kurayza İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma

		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞAM
BENÛ KURAYZA	Benû Kurayza'dan Haber Getiren Sahabî	Zübeyr b. Avvâm	-	-	Zübeyr b. Avvâm	-
	Hz. Peygamber'in Bineği	Hz. Peygamber, hurma yaprağından yular ve semeri olan bir merkebe binmiştir.	-	-	Resûlullah'ın yanında üç at vardı. Birisine binmiş, diğer ikisi de yanındaydı. Atına el-Luhayf deniliyordu.	-
	Savaşa Katılan Bazı Sahâbîler	1-Câbir 2-Zübeyr 3-Enes b. Mâlik	-	-	Zübeyr b. Avvâm	Zübeyr b. Avvâm
	Esir Olan Yahudi	1-Atıyye el-Kurazî	-	-	-	1-Atıyye el-Kurazî 2-Rıfâe b. Samûel el-Kurazî
	Esir olan Yahudi Erkeklerinin Durumu	Avret yerinde tüy biten erkekler öldürülmüş, diğerleri salıverilmiştir. Atıyye el-Kurazî salıverilenlerin arasındadır.	Savaşçıların öldürülmesine, mallarının paylaşılmasına, zürriyetlerinin esir alınmasına karar verilmiştir.	-	Sa'd b. Muaz, avret yerinde tüy biten erkeklerin öldürülmesine, kadınların ve çocukların esir edilmesine ve mallarının da taksim edilmesine hükmetmiş; Resûlullah da kabul etmiştir.	Sadece bir kadın hariç kadınlar öldürülmemiştir. Erkeklerden Avret yerinde tüy bitenler öldürülmüş, diğerleri salıverilmiştir Atıyye el-Kurazî salıverilenlerin arasındadır.

Değerlendirme

İbn Mâce'nin kayıtlarında Hz. Peygamber'in, ashâbına Benû Kurayza'dan kimin haber getirebileceğini sorduğu, Zübeyr b. Avvâm'ın da bu görevi üstlendiği bilgisi yer almaktadır.³⁴⁴ Vâkıdî de Hendek Savaşı bahsinde Zübeyr b. Avvâm'ın Benû Kurayza'dan haber getirdiğini aktarmıştır.³⁴⁵

İbn Mâce, Hz. Peygamber'in bineğinin bir merkeb olduğunu zikretmiştir.³⁴⁶ Vâkıdî ise İbn Mâce'den farklı olarak Hz. Peygamber'in yanında üç at olduğunu ve atına el-Luhayf denildiğini belirtmiştir.³⁴⁷

İbn Mâce'nin eserinde savaşa katılan bazı sahâbîlerin isimleri Câbir, Zübeyr b. Avvâm ve Enes b. Mâlik olarak verilmiştir.³⁴⁸ Vâkıdî ve İbn Hişâm, bu isimlerden sadece Zübeyr b. Avvâm'ın ismini zikretmiştir.³⁴⁹

İbn Mâce, esir olan Yahudilerden Atıyye el-Kurazî'nin ismine eserinde yer vermiştir. Bu rivayete göre Atıyye esir olmuş fakat bülüğ çağına ermediği için salıverilmiştir.³⁵⁰ Diğer kaynaklardan sadece İbn Hişâm bu bilgiyi naklederken ilave olarak Rıfâe b. Samûel el-Kurazî'nin de ismini zikretmiştir. O, esirlerin arasında bulunan Rıfâe'nin bülüğ çağına ermiş olduğunu ancak Selma bt. Kays'ın Hz. Peygamber'e ricasıyla onun da salıverildiği bilgisini eserinde nakleder.³⁵¹

es-Sünen'de esir olan erkeklerden avret yerinde tüy bitmemiş olanların salıverildiği, geriye kalanların öldürüldüğü bilgisi elde edilmektedir.³⁵² İbn Hişâm da aynı bilgileri zikrederken, bir kadın hâriç olmak üzere kadınların öldürülmediği bilgisini de nakletmiştir.³⁵³ İbn Şihâb ez-Zührî ve Vâkıdî ise erkeklerin öldürülmesine, mallarının paylaşılmasına, zürriyetlerinin de esir alınmasına karar verildiğini aktarmıştır.³⁵⁴ Ayrıca

³⁴⁴ İbn Mâce, Mukaddime, 11 (Hadis No: 122).

³⁴⁵ Vâkıdî, II, 457.

³⁴⁶ İbn Mâce, Zühd, 16 (Hadis No: 4178).

³⁴⁷ Vâkıdî, II, 498.

³⁴⁸ İbn Mâce, Mukaddime, 11 (Hadis No: 122), Zühd, 16 (Hadis No: 4178).

³⁴⁹ Vâkıdî, II, 524; İbn Hişâm, III-IV, 240.

³⁵⁰ İbn Mâce, Hudûd, 4, (Hadis No: 2542), Hudûd, 4 (Hadis No: 2541).

³⁵¹ İbn Hişâm, III-IV, 244.

³⁵² İbn Mâce, Hudûd, 4 (Hadis No: 2541).

³⁵³ İbn Hişâm, III-IV, 244.

³⁵⁴ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 82.

Vâkıdî, Sa'd b. Muâz'ın bu hükmü verdiğini Hz. Peygamber'in de kabul ettiğini belirtmiştir.³⁵⁵

3.9. Ümmü Kırfe Seriyyesi

Tablo 19
Ümmü Kırfe Seriyyesi İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma

ÜMMÜ KIRFE		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Müslümanların Konakladığı yer	Benû Fezâre kabilesine âit bir suyun yanı.	-	-	+	-
	Komutan	Ebû Bekir	-	-	*	*
	Ganimet	Seleme b. Ekvâ'ya genç bir kız verilmiştir.	-	-	*	*

Tablo 20
Ümmü Kırfe Seriyyesi İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma

ÜMMÜ KIRFE		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Müslümanların Konakladığı Yer	Benû Fezâre kabilesine âit bir suyun yanında konakladılar. Geceleyn oradaki ailelere baskın yaptılar.	-	-	Hz. Peygamber Zeyd b. Hârise'yi görevlendirdi. Onlar Benû Bedr'in Benû Fezâre koluna baskın yaptılar.	Zeyd b. Hârise Benû Fezâre'ye gönderildi.
	Komutan	Ebû Bekir	-	-	Zeyd b. Hârise	Zeyd b. Hârise
	Ganimet	Seleme b. Ekvâ'ya genç bir kız verilmiştir. Ancak o, Resûlullah'ın isteği üzerine genç kızı Mekke'de esir tutulan Müslümanlara karşılık fidiye olarak göndermiştir.	-	-	Seleme b. Ekvâ ganimetten genç bir kız aldı. Resûlullah da o kızı Seleme'den isteyip Hazn b. Ebû Vehb'e verdi.	Seleme b. Ömer b. Ekvâ'ya Ümmü Kırfe'nin kızı verildi. Resûlullah da o kızı Seleme'den isteyip Hazn b. Ebû Vehb'e verdi.

³⁵⁵ Vâkıdî, II, 524.

Değerlendirme

es-Sünen'de Ümmü Kırfe Seriyyesi'ne âit olduğunu tespit ettiğimiz iki rivayet yer almaktadır. Ancak seriyyenin ismi zikredilmemiştir.³⁵⁶ Yaptığımız araştırmalar neticesinde bu askerî birliğin Ümmü Kırfe Seriyyesi olduğunu bir önceki bölümde ifade etmiştik.³⁵⁷ İbn Mâce'nin eserinde Seleme b. Ekvâ'nın, Ebû Bekir'le beraber Benû Fezâre'ye baskın yaptığı, Seleme'ye genç bir kızın verildiği ancak Resûlullah'ın isteği üzerine onu Mekke'deki esirlere karşılık olarak gönderdiği aktarılmaktadır. Vâkıdî'nin eserinde ise 'Zeyd b. Hârise'nin Ümmü Kırfe Seriyyesi' başlığı altında bu bilgiler daha ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. İbn Mâce'nin aktardığı rivayette yer alan hâdis Vâkıdî'nin eserinde yer almakla birlikte, Vâkıdî farklı olarak, komutanın Zeyd b. Hârise olduğunu, Seleme b. Ekvâ'nın aldığı genç kızın da Hazn b. Ebû Vehb'e verildiğini aktarmıştır.³⁵⁸ İbn Hişâm'ın eserinde de Benû Fezâre'ye gönderilen birliğin başındaki komutanın Zeyd b. Hârise olduğu görülmektedir. Ayrıca burada yer aldığına göre Seleme b. Ömer b. Ekvâ'ya Ümmü Kırfe'nin kızı verilmiş, fakat o Resûlullah'ın isteği üzerine onu Hazn b. Ebû Vehb'e vermiştir. Bu genç kız da Abdurrahmân b. Hazn'ı dünyaya getirmiştir.³⁵⁹

Yaptığımız karşılaştırma sonucunda Ümmü Kırfe'ye gönderilen seriyyenin komutanının kim olduğu noktasında rivayetlerde bir farklılık olduğu görülmektedir. Apaydın, komutanın Zeyd b. Hârise olmasına rağmen yarasını tedavi ettikten sonra yola çıktığı ve seriyyede Ebû Bekir de bulunduğu için onun komutan olduğunun zannedilmiş olabileceğini ifade etmiştir.³⁶⁰

³⁵⁶ İbn Mâce, Cihâd, 30 (Hadis No: 2840), Cihâd, 32 (Hadis No: 2846).

³⁵⁷ Apaydın, s. 610.

³⁵⁸ Vâkıdî, II, 564-565.

³⁵⁹ İbn Hişâm, III-IV, 617.

³⁶⁰ Apaydın, s. 611.

3.10. Kürz b. Câbir el-Fihrî Seriyyesi

Tablo 21
Kürz b. Câbir el-Fihrî Seriyyesi İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma

KÜRZ B. CÂBİR SERİYYESİ		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
Gönderiliş Sebebi	Hz. Peygamber'in çobanını öldürmeleri	-	*	*	*	
Yakalananlara Yapılan Uygulamalar	Çobana yapılan işkencelerin aynısı	-	+	+	+	

Tablo 22
Kürz b. Câbir el-Fihri Seriyesi İle İlgili Rivâyetlere Dair Detaylı Karşılaştırma

KÜRZ B. CÂBİR SERİYESİ		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
KÜRZ B. CÂBİR SERİYESİ	Seriyyenin Gönderilme Sebebi	Hz. Peygamber'in çobanının öldürülmesi	-	Hz. Peygamber'in çobanı Yesâr'ın öldürülmesi.	Hz. Peygamber'in çobanı Yesâr'ın öldürülmesi.	Hz. Peygamber'in çobanı Yesâr'ın öldürülmesi
KÜRZ B. CÂBİR SERİYESİ	Yakalananlara Yapılan Uygulamalar	Hz. Peygamber bu kişilerin ellerini, ayaklarını kestirdi, gözlerine mil çektirdi ve onları ölünceye kadar Harre denilen mevkîde bıraktı.	-	Resûlullah ellerinin ve ayaklarının kesilip, gözlerine mil çekilmesini emretti. Başlarındaki komutan Saîd b. Zeyd idi.	Resûlullah ellerinin, ayaklarının kesilmesini ve gözlerine mil çekilmesini emretti. Sonra da orada asılarak öldürüldüler. Komutanları Kürz b. Câbir idi.	Resûlullah ellerinin, ayaklarının kesilmesini ve gözlerine mil çekilmesini emretti. Komutanları Kürz b. Câbir idi.

Değerlendirme

İbn Mâce'nin *es-Sünen* adlı eserinde Ureyne kabilesine düzenlenen seriyye ile ilgili bilgi bulunmaktaydı.³⁶¹ Buna göre Ureyne kabilesinden bir grup Hz. Peygamber'e gelmiş ancak Medine'nin havası onlara dokunmuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber, onları kendi deve sürülerinin olduğu yere gönderip develerin sütünden ve idrarından içmelerini söylemiştir. Onlar Hz. Peygamber'in dediğini yaptıktan sonra çobanı öldürüp, sürüyü de götürmüşlerdir. Bu olay üzerine Hz. Peygamber onları yakalamaları için bir birlik göndermiştir. Musa b. Ukbe bu bilgilere ilâve olarak Hz. Peygamber'in hasta olan kişileri Akîk Vadisi'nin batısında bulunan yere gönderdiğini, sürünün başında Hz. Peygamber'in Mevlâsı Yesâr'ın bulunduğunu, Hz. Peygamber'in gönderdiği birliğin başında Saîd b. Zeyd'in bulunduğunu ve Münakkâ denilen Şam yolunda onlara yetiştiğini zikretmiştir.³⁶² Vâkıdî ise Medine'ye gelen grubun sekiz kişi olduğunu, Resûlullah'ın onları Zülcedr'deki develerinin yanına gönderdiğini, Ureynelilerin Peygamber'in Mevlâsı Yesâr'ın ellerini ayaklarını kesip öldürdüğünü, Resûlullah'ın da Kürz b. Câbir el-Fihri başlarında olmak üzere peşlerine yirmi atlı gönderdiğini nakletmiştir.³⁶³ İbn Hişâm da bu olayı Kürz b. Câbir Seriyyesi bahsinde zikretmiştir.³⁶⁴ Burada yer aldığına Becîle kabilesinden bir grup Medine'ye gelmiş ve orada hastalanmışlar. Hz. Peygamber de onları sürüsünün olduğu yere göndermiş ancak onlar Hz. Peygamber'in çobanı Yesâr'ın gözlerine mil çekip öldürmüşlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber Zû Kared Gazvesi'nden sonra Becîlelilerin üzerine Kürz b. Câbir komutasında bir seriyye göndermiştir.

es-Sünen'deki kayıtlarda Hz. Peygamber'in, çobanı öldürenlerin ellerini, ayaklarını kestirdiği, gözlerine mil çektiği, ölünceye kadar onları Harre denilen mevkîde bıraktığı yer almaktadır.³⁶⁵ Musa b. Ukbe ve İbn Hişâm, Hz. Peygamber'in onların ellerinin, ayaklarının kesilip, gözlerine mil çekilmesini emrettiğini zikretmiştir.³⁶⁶ Vâkıdî ise bu bilgilere ek olarak onların orada asılarak öldürüldüğü bilgisine yer vermiştir.³⁶⁷

³⁶¹ İbn Mâce, Hudûd, 20 (Hadis No: 2578).

³⁶² Musa b. Ukbe, s. 312.

³⁶³ Vâkıdî, II, 569-570.

³⁶⁴ İbn Hişâm, III-IV, 640.

³⁶⁵ İbn Mâce, Hudûd, 20 (Hadis No: 2578).

³⁶⁶ Musa b. Ukbe, s. 312; İbn Hişâm, III-IV, 641.

³⁶⁷ Vâkıdî, II, 570.

Bu mukayesede dikkat çeken detay Musa b. Ukbe'nin seriyyenin komutanını Vâkîdî ve İbn Hişâm'dan farklı olarak zikretmesi olmuştur.

3.11. Hudeybiye Seferi

Tablo 23
Hudeybiye Seferi İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma

HUDEYBİYE		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKİDÎ	İBN HIŞÂM
	Sefere Katılan Müslümanlar	Ebü'l-Melih'in babası Ebû Katâde Câbir b. Abdullah	*	*	+	*
	Yağmurun Yağması	Herkesin olduğu yerde namazını kılması	-	-	*	-
	İhram	İhrama girilmiştir.	*	-	*	*
	Kurban Kesimi	Deve ve sığır yedi kişi adına.	-	+	*	-
	İhramlıyken Av Etinin Yenmesi	Ebü Katâde'nin eşek avlaması.	-	-	*	-
	Hiz. Peygamber'in Duası	Bedir'e ve Hudeybiye'ye katılanlara ettiği dua	-	-	-	-

Tablo 24
Hudeybiye Seferi İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma

HUDEYBİYE SEFERİ		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞAM
	Sefere Katılan Müslümanların İsimleri	1-Ebü'l-Melîh'in babası 2-Ebü Katâde 3-Câbir b. Abdullah	1-Ka'b b. Lüey 2-Âmir b. Lüey 3-Büdeyl b. Verkâ 4-Ebü Bekir 5-Muğire b. Şu'be 6-Ömer b. Hattâb 7-Ali b. Ebû Tâlib	1-Câbir b. Abdullah	1-Ebü'l-Melîh'in babası 2-Ebü Katâde 3-Câbir b. Abdullah	1-Câbir b. Abdullah
	Hudeybiye'de yağmurun yağması	Çok az bir yağmurun yağması ve Hz. Peygamber'in ashâba oldukları yerde namazlarını kılmalarını buyurması.	-	-	Çok az bir yağmurun yağması ve Hz. Peygamber'in ashâba develerinin üzerinde namazlarını kılmalarını buyurması	-
	Hudeybiye'de ihrama girilmesi	Hz. Peygamber ve ashâbı ihrama girmiştir.	Hz. Peygamber ve ashâbı umre için ihrama girmiştir.	-	Hz. Peygamber ve ashâbı umre için ihrama girmiştir.	Hz. Peygamber ve ashâbı umre için ihrama girmiştir.
	Kurban Kesimi	Deve ve sığırın yedi kişi adına kurban kesilmesi.	-	Yanlarında yetmiş bedene vardı. Her deve yedi kişi adına kesildi.	Bir deve yedi kişi adına kesildi. Başka bir rivayete göre her kurban on kişi için kesildi.	-

Tablo 24'ün Devamı

		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞAM
HUDEYBİYE SEFERİ	İhramlıyken av etinin yenmesi	İhramlı olmayan Ebû Katâde'nin Hz. Peygamber için bir eşiği avlaması ve Hz. Peygamber'in ashâba izin verip kendisinin etten yememesi.	-	-	-İhramlı olmayan Ebû Katâde bir eşek avlamış, ashâb onu yemekte tereddüt edince Hz. Peygamber kendisi etten yiyerek onların tereddütünü gidermiştir. -Resûlullah, bedevilerden kertenkele satın alan ashâba kendilerinin avlamadıkları ya da kendileri için avlanmayan hayvanların etini yemelerine izin vermiştir. -Hz. Peygamber, Sa'd b. Cessâme'nin hediye olarak getirdiği yaban eşiğini ihramlı olduğu için geri çevirmiştir.	-
	Hz. Peygamber'in duası	"Bedir'e ve Hudeybiye'ye katılanların cehenneme girmeyeceğini umuyorum."	-	-	-	-

Değerlendirme

İbn Mâce'nin *es-Sünen* adlı eserinde Hudeybiye'ye katılan üç sahâbînin ismi geçmektedir. Bu kişiler Ebü'l-Melîh'in babası, Ebû Katâde ve Câbir b. Abdullah'tır.³⁶⁸ Vâkıdî de bu kişilerin adını zikretmiştir.³⁶⁹ İbn Şihâb ez-Zührî, sekiz sahâbînin ismini vermesine rağmen bu üç sahâbîden bahsetmemiştir.³⁷⁰ Musa b. Ukbe ve İbn Hişâm bu üç isimden sadece Câbir b. Abdullah'a eserlerinde yer vermişlerdir.³⁷¹

İbn Mâce'nin naklettiğine göre Hudeybiye'de çok az bir yağmur yağmış, Hz. Peygamber de ashâbına oldukları yerde namazlarını kılmalarını söylemiştir.³⁷² Bu rivayet incelediğimiz kaynaklardan sadece Vâkıdî'nin eserinde yer almaktadır. Vâkıdî'nin aktardığına göre çok az yağmur yağmış, Hz. Peygamber de ashâba develerinin üzerlerinde namaz kılmalarını söylemiştir.³⁷³ Bazı kaynaklarda bu olayın Huneyn'de yaşandığına dair bilgiler bulunmaktadır.³⁷⁴ Mehmet Apaydın da yaptığı araştırmalara dayanarak bu rivayetin Huneyn'e âit olduğunu belirtmektedir.³⁷⁵

es-Sünen'de yer alan kayıtlardan Hz. Peygamber ve ashâbının Hudeybiye'de ihrama girdiği bilgisini edinmiştik.³⁷⁶ İbn Şihâb ez-Zührî, Vâkıdî ve İbn Hişâm da aynı bilgiyi aktarmış, ancak umre için ihrama girildiğini belirtmiştir.³⁷⁷ İbn Mâce ise umre için ihrama girildiğine dair bir ayrıntı vermemektedir. Musa b. Ukbe'nin *Megâzi*'sinde ise böyle bir rivayete rastlanmamıştır.

İbn Mâce, Hudeybiye'ye katılanların sığır veya deveyi yedi kişi adına kestiklerini aktarmıştır.³⁷⁸ Musa b. Ukbe yanlarında yetmiş bedene (deve ve sığır) olduğunu ve her birini yedi kişi adına kurban ettiklerini nakletmiştir.³⁷⁹ Vâkıdî ise iki farklı rivayet zikretmiştir. Bir rivayette yedi kişi adına kurban kesildiğini belirtirken, diğer rivayette ise on kişi adına kesildiğini ifade etmiştir.³⁸⁰

³⁶⁸ İbn Mâce, *İkâmetü's-Salât*, 35 (Hadis No: 936), *Menâsik*, 93 (Hadis No:3093), *Edâhî*, 5 (Hadis No: 3132).

³⁶⁹ Vâkıdî, II, 589, 576, 613.

³⁷⁰ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 50-53.

³⁷¹ Musa b. Ukbe, s. 296; İbn Hişâm, III-IV, 309.

³⁷² İbn Mâce, *İkâmetü's-Salât*, 35 (Hadis No: 936).

³⁷³ Vâkıdî, II, 589.

³⁷⁴ Nesâi, *Ezân*, 16 (Hadis No: 653, 654), *İmâme*, 51 (Hadis No: 851).

³⁷⁵ Apaydın, s. 646-648.

³⁷⁶ İbn Mâce, *Menâsik*, 93 (Hadis No:3093).

³⁷⁷ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 50; Vâkıdî, II, 576; İbn Hişâm, III-IV, 308.

³⁷⁸ İbn Mâce, *Edâhî*, 5 (Hadis No: 3132).

³⁷⁹ Musa b. Ukbe, s. 296.

³⁸⁰ Vâkıdî, II, 613-614.

İbn Mâce, Ebû Katâde'nin Hudeybiye'de ihrama girmediğini ve bir eşiği avladığını nakletmektedir.³⁸¹ Rivayete göre Hz. Peygamber ashâbın eti yemesine izin vermiş, ancak Ebû Katâde onun için avladığını söyleyince kendisi yememiştir. Bu olay Vâkıdî'nin eserinde İbn Mâce'nin aktardığından farklıdır. Burada yer alan rivayete göre Ebû Katâde eşiği avlamış, ashâb eti yeme konusunda tereddüt edince de Hz. Peygamber etten yiyerek onların şüphelerini gidermiştir.³⁸² Sa'd b. Cessâme de bir eşek avlamış ve Hz. Peygamber için avladığını söyleyince Resûlullah yememiştir.³⁸³ Bu durumda İbn Mâce'yle Vâkıdî'nin aktardıklarını karşılaştırdığımızda aynı olay için farklı isimlerin zikredildiğini görmüş oluyoruz. Ayrıca Vâkıdî'nin naklettiğine göre Hz. Peygamber kertenkele satın alan ashâba ihramlıyken avladıkları veya kendileri için avlanılan hayvanlar hâricinde et yiyebileceklerini söylemiştir.³⁸⁴

3.12. Hayber

Tablo 25
Hayber İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma

		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
HAYBER	Hz. Peygamber'in Durakladığı Mevkî	Sahbâ	-	-	+	+
	Hz. Peygamber'in Yiyeceği	Sevîk	-	-	*	-
	Hz. Peygamber'in Bineği	Hurma lifinden yuları ve semeri olan bir merkeb	-	-	-	-
	Hz. Ali'nin Rahatsızlanması	Gözleri iltihaplanmış.	-	+	+	+
	Sancağı Taşıyan Sahâbî	Ali b. Ebû Tâlib	-	+	*	*
	Yenilmesi Yasaklanan hayvanlar	Evcil eşek	-	+	+	+
		Azı dişli yırtıcılar	-	-	+	+
		Pençeli kuşlar	-	-	+	-
	At ve Yabanî Eşek Etinin Yenmesi	At etine izin vermiştir.	-	-	*	+
		Yabânî eşiğe izin vermiştir.	-	-	*	-
	Mut'a Nikâhı	Yasaklanmıştır.	-	-	+	-

³⁸¹ İbn Mâce, Menâsik, 93 (Hadis No: 3093).

³⁸² Vâkıdî, II, 576.

³⁸³ Vâkıdî, II, 576.

³⁸⁴ Vâkıdî, II, 575.

Tablo 25'in Devamı

HAYBER		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM	
	Ganimet Hisseleri	Atlı: 2, Yaya: 1	-	-	-	*	*
		Umeyr'e bir kılıç	-	-	-	*	-
		Ömer b. Hattâb'a yüz sehimlik arazi	-	-	-	*	*
	Humus Hissesi	Hâşimoğulları ve Muttaliboğulları arasında paylaştırmıştır.	*	*	*	*	
	İzinsiz Olarak Ganimetten Bir Şey Alan Kişinin Durumu	Hz. Peygamber o kişinin namazını kılmamıştır.	-	-	-	+	-
	Hayber Topraklarının Durumu	Meyve ve ekinin yarısı karşılığında Yahudilere verildi.	+	+	+	+	+
	Dönüş Yolundaki Konaklamada Uyuyakalan Sahâbî	Bilâl-i Habeşî	-	-	-	+	+
	Hayber'in Fethi'ne Katılan Sahâbîler	(Aşağıdaki tablodadır.)					

Tablo 26
Hayber İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma

		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
HAYBER	Hayber yolunda konakladıkları mevkî	Sahbâ	-	-	Hz. Peygamber “Asr”a çıktı. Orada bir mescit vardı. Sonra Sahbâ’ya geldi.	Hz. Peygamber “Asr (عصر)”denilen bir dağa geldi. Orada bir mescid inşâ edildi, Sahbâ’ya geldi.
	Hz. Peygamber’in Yediği Yiyecek	Sevîk	-	-	Sevîk ve hurma	-
	Hz. Peygamber’in bineği	Hurma yaprağından yular ve semeri olan bir merkeb.	-	-	-	-
	Hz. Ali’nin rahatsızlanması	Hz. Peygamber tükürüğünü Ali’nin ağrıyan gözlerine sürmüştür.	-	Ali’nin gözleri iltihaplanınca Hz. Peygamber tükürüğünü onun gözlerine sürmüş ve iyileşmesi için dua etmiştir.	Hz. Peygamber tükürüğünü Ali’nin ağrıyan gözlerine sürmüştür	Ali’nin gözleri ağrıyordu. Onun gözlerine üfledi.
	Sancağı Taşıyan Sahâbî	Ali b. Ebû Tâlib	-	Ali b. Ebî Tâlib	-Bir bayrağı Ali b. Ebû Tâlib’e, birini el-Hubâb b. Münzir’e, diğerini de Sa’d b. Ubâde’ye verdi. -Resûlullah sancağını muhâcirlerden bir sahâbîye vermişti. Fakat o başarılı olamayınca sancağı başkasına verdi. O kişiden sonra da Ali’ye verdi.	Sancağı önce Ebû Bekir’e sonra Ömer’e vermiştir. Onlar başarılı olamayınca Ali b. Ebu Talib’e vermiştir.

Tablo 26'nın Devamı

		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
HAYBER	Yenmesi yasak olan hayvanlar	Hz. Peygamber evcil eşek etlerinin, bütün azı dişli yırtıcıların ve pençeli kuşların yenmesini yasaklamıştır. Peygamber'in emri üzerine tencerelerdeki etleri dökmüşlerdir.	-	Hz. Peygamber evcil eşek etini yemelerini yasakladı.	Hz. Peygamber at ve ehli eşek etlerinin, bütün azı dişli yırtıcıların ve pençeli kuşların yenmesini yasaklamış; Müslümanlar da tencerelerdeki etleri dökmüştür.	Hz. Peygamber ehli eşek ve bütün azı dişli yırtıcıların etlerinin yenmesini yasaklamıştır.
	At ve yabancı eşek etinin yenmesi	Hz. Peygamber izin vermiştir.	-	-	Resûlullah at etine izin vermiştir. Hâlid b. Velid rivayetine göre Resûlullah, evcil eşeklerin, atların ve katırların etinin yenmesinin haram olduğunu söylemiştir. Ancak Vâkidî'ye göre Hâlid savaşa katılmamıştır.	Hz. Peygamber izin vermiştir.
	Mut'a nikâhı	Hz. Peygamber mut'a nikâhını yasaklamıştır.	-	-	Peygamber mut'a nikâhını yasaklamıştır.	-
	Süvâriye verilen pay	At için bir pay, kişi için iki pay verilmiştir.	-	-	-İki atı olan herkese, atlara dört kendilerine bir olmak üzere beş hisse verildi. İki kenden fazla ata hisse ayırmadı. -Sadece bir at için hisse verdi. -Arap atlarına hisse verilirken, melez olanlara vermedi. Ancak bazıları o zaman atlarda melez ırkın olmadığını söylemiştir.	At için bir pay, kişi için iki pay verilmiştir. Arap atı sahibine Arap atı, melez at sahibine melez atı payını verdi.

Tablo 26'nın Devamı

		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
HAYBER	Ganimet Taksimi	-Ebü'l-Lahm'ın azatlı kölesi Umeyr'e bir kılıç verilmiştir. -Ömer b. Hattâb'a ganimet olarak yüz sehimlik bir arazi verilmiştir.	Hiz. Peygamber humus hissesinden geri kalan Hayber ganimetlerini, - Hayber'e katılsın ya da katılmasın- kendisiyle Hudeybiye'ye sefere çıkanlara ve biat edenlere ayırdı.	Ganimet Hayber'e katılsın ya da katılmasın Hudeybiye'de bulunanlara verildi.	-Ganimet beş kısma ayrıldı. Bir parça Allah'ın hakkı olarak ayrılıp, geri kalan dört kısım satıldı. -Ganimet, Hayber'e katılsın ya da katılmasın Hudeybiye'de bulunanlara verildi. Ancak Hudeybiye'ye gelmediği halde Hayber'e gelen bazı kimselere hisse ayrıldığı şeklinde de bir görüş vardır. -Ebü'l-Lahm'ın azatlı kölesi Umeyr Medine Yahudilerinden olduğu için ona hisse ayrılmayıp ev eşyası verilmiştir. -Ömer ise ganimet hissesinden bir pay alıp bedelini yüz arkadaşından almıştır.	Ömer, ganimetten yüz kişi için ayrılan bir payın başıydı.
	Humus Hissesi	Hiz. Peygamber humus hissesini Hâşimoğulları ve Muttaliboğulları arasında paylaştırmıştır.	Resûlullah humus hissesini aldı.	Müslümanların kazandığı her ganimetten Resûlullah'a humus hissesi ayrıldı.	-Yiyecek, katık ve yemler humusa sokulmadı. -Cebrâil humusun Benî Hâşim, Benî Abdülmuttalib ve Benî Abdüyağûs'a verilmesini işaret etti.-	Fedek Resûlullah için ayrılmıştır.

Tablo 26'nın Devamı

		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
HAYBER	Ganimetten İzinsiz Eşya Almak	Eşcâ' Kabilesinden bir kişi izinsiz olarak Yahudi boncuklarından almış, Hz. Peygamber de bu kişinin namazının kılınmasına izin vermiş ancak kendisi kılmamıştır.	-	-	Eşcâ' Kabilesinden bir kişi izinsiz olarak Yahudi boncuklarından almış, Hz. Peygamber de bu kişinin namazının kılınmasına izin vermiş ancak kendisi kılmamıştır.	-
	Hayber Topraklarının Durumu	Hayber toprakları, meyve ve ekinin yarısı karşılığında Yahudi halkına işletmeleri için verilmiştir.	Hayber toprakları, meyve ve ekinin yarısı karşılığında Yahudi halkına işletmeleri için verilmiştir.	Hayber toprakları, meyve ve ekinin yarısı karşılığında Yahudi halkına işletmeleri için verilmiştir.	Resûlullah hurma ve hurmaların altına ekilen ekinin bir bölümüne karşılık onlarla müsâkat anlaşması yaptı.	Resûlullah onlarla sulh yaptı. Onlar çalışacak geliri paylaşılacaktı.
	Dönüş yolunda konaklandığı da uyuyakalan sahâbî	Bekçilik yapan Bilâl-i Habeşi uyuyakalmıştır. Güneşle beraber Hz. Peygamber uyanmış ve "Namazı hatırladığınız zaman kılınız." buyurmuştur.	-	-	Bekçilik yapan Bilâl Habeşi uyuyakalmıştır. Güneşle beraber Hz. Peygamber uyanmış ve "Namazı hatırladığınız zaman kılınız." Buyurmuştur.	Bekçilik yapan Bilâl Habeşi uyuyakalmıştır. Güneşle beraber Hz. Peygamber uyanmış ve "Namazı hatırladığınız zaman kılınız." buyurmuştur.
	Hayber'in Fethi'nde Bulunanlar	1-Ali b. Ebû Tâlib 2-Süveyd b. Numan 3-Câbir b. Abdullah 4-Ebü'l-Lahm 6-Bilâl-i Habeşî 7-Zeyd b. Hâlid 8-Abdullah b. Ömer 9-Cübeyr b. Mut'îm 10-Osman b. Affân 11-Abdullah b. Ebû Evfâ 12-Seleme b. Ekvâ 13-Enes b. Mâlik 14-Ömer b. Hattâb 15-Abdullah b. Abbas 16-Ümmü Atıyye	-	1-Ali b. Ebû Tâlib 2-Bilâl-i Habeşî 3-Ömer b. Hattab	1-Ali b. Ebû Tâlib 2-Süveyd b. Numan (Hayber'e yaklaşıldığında attan düşüp eli kırılmış ve savaşa katılamamış) 3-Câbir b. Abdullah 4-Bilal-i Habeşî 5-Cübeyr b. Mut'îm 6-Osman b. Affân 7-Seleme b. Ekvâ 8-Ömer b. Hattâb	1-Câbir b. Abdullah 2-Bilâl-i Habeşî 3-Seleme b. Ekvâ 4-Enes b. Mâlik 5-Ömer b. Hattâb

Değerlendirme

İbn Mâce'nin *Sünen* adlı eserinde yer alan bilgilere göre Hz. Peygamber Hayber'e doğru giderken Sahbâ³⁸⁵ denilen mevkîde konaklamıştır.³⁸⁶ Vâkıdî ve İbn Hişâm ise önce Asr Dağı'na çıktığını daha sonra Sahbâ'ya geldiği bilgisini aktarmıştır.³⁸⁷ Vâkıdî Asr'da bir mescit olduğunu zikrederken, İbn Hişâm mescid inşa edildiğini belirtmiştir.

Sahbâ'da konaklandığında İbn Mâce'nin eserinde yer alan bilgiye göre Hz. Peygamber sevîk denilen bir yiyecek yemiştir.³⁸⁸ Vâkıdî ise sevîk ve hurma yediğini nakletmiştir.³⁸⁹

Sünen'de yer alan bir rivayetten Hz. Peygamber'in bineği hakkında bilgi edinmek mümkün iken, diğer kaynaklarda bu konu hakkında bilgi bulunmadığı tespit edilmiştir.³⁹⁰

Hayber'de Hz. Ali'nin gözleri rahatsızlanmış ve Hz. Peygamber onu iyileştirmiştir.³⁹¹ İbn Şihâb ez-Zührî hariç incelediğimiz diğer kaynaklarda bu bilgi aynı şekilde yer almaktadır.³⁹² Ayrıca sancağın Ali b. Ebû Tâlib'e verildiği de İbn Mâce'nin kayıtlarına yansımıştır. Vâkıdî, Hz. Peygamber'in sancağı birkaç sahâbîye verdiğini, onlar başarılı olamayınca en son Ali'ye verdiğini aktarmıştır.³⁹³ İbn Hişâm da sancağın önce Ebû Bekir'e sonra Ömer'e verildiğini; onlar başarılı olamayınca Ali b. Ebû Tâlib'e verildiğini nakletmiştir.³⁹⁴

Etinin yenmesi yasak olan hayvanları İbn Mâce evcil eşek, azı dişli yırtıcılar ve pençeli kuşlar olarak zikretmiştir. At ve yabanî eşek etinin yenmesine ise izin verildiğini nakletmiştir.³⁹⁵ İbn Şihâb ez-Zührî bu konuyla ilgili bir bilgi vermemiştir. Musâ b. Ukbe'nin eserinde evcil eşek etinin yasaklandığı bilgisi yer almaktadır.³⁹⁶ Evcil eşek, azı dişli yırtıcılar ve pençeli kuşların yenmesi konusunda Vâkıdî'nin eserinde yer alan

³⁸⁵ Sahbâ, Hayber'le arasında bir gecelik mesâfe olan mevkîdir. Ayrıntılı bilgi için bk. Yâkut el-Hamevî, III, 435.

³⁸⁶ İbn Mâce, Tahâre, 66 (Hadis No: 492).

³⁸⁷ Vâkıdî, II, 638; İbn Hişâm, III-IV, 330.

³⁸⁸ İbn Mâce, Tahâre, 66 (Hadis No: 492).

³⁸⁹ Vâkıdî, II, 639.

³⁹⁰ İbn Mâce, Zühhd, 16 (Hadis No: 4178).

³⁹¹ İbn Mâce, Mukaddime, 11 (Hadis No: 117); Vâkıdî, II, 653, 654.

³⁹² Musa b. Ukbe, s. 315; Vâkıdî, II, 654; İbn Hişâm, III-IV, 334.

³⁹³ Vâkıdî, II, 649, 653, 654.

³⁹⁴ İbn Hişâm, III-IV, 328, 334.

³⁹⁵ İbn Mâce, Zebâih, 12 (Hadis No: 3191), Zebâih, 13 (Hadis No: 3192), Zebâih, 13 (Hadis No: 3195), Nikâh, 44 (Hadis No: 1961), Sayd, 13 (Hadis No: 3234), Zebâih, 13 (Hadis No: 3196).

³⁹⁶ Musa b. Ukbe, s. 314

bilgiler İbn Mâce'nin eserindeki bilgilerle uyuşmaktadır.³⁹⁷ Ancak Vâkıdî'nin eserinde at etinin yenmesi konusunda birbirine zıt rivayetler bulunmaktadır. Vâkıdî, evcil eşek, at ve katır etinin haram olduğuna dair Hâlid b. Velîd'in bir rivayetini nakletmiştir. Fakat ona göre Hâlid b. Velîd Hayber'in Fethi'ne katılmamıştır. Vâkıdî'nin eserinde rastladığımız bir diğer bilgiye göre ise at etinin yenmesine izin verilmiştir.³⁹⁸ İbn Hişâm'ın kitabında sunulan rivayetlere göre Hz. Peygamber tarafından yabanî eşek ve at etinin yenmesine izin verilmiş ancak ehlî eşek ve azı dişli yırtıcılar yasaklanmıştır.³⁹⁹

Hayber Savaşı'nda mut'a nikâhının yasaklandığına dair *es-Sünen*'de bir rivayete rastlamıştık.⁴⁰⁰ Aynı bilgiyi Vâkıdî de nakletmiştir.⁴⁰¹ Diğer kaynaklarda ise mut'a nikâhıyla ilgili herhangi bir mâlumat zikredilmemiştir.

İbn Mâce yaya olanlara ganimetten bir hisse, atlı olanlara iki hisse verildiğini nakletmekteydi.⁴⁰² İbn Şihâb ez-Zührî ve Musa b. Ukbe herhangi bir bilgi vermezken, Vâkıdî ve İbn Hişâm atlı ve yayanın hissesini zikretmiştir. İbn Hişâm'ın eserindeki bilgiler *es-Sünen* 'le uyumludur. Ancak ek olarak Arap atına ve melez ata farklı paylar verildiği belirtilmiştir.⁴⁰³ Vâkıdî ise bir atı olana hisse verilmediğini, iki atı olana her at için iki hisse, kendisi için de bir hisse olarak toplam beş pay verildiğini nakletmektedir. Ayrıca melez atlara pay verilmeyip sadece Arap atlarına verildiği bilgisi de yer almaktadır. Ancak Vâkıdî, bazılarının göre o zamanlar melez diye bir at ırkının bulunmadığını da nakletmiştir.⁴⁰⁴

İbn Mâce'nin eserinde Ebü'l-Lahm'ın azatlı kölesi Umeyr'e ganimetten pay verilmeyip, bir kılıç hediye edildiği bilgisi tespit edilmişti.⁴⁰⁵ Vâkıdî ise buna dair daha ayrıntılı bilgi nakletmiştir. Onun aktardığına göre Medine Yahudilerinden olduğu için Umeyr'e pay verilmemiş, yalnızca hediye olarak bir ev eşyası kendisine verilmiştir.⁴⁰⁶ Vâkıdî'nin eserinde bu hediye kılıç olduğu bilgisi yer almamaktadır. Diğer kaynaklarda ise Ebü'l-Lahm'ın hissesine dair bir bilgi bulunmamaktadır.

³⁹⁷ Vâkıdî, II, 661.

³⁹⁸ Vâkıdî, II, 661.

³⁹⁹ İbn Hişâm, III-IV, 331.

⁴⁰⁰ İbn Mâce, Nikâh, 44 (Hadis No: 1961).

⁴⁰¹ Vâkıdî, II, 661.

⁴⁰² İbn Mâce, Cihâd, 36 (Hadis No: 2854).

⁴⁰³ İbn Hişâm, III-IV, 350.

⁴⁰⁴ Vâkıdî, II, 689.

⁴⁰⁵ İbn Mâce, Cihâd, 37 (Hadis No: 2855).

⁴⁰⁶ Vâkıdî, II, 684.

Ganimet olarak Ömer b. Hattâb'a yüz sehimlik bir arazinin verildiğini *es-Sünen*'de tespit etmiştik.⁴⁰⁷ Diğer kaynaklarda ise Ömer'in bu hissesinden bahsedilmemiştir. Ancak Vâkıdî, Ömer'in ganimet hissesinden bir hisse satın aldığını ve bedelini yüz arkadaşından aldığını bildirmiştir.⁴⁰⁸ İbn Hişâm ise humus hâricindeki ganimetten her pay için 100 kişiye bir re's tayin edildiğini ve re's sayılan bazı kişilerin isimlerini zikretmiştir. Ömer b. Hattâb da bu kişilerin arasındadır.⁴⁰⁹

İbn Şihâb ez-Zührî, Musa b. Ukbe, Vâkıdî ve İbn Hişâm ganimetle ilgili *es-Sünen*'deki bilgilere ilâve olarak Hayber'e katılsın veya katılmasın Hudeybiye'de bulunan herkese pay verildiğini nakletmişlerdir.⁴¹⁰

İbn Mâce tarafından aktarılan bilgilere göre humus hissesi Hâşimoğulları ve Muttaliboğulları arasında paylaştırılmıştır.⁴¹¹ İbn Şihâb ez-Zührî ve Musa b. Ukbe sadece Hz. Peygamber'e humus hissesi ayrıldığı bilgisini zikretmekten başka bir ayrıntı vermemişlerdir.⁴¹² Vâkıdî ise Hâşimoğulları, Abdülmuttaliboğulları ve Benû Abdüyağûs arasında humusun paylaştırıldığını nakletmiştir.⁴¹³ Yine Vâkıdî'nin *Megâzi*'sinde yer alan bir bilgiye göre yiyecekler, katıklar ve yemler humusa dâhil edilmemiştir.⁴¹⁴ İbn Hişâm ise Fedek arazisinin Resûlullah'a ayrıldığı bilgisini zikretmiştir.⁴¹⁵

Sünen'de Eşcâ' kabilesinden vefat eden bir adamın ganimetten izinsiz olarak Yahudi boncukları aldığı bilgisi yer almaktaydı. Bu sebepten Hz. Peygamber onun namazını kılmaları için ashâba izin vermişken, kendisi kılmamıştır.⁴¹⁶ Bu bilgi yalnızca Vâkıdî'de yer almaktayken, diğer kaynaklarda tespit edilememiştir.⁴¹⁷ İncelediğimiz kaynakları karşılaştırdığımızda ganimete dair en kapsamlı bilginin Vâkıdî tarafından verildiğini söyleyebiliriz.

İbn Mâce'nin eserinde yer alan rivayetlerden Hayber topraklarının meyve ve ekinin yarısı karşılığında Yahudilere verildiği, daha sonra ise bu vergiyi tahsil etmek için

⁴⁰⁷ İbn Mâce, Sadakât, 4 (Hadis No: 2396-2397).

⁴⁰⁸ Vâkıdî, II, 688-690.

⁴⁰⁹ İbn Hişâm, III-IV, 350.

⁴¹⁰ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 84; Musa b. Ukbe, s. 319; Vâkıdî, II, 683-684; İbn Hişâm, III-IV, 349.

⁴¹¹ İbn Mâce, Cihâd, 46 (Hadis No: 2881).

⁴¹² İbn Şihâb ez-Zührî, s. 84; Musa b. Ukbe, s. 319.

⁴¹³ Vâkıdî, II, 696.

⁴¹⁴ Vâkıdî, II, 680.

⁴¹⁵ İbn Hişâm, III-IV, 354.

⁴¹⁶ İbn Mâce, Cihâd, 34 (Hadis No: 2848) , Zekât, 18 (Hadis No: 1820).

⁴¹⁷ Vâkıdî, II, 681.

Abdullah b. Revâha'nın görevlendirildiği bilgisini edinmiştik.⁴¹⁸ İbn Şihâb ez-Zührî de aynı bilgileri zikretmiştir.⁴¹⁹ Musa b. Ukbe ise Yahudilerle yapılan bu anlaşmadan bahsetmiş ancak Abdullah b. Revâha'nın görevlendirildiği bilgisini vermemiştir. Vâkıdî ise daha ayrıntılı olarak hurmaların altına ekin de ekildiğini ve bunların bir bölümü karşılığında toprakların Yahudilere verildiğini ve daha sonra haracın toplanması görevinin Abdullah b. Revâha'ya verildiğini belirtmiştir. Vâkıdî bu anlaşmaya "Müsâkât" denildiğini de zikretmiştir. Ayrıca Resûlullah zamanında, Ebû Bekir döneminde ve Ömer döneminin başlarında ağaçların sulanması ve ekinin kaldırılması işlemlerinin Yahudilerin elinde olduğu bilgisini Vâkıdî'nin eserinde tespit ettik.⁴²⁰ İbn Hişâm ise Resûlullah'ın Yahudilerle sulh yaptığı ve çalışarak elde ettikleri geliri Müslümanlarla paylaşacakları bilgisini zikretmiştir. Ayrıca İbn Hişâm'ın eserinde de gelirin toplanma görevinin Abdullah b. Revâha'ya verildiği bilgisi nakledilmiştir.⁴²¹

Dönüş yolunda konaklama yapıldığında Hz. Peygamber'in uyurken kendilerini koruması için Bilâl-i Habeşî'yi görevlendirdiğine ancak Bilâl uyuyakalınca sabah namazını kılamadıklarına dair rivayet *es-Sünen*'de yer almaktaydı.⁴²² Bu olay hakkında İbn Hişâm ve Vâkıdî'nin eserinde yer alan bilgiler *es-Sünen*'le birebir örtüşmektedir.⁴²³ Ayrıca Vâkıdî bu olayı Tebük Gazvesi bahsinde de ayrıca zikretmiştir.⁴²⁴

İbn Mâce'nin eserinde yer alan rivayetlerden Hayber'in Fethi'ne katılan bazı sahâbîlerin isimlerini tespit etmek mümkün olmuştur. İbn Mâce on altı kişinin ismine eserinde yer vermişken, İbn Şihâb ez-Zührî bu isimlerin hiçbirini zikretmemiştir. Musâ b. Ukbe üç, Vâkıdî dokuz, İbn Hişâm ise beş isme yer vermiştir.⁴²⁵ Vâkıdî'nin eserinde yer alan kayda göre Süveyd b. Nu'mân Hayber'e yaklaşıldığında atından düşüp bileğini kırmış, bu yüzden de savaşa katılamamıştır.⁴²⁶

⁴¹⁸ İbn Mâce, Rühûn, 14 (Hadis No: 2467, 2468, 2469).

⁴¹⁹ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 84-85; Musa b. Ukbe, s. 318-319.

⁴²⁰ Vâkıdî, II, 690-692.

⁴²¹ İbn Hişâm, III-IV, 356.

⁴²² İbn Mâce, Namaz, 10 (Hadis No: 697).

⁴²³ Vâkıdî, II, 711; İbn Hişâm, III-IV, 340.

⁴²⁴ Vâkıdî, III, 1015.

⁴²⁵ Musa b. Ukbe, s. 315-317; Vâkıdî, II, 656, 684, 689, 696, 711; İbn Hişâm, III-IV, 329, 331, 340.

⁴²⁶ Vâkıdî, II, 689.

3.13. Mu'te Seriyyesi

Tablo 27
Mu'te Seriyyesi İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma

MU'TE		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Savaşa Katılan Bazı Sahâbe	1-Enes b. Mâlik	-	-	-	-
		2-Abdullah b. Revâhâ	-	+	+	+
Abdullah b. Revâha'nın Şiiri	"Ey nefsim, sen cennete girmekten hoşlanmaz mısın? Allah'a yemin ediyorum ki sen uysal olarak ya da zorla cennete gireceksin."	-	+	*	+	

Tablo 28
Mu'te Seriyyesi İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma

MU'TE		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Savaşa Katılan Bazı Sahâbe	Enes b. Mâlik	-	-	-	-
		Abdullah b. Revâhâ	Abdullah b. Revâhâ	Abdullah b. Revâhâ	Abdullah b. Revâhâ	Abdullah b. Revâhâ
Abdullah b. Revâha'nın şiiiri	"Ey nefsim, sen cennete girmekten hoşlanmaz mısın? Allah'a yemin ediyorum ki sen uysal olarak ya da zorla cennete gireceksin."	-	"Ey nefsim, sen cennete girmekten hoşlanmaz mısın? Allah'a yemin ediyorum ki sen uysal olarak ya da zorla cennete gireceksin."	-	"Ey nefsim, sen cennete girmekten hoşlanmaz mısın? Allah'a yemin ediyorum ki sen uysal olarak ya da zorla cennete gireceksin."	

Değerlendirme

es-Sünen'de Enes b. Mâlik'in Abdullah b. Revâha'ya âit bir şiiri naklettiğini tespit etmiştik.⁴²⁷ Ancak bu rivayette şiirin Mu'te'de söylendiğine dair bir bilgi yoktu. İbn Şihâb ez-Zührî'nin eserinde Mu'te Seriyyesi'ne dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. İbn Hişâm ve Musa b. Ukbe, Abdullah b. Revâhâ'nın Mu'te'de söylediği birçok şiiri nakletmiştir. Bu şiirlerin arasında *es-Sünen*'deki mısralar da yer

⁴²⁷ İbn Mâce, Cihâd, 15 (Hadis No: 2793).

almaktadır.⁴²⁸ Vâkidî de Abdullah b. Revâhâ'nın bazı şiirlerini kayıt altına almış, ancak bu şiirini aktarmamıştır.⁴²⁹

3.14. Habat Seriyesi

Tablo 29
Habat Seriyesi İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma

HABAT		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Savaşa Katılan Bazı Sahâbe	Câbir b. Abdullah	-	-	*	*
	Müfrezenin Sayısı	300	-	-	+	-
	Yaşanan Olay	Açlık sıkıntısı, denize ulaşmaları	-	-	*	+

Tablo 30
Habat Seriyesi İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma

HABAT		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Savaşa Katılan Bazı Sahâbe	Câbir b. Abdullah	-	-	1-Komutanı Ebû Ubeyde b. Cerrâh'tır. 2-Câbîr b. Abdullah 3-Kays b. Sa'd 4-Ömer b. Hattâb	Komutan Ebû Ubeyde b. Cerrah'tır.
	Müfrezenin Sayısı	300	-	-	300	-
	Yaşanan Olay	Yolda açlık sıkıntısı yaşanmıştır. Denize ulaşınca karşlarına büyük bir balık çıkmış ve bu balığı on sekiz gün yemişlerdir.	-	-	Açlık sıkıntısı yaşanmış hatta ağaç yapraklarını yemeye başlamışlardır. Kays b. Sa'd da borçlanarak develer satın almış ve onları kesmiştir. Denize ulaşınca büyük bir balık bulmuş ve on iki gece onu yemişlerdir.	Yolda açlık sıkıntısı yaşanmıştır. Denize ulaşınca karşlarına büyük bir balık çıkmış ve bu balığı yirmi gün yemişlerdir.

⁴²⁸ Musa b. Ukbe, s. 337; İbn Hişâm, III-IV, 379.

⁴²⁹ Vâkidî, II, 756-757.

Değerlendirme

İbn Mâce, Habat Seriyyesi'nde yaşandığını tespit ettiğimiz bir olayı nakletmiştir. *es-Sünen*'deki rivayette seriyyenin ismine ve tarihine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak başka kaynaklarda seriyyenin tarihiyle alâkalı farklı rivayetler mevcuttur. Vâkîdî hicretin sekizinci senesinin Recep ayı olarak tarih vermiştir.⁴³⁰ Mehmet Apaydın ise bu konuyla ilgili olarak farklı rivayetlere eserinde yer vermiş ve yaptığı incelemeler sonucunda seriyyenin hicretin üçüncü senesi, Uhud Savaşı'ndan üç ay kadar önce Recep ayında gerçekleşmiş olduğuna dair görüşünü paylaşmıştır.⁴³¹ Ancak çalışmamızda erken dönem kaynakların tarihlendirmesi esas alındığı için bütünlüğü bozmamak adına Habat Seriyyesi, Vâkîdî'nin belirttiği tarih esas alınarak kronolojik olarak bu sıraya yerleştirilmiştir.

es-Sünen'de yer alan rivayete göre Hz. Peygamber 300 kişilik bir orduyu sefere göndermiş fakat ordu yolda açlık sıkıntısıyla karşı karşıya kalmış ve bir hurmayı bile bölüşecek duruma gelmişlerdir.⁴³² Vâkîdî de aynı olayı daha ayrıntılı bir şekilde aktarmıştır. Onun aktardığına göre ordunun komutanı Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'tır. Ordu bir hurmayı bölüşecek duruma gelmiş hatta yaprak yemeye başlamıştır. Bunun üzerine Kays b. Sa'd Cüheyne'li bir adama borçlanarak ondan beş deve satın almış ve onları ordu için kesmiştir. Hatta Ömer b. Hattâb, malı olmadığından Kays'ın borcu için şahit olmak istememiş, bu yüzden de ikisi arasında tartışma çıkmıştır. Câbir b. Abdullah da denize ulaştıklarını ve büyük bir balık bulduklarını, ordunun balığı on iki gece yediğini söylemiştir.⁴³³ İbn Hişâm'ın eserinde de Hz. Peygamber'in Ebû Ubeyde komutanlığında Sîfü'l-bahr'e bir ordu gönderdiği, ordunun açlık sıkıntısı çektiği ve denizden büyük bir balık bulup bunu yirmi gece yedikleri yer almaktadır.⁴³⁴

⁴³⁰ Vâkîdî, I, 6.

⁴³¹ Apaydın, s. 527.

⁴³² İbn Mâce, Zühd, 37 (Hadis No: 4159).

⁴³³ Vâkîdî, II, 774, 777.

⁴³⁴ İbn Hişâm, III-IV, 632.

3.15. Mekke'nin Fethi

Tablo 31
Mekke'nin Fethi İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma

MEKKE'NİN FETHİ		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Hiz. Peygamber'in Sancağı	Beyaz	-	-	*	-
	Hiz. Peygamber'in sarığı	Siyah	-	-	+	-
	Savaş teçhizatı	Miğfer	+	-	*	-
	Fetih tamamlanınca Hiz. Peygamber'in Kâbe'ye girmesi	Kâbe'yi tavaf etmiştir.	-	+	+	+
	Hiz. Peygamber'in Kâbe'ye Beraber Girdiği Kimseler	1-Bilâl 2-Osman b. Şeybe	-	-	*	*
	Hiz. Peygamber'in Kâbe'nin içinde namaz kıldığı yer	Kâbe'ye girildiğinde sağda kalan iki direk arasında	-	-	*	*
	Hiz. Peygamber'in namaz kılması	Farz namazları kısaltmıştır.	-	-	+	+
		Kuşluk vakti sekiz rekât namaz kılmıştır.	-	-	+	+
		Fetih günü tek bir abdestle namazlarını kılmıştır.	-	-	-	-
	Hiz. Peygamber'in Mekke'de kaldığı gün sayısı	10, 15,19	-	-	*	*
	Sikâyetü'l-Hac Sidânetü'l-Beyt	Bu görevler daha önce yapanlara verildi.	-	-	*	*
Fethi Katılan Müslümanlar	(Aşağıdaki tabloda yer almaktadır.)					

Tablo 32
Mekke'nin Fethi İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma

MEKKE'NİN FETHİ		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞAM
	Sancağın Rengi	Beyaz	-	-	Siyah	-
	Hz. Peygamber'in Sarığının Rengi	Siyah	-	-	Siyah	-
	Savaş teçhizatı	Miğfer	Miğfer	-	Silah, zırh ve miğfer	-
	Fetih tamamlanınca Hz. Peygamber'in Kâbe'ye girmesi	Devesinin üzerinde Kâbe'yi tavaf etmiş ve mihcen denilen değnekle Hacerü'l-Esved'i istilâm etmiştir. Sonra Kâbe'nin içine girmiş ve içeride bulunduğu güvercin sûretindeki putu kırmıştır.	-	Bineği üzerinde yedi kere tavaf etmiş ve mihcen denilen değnekle istilâm etmiştir. Tavaftan sonra iki defa secde etmiş, zemzem içip abdest almıştır. Ömer'e Kâbe'nin içindeki putları imha etmesini söylemiş, Ömer putları yok ettikten sonra içeri girmiştir.	Kâbe'ye vardığında değneğiyle Hacerü'l-Esved'i selamlayıp tekbir getirmiştir. Muhammed b. Mesleme'nin yularından tuttuğu devesinin üzerinde yedi kere Kâbe'yi tavaf etmiştir. Kâbe'nin etrafında üç yüz put vardı. İşaret ettikçe putlar yüzüstü düşmüştür. Daha sonra devesinden inip, iki rekât namaz kılmıştır.	Bineği üzerindeyken mihcen denilen değnekle Kâbe'yi istilam edip yedi kere tavaf etmiştir. Kâbe'nin içine girmiş, orada ağaçtan yapılmış bir güvercin putunu kırmıştır.
	Hz. Peygamber'in Kâbe'ye Beraber Girdiği Kimseler	Bilâl Osman b. Şeybe	-	-	Bilâl b. Rebâh Osman b. Talha Üsâme b. Zeyd	Bilâl
Hz. Peygamber'in Kâbe'nin İçinde Namaz Kıldığı Yer	Kâbe'ye girildiğinde sağda kalan iki direk arasında namaz kılmıştır.	-	-	İki direği sağına, bir direği soluna, üç direği de arkasına almış. Sonra da iki rekât namaz kılmıştır.	Kapıyı arkasında bırakıp yüzünün yönünde yürümüş ve duvarla kendisi arasında üç zir'a kadar mesafe kalmıştır.	

Tablo 32'nin Devamı

MEKKE'NİN FETHİ		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞAM
	Hiz. Peygamber'in Namaz Kılması	Farz namazlarını iki rekât olarak kılmıştır. Sekiz rekât kuşluk namazı kılmış, her iki rekâta selam vermiştir. Fetih günü namazlarının hepsini tek bir abdestle kılmıştır.	-	-	Dört rekâtlı namazları ikişer rekât olarak kılıp, kuşluk vakti sekiz rekât namaz kılmıştır.	Kuşluk vakti sekiz rekât namaz kılmıştır. Namazları kısaltarak kılmıştır.
	Mekke'de Kalma Süresi	10, 15, 19 gün	-	-	15, 20 gün	15 gün
	Sikâyetü'l-Hac Sidânetü'l-Beyt	Hiz. Peygamber bu görevleri daha önce yapanlara vermiştir.	-	-	Kâbe'nin anahtarını Osman b. Talha'ya vermiş, Sikâye görevini Abbas'a vermiştir.	Sidâne görevini Osman b. Talha'ya bırakıp, Kâbe'nin anahtarını da ona vermiştir.
	Fethe Katılan Müslümanlar	1-Abbas 2-Büreyde b. Hüseyin 3-Abdullah b. Abbas 4-Abdullah b. Ömer 5-Enes b. Mâlik 6-Câbir b. Abdullah 7-Abdullah b. Ömer 8-Ümmü Hanî 9-Abdullah b. es-Sâib 10-Bilâl 11-Osman b. Şeybe 12-Fâtıma 13-Sa'd b. Ebû Vakkâs 14-Abdullah b. Safvân 15-Abdulla b. Safvân'ın babası	1-Abbas 2-Ömer b. Hattâb 3-Zübeyr b. Avvâm 4-Ebû Ubeyde b. Cerrâh 5-Osman b. Affân 6-Hâlid b. Velîd	1-Abbas 2-Abdullah b. Ömer 3-Câbir b. Abdullah 4-Ömer b. Hattâb	1-Abbas 2-Abdullah b. Abbas 3-Câbir b. Abdullah 4-Ümmü Hânî 5-Bilâl b. Rebâh 6-Osman b. Talha 7-Sa'd b. Ebû Vakkâs 8-Fâtıma 9-Muhammed b. Mesleme	1-Abbas 2-Ümmü Hânî 3-Fâtıma 4-Abdullah b. Ömer 5-Bilâl 6-Abdullah b. Abbas

Değerlendirme

İbn Mâce, Hz. Peygamber'in Mekke'nin Fethi'nde kullandığı sancağın beyaz, sarığının ise siyah olduğunu nakletmektedir.⁴³⁵ Eserlerini incelediğimiz müelliflerden sadece Vâkıdî sarığının siyah olduğunu, İbn Mâce'den farklı olarak da sancağının ve bayrağının siyah olduğunu aktarmıştır.⁴³⁶

es-Sünen'de ve İbn Şihâb ez-Zührî'nin eserinde Hz. Peygamber'in miğfer kullandığı bilgisi yer almaktayken, Vâkıdî Hz. Peygamber'in miğferin yanında silah ve zırh kullandığı bilgisini zikretmiştir.⁴³⁷

İbn Mâce'nin savaş sahneleriyle ilgili bilgi vermediğini, ancak fetih tamamlandıktan sonraki Hz. Peygamber'in uygulamalarına eserinde yer verdiğini tespit etmiştik. Buna göre Hz. Peygamber fetihten sonra Kâbe'ye gitmiş, devesinin üzerinde tavaf yapmış ve elindeki mihcen denilen değnekle Hâcerü'l-Esved'i istilâm etmiştir. Sonra da Kâbe'nin içine girip güvercin sûretindeki putu kırmıştır.⁴³⁸ Bu bilgiler İbn Hişâm'ın eserinde de yer almaktadır.⁴³⁹ Musa b. Ukbe ve Vâkıdî ise farklı bilgi ilâvesiyle bu olayı nakletmişlerdir. Musa b. Ukbe'nin eserinde Hz. Peygamber'in tavaftan sonra iki defa secde ettiği, zemzem içip yine zemzemle abdest aldığı ve Hz. Ömer'den Kâbe'nin içindeki putları kırmasını istediği yer almaktadır.⁴⁴⁰ Vâkıdî ise Hz. Peygamber'in, bineğiyle tavaf ederken Muhammed b. Mesleme'nin yuları tuttuğunu, Kâbe'nin etrafında üç yüz put olduğunu, Hz. Peygamber onlara işaret ettikçe onların yıkıldığını, tavaftan sonra da Hz. Peygamber'in iki rekât namaz kıldığını nakletmektedir.⁴⁴¹

es-Sünen'de Hz. Peygamber'in Bilâl ve Osman b. Şeybe ile beraber Kâbe'ye girdiği bilgisi yer alırken,⁴⁴² Vâkıdî, Bilâl b. Rebâh, Osman b. Talha ve Üsame b. Zeyd'in isimlerini zikretmiştir.⁴⁴³ İbn Hişâm da Bilâl ile birlikte Kâbe'ye girdiği bilgisini aktarmıştır.⁴⁴⁴ Burada dikkat çeken detay Vâkıdî'nin Osman b. Talha'nın ismini vererek İbn Mâce'yle ayrışmasıdır. Çünkü İbn Mâce, Osman b. Şeybe'nin ismini zikretmiştir.

⁴³⁵ İbn Mâce, Cihâd, 20 (Hadis No: 2817), Cihâd, 22 (Hadis No: 2822), Libâs, 14 (Hadis No: 3585-3586).

⁴³⁶ Vâkıdî, II, 824.

⁴³⁷ İbn Mâce, Cihâd, 18 (Hadis No: 2805); İbn Şihâb ez-Zührî, s. 91; Vâkıdî, III, 831.

⁴³⁸ İbn Mâce, Menâsik, 28 (Hadis No: 2947).

⁴³⁹ İbn Hişâm, III-IV, 411.

⁴⁴⁰ Musa b. Ukbe, s. 350-351.

⁴⁴¹ Vâkıdî, III, 831-832.

⁴⁴² İbn Mâce, Menâsik, 79 (Hadis No: 3063).

⁴⁴³ Vâkıdî, III, 834.

⁴⁴⁴ İbn Hişâm, III-IV, 413.

İbn Mâce, Hz. Peygamber'in Kâbe'nin içinde namaz kıldığı yerin bilgisini veren rivayeti eserinde zikretmiştir. Rivayete göre Kâbe'ye girildiğinde sağda kalan iki direk arasında yüzü duvara dönük olarak namaz kılmıştır.⁴⁴⁵ Bu detaya İbn Şihâb ez-Zührî ve Musa b. Ukbe tarafından yer verilmemiştir. Vâkıdî ve İbn Hişâm ise *es-Sünen*'dekinden daha farklı olarak bu bilgiyi aktarmışlardır. Vâkıdî'nin aktardığına göre iki direği sağına, bir direği soluna, üç direği de arkasına almış ve iki rekât namaz kılmıştır.⁴⁴⁶ İbn Hişâm ise kapıyı arkasında bırakıp yürüdüğünü ve duvarla arasında üç zir'a mesafe kalacak şekilde yüzü duvara dönük olarak namaz kıldığını nakletmiştir.⁴⁴⁷

es-Sünen'de yer aldığı üzere Hz. Peygamber Mekke'nin Fethi'nde farz namazları kısaltmış, gusül alarak sekiz rekât kuşluk namazı kılmıştır.⁴⁴⁸ Ayrıca fetih günü bütün namazlarını tek bir abdestle kılmıştır.⁴⁴⁹ Namazları kısalttığı ve sekiz rekât kuşluk namazı kıldığı bilgisi Vâkıdî'nin eserinde yer almaktayken, İbn Hişâm'ın eserinde de namazları kısalttığına ve kuşluk namazı kıldığına dair bilgi bulunmaktadır.⁴⁵⁰

İbn Mâce, Hz. Peygamber'in Mekke'de kaldığı gün sayısına dair üç rivayet nakletmektedir. Bunlardan birinde on, diğerinde on beş, üçüncü rivayette ise on dokuz gün kaldığı bilgisi yer almaktadır.⁴⁵¹ Vâkıdî de iki farklı rivayet aktarmıştır. Bunlardan birisi İbn Mâce'nin rivayetiyle aynı olan on beş gün rivayetidir.⁴⁵² Diğerisi ise yirmi gün şeklindedir.⁴⁵³ İbn Hişâm da Hz. Peygamber'in Mekke'de on beş gün kaldığı bilgisini vermiştir.⁴⁵⁴

es-Sünen'de yer aldığına göre Hz. Peygamber Kâbe'nin merdivenlerinde insanlara hitâb ettiği sikkâyetü'l-hac ve sidânetü'l-beyt görevlerini daha önce yapanlara vermiştir.⁴⁵⁵ Ancak İbn Mâce bu kişilerin kim olduğuna dair bir bilgi nakletmemiştir. Vâkıdî'nin eserinde yer aldığına göre Kâbe'nin anahtarını Osman b. Talha'ya vermiş, sikkâyetü'l-

⁴⁴⁵ İbn Mâce, Menâsik, 79 (Hadis No: 3063).

⁴⁴⁶ Vâkıdî, III, 834.

⁴⁴⁷ İbn Hişâm, III-IV, 413.

⁴⁴⁸ İbn Mâce, Tahâre, 59 (Hadis No: 465), İkâmetü's-Salât, 176 (Hadis No: 1323).

⁴⁴⁹ İbn Mâce, Tahâre, 72 (Hadis No: 510).

⁴⁵⁰ İbn Hişâm, III-IV, 411-437.

⁴⁵¹ İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, 76 (Hadis No: 1077), İkâmetü's-Salât, 76 (Hadis No: 1076), İkâmetü's-Salât, 76 (Hadis No: 1075).

⁴⁵² Vâkıdî, III, 871.

⁴⁵³ Vâkıdî, III, 871.

⁴⁵⁴ İbn Hişâm, III-IV, 437.

⁴⁵⁵ İbn Mâce, Diyât, 5 (Hadis No: 2628).

hac görevini ise Abbas'a vermiştir.⁴⁵⁶ İbn Hişâm'ın aktardığına göre ise Kâbe'nin anahtarını Osman b. Talha'ya verip sidâne görevini ona bırakmıştır.⁴⁵⁷

İbn Mâce, eserlerini karşılaştırdığımız diğer müelliflere nazaran fethi katılan Müslümanların isimlerini sayıca fazla zikretmiştir. *es-Sünen*'de on beş sahâbînin ismi verilmişken, İbn Şihâb ez-Zührî altı, Musa b. Ukbe dört, Vâkîdî dokuz, İbn Hişâm da altı kişinin ismini kayıt altına almıştır.⁴⁵⁸ Bu da İbn Mâce'nin tarihe olan ilgisini açık kılmaktadır. Kazvîn tarihine dair kaleme aldığı eseri de burada hatırlanabilir.

3.16. Huneyn

Tablo 33
Huneyn İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma

		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKİDÎ	İBN HİŞÂM
HUNEYN	Maktûl Âmir b. el-Edbat'ın Diyeti	Elli deve yolculukta, elli deve Medine'de	-	-	+	+
	Seleb	Ebû Katâde'ye öldürdüğü kişinin selebi verilmiştir.	-	-	+	+
	Ganimetin Toplandığı Yer	Ci'râne	+	+	*	+
	Hz. Peygamber'in Borç Aldığı Kişi ve Miktarı	Abdullah b. Ebû Rebîa- Otuz veya Kırk bin	-	*	*	-
	Savaşa Katılan Sahâbîler	(Aşağıdaki tabloda verildi)	*	*	*	*
	Kadın, Çocuk ve Yaşlıların Öldürülmesi	Hâlid b. Velîd'e öldürmemesini emretmiştir.	*	-	+	+
	Hz. Peygamber'e Serzeniş Dolu Şiirler Söyleyen Kişi.	Abbâs b. Mirdâs	-	+	+	+
	Ci'râne'de yaşanan bir olay	Ziyâd b. Hâris'in ezan okuması ve Ebû Mahzûre'nin alay etmesi.	-	-	-	-

⁴⁵⁶ Vâkîdî, III, 837-838.

⁴⁵⁷ İbn Hişâm, III-IV, 413.

⁴⁵⁸ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 89-90; Musa b. Ukbe, s. 347, 351; Vâkîdî, III, 828, 829, 830, 832, 834; İbn Hişâm, III-IV, 411-417.

Tablo 34
Huneyn İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma

	İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞAM	
HUNEYN SAVAŞI	Maktül Âmir b. el-Edbat'ın Diyeti	Elli deve yolculukta, elli deve Medine'de verilecek.	-	-	Muhallim, Âmir'i İzâm Seriyyesi'nde öldürmüştür. Elli deve hemen, elli deve Medine'de verilecek.	Muhallim, Âmir'i İzâm Seriyyesi'nde öldürmüştür. Elli deve hemen, elli deve Medine'de verilecek.
	Seleb	Ebû Katâde'ye öldürdüğü kişinin selebi verilmiştir.	-	-	Ebû Katâde'ye öldürdüğü kişinin selebi verilmiştir.	Ebû Katâde'ye öldürdüğü kişinin selebi verilmiştir.
	Ganimetlerin Toplandığı Yer	Ci'râne	Ci'rane	Ci'rane	Ci'râne ve er-Risse	Ci'rane
	Hz. Peygamber'in Borç aldığı Kişi ve Borcun Miktarı	Hz. Peygamber, Abdullah b. Ebû Rebîa'dan otuz veya kırk bin borç almıştır.	-	-Hz. Peygamber müşrik olan Safvan b. Ümeyye'den silahlarını borç istemiş, o da 100 zırhı tüm müstemilâtıyla vermiştir. -Huvaytîb b. Abdüluzza'dan kırk bin dirhem borç istemiştir.	-Abdullah b. Ebû Rebîa'dan kırk bin dirhem borç istemiştir. -Hz. Peygamber müşrik olan Safvan b. Ümeyye'den silahlarını borç istemiş, o da 100 zırhı tüm müstemilâtıyla vermiştir. -Huvaytîb b. Abdüluzza'dan kırk bin dirhem borç istemiştir.	-Hz. Peygamber müşrik olan Safvan b. Ümeyye'den silahlarını borç istemiş, o da 100 zırhı tüm müstemilâtıyla vermiştir.
	Savaşa Katılan Sahâbîler	1-Akra b. Hâbis 2-Uyeyne b. Hısn 3-Benî Leys Kabilesinden Mükeytil isimli bir şahıs 4-Ebû Katâde 5-Ömer b. Hattâb 6-Câbir b. Abdullah 7-Zeyd b. Dumayra'nın babası 8-Zeyd b. Dumayra'nın amcası 9-Ubâde b. Sâmit 10-Abdullah b. Ebû Rebîa 11-Abbâs b. Mirdâs	1-Abbas 2-Ebû Süfyan b. Hâris 3-Hâlid b. Velîd 4-Sâid b. Müseyyeb 5-Abdurrahman b. Avf	1-Ömer b. Hattâb 2-Abbâs b. Mirdâs	1-Akra b. Hâbis 2-Uyeyne b. Hısn 3- Benî Leys Kabilesinden Mükeytil isimli bir şahıs 4-Ebû Katâde 5-Ömer b. Hattab 6- Abbâs b. Mirdâs	1-Ebû Katâde 2-Ömer b. Hattâb 3-Câbir b. Abdullah 4-Abbâs b. Mirdâs

Tablo 34'ün Devamı

HUNEYN SAVAŞI		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞAM
	Kadınların Öldürülmesi	Hâlid b. Velîd'e öldürmemesini emretmiştir.	Hâlid b. Velîd, süvari birliğinin komutanıydı.	-	Hâlid b. Velîd'e öldürmemesini emretmiştir.	Hâlid b. Velîd'e öldürmemesini emretmiştir.
	Ci'râne'de Yaşanan Bir Olay	Ziyâd b. Hâris'in ezan okuması ve Ebû Mahzûre'nin alay etmesi.	-	-	-	-
	Hz. Peygamber'e Serzeniş Dolu Şiirler Söyleyen Kişi.	Abbâs b. Mirdâs	-	Abbâs b. Mirdâs	Abbâs b. Mirdâs	Abbâs b. Mirdâs

Değerlendirme

es-Sünen’de yer alan bir rivayette Huneyn’den önce Âmir b. Edbât’ın öldürüldüğü, Huneyn Savaşı sırasında da onun diyeti için Hz. Peygamber’e başvurulduğuna dair bir rivayet yer almaktaydı. Hz. Peygamber maktûlün diyeti için elli devenin yolculukta, elli devenin de Medine’ye döndüklerinde verilmesini söylemişti.⁴⁵⁹ Aynı olay Vâkıdî ve İbn Hişâm tarafından da nakledilmiştir.⁴⁶⁰ Ancak bu iki eserde öldürülme hâdisesinin Batn-ı Idâm Seriyyesi’nde olduğu bilgisi verilmiştir.⁴⁶¹ İbn Şihâb ez-Zührî ve Musa b. Ukbe ise bu olayı aktarmamıştır.

İbn Mâce, Ebû Katâde’nin, öldürdüğü kişinin selebini aldığı bilgisine eserinde yer vermiştir.⁴⁶² Vâkıdî ve İbn Hişâm bu konuda İbn Mâce’yle mutâbıktır.⁴⁶³

İbn Mâce’nin eserinde yer aldığı üzere ganimet Ci’râne’de toplanmıştır.⁴⁶⁴ İbn Şihâb ez-Zührî, Musa b. Ukbe ve İbn Hişâm da aynı bilgiyi aktarırken, Vâkıdî Ci’râne ve Risse olarak zikretmiştir.⁴⁶⁵

Hz. Peygamber’in Huneyn Savaşı hazırlıkları için Abdullah b. Ebû Rebîa’dan otuz veya kırk bin dirhem borç aldığını İbn Mâce’nin kayıtlarında tespit etmiştik.⁴⁶⁶ Musa b. Ukbe, Hz. Peygamber’in müşrik olan Safvân b. Ümeyye’den silahlarını, Huvaytub b. Abdüluzâ’dan da otuz veya kırk bin dirhem borç istediğini nakletmektedir. Ancak o, *es-Sünen*’de zikredilen Abdullah b. Ebû Rebîa’nın ismini vermemiştir.⁴⁶⁷ Vâkıdî ise İbn Mâce ve Musa b. Ukbe’nin bu konuda naklettiği rivayetlerin hepsini zikretmiştir.⁴⁶⁸ İbn Hişâm da sadece Safvân b. Ümeyye’den müştemilatıyla birlikte yüz zırh aldığı bilgisini sunmuştur.⁴⁶⁹

⁴⁵⁹ İbn Mâce, Diyât, 4 (Hadis No: 2625).

⁴⁶⁰ Vâkıdî, III, 919-920; İbn Hişâm, III-IV, 626-627.

⁴⁶¹ Vâkıdî, II, 797.

⁴⁶² İbn Mâce, Cihâd, 29 (Hadis No: 2837).

⁴⁶³ Vâkıdî, III, 908; İbn Hişâm, III-IV, 448.

⁴⁶⁴ İbn Mâce, Mukaddime, 12 (Hadis No: 172).

⁴⁶⁵ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 94; Musa b. Ukbe, s. 366; Vâkıdî, III, 853; İbn Hişâm, III-IV, 459.

⁴⁶⁶ İbn Mâce, Sadakât, 16 (Hadis No: 2424).

⁴⁶⁷ Musa b. Ukbe, s. 359.

⁴⁶⁸ Vâkıdî, III, 853, 863.

⁴⁶⁹ İbn Hişâm, III-IV, 440.

İbn Mâce Huneyn'e katılan on sahâbînin ismini kaydetmişken, İbn Şihâb ez-Zührî ve Vâkıdî beş, İbn Hişâm üç sahâbînin ismini vermiştir.⁴⁷⁰ Musa b. Ukbe ise sadece Ömer b. Hattâb'ın ismini nakletmiştir.⁴⁷¹

Ayrıca İbn Mâce, Câhime'den bir rivayet aktardıktan sonra onun Huneyn'de Hz. Peygamber'e serzeniş olu şiirler söyleyen Abbâs b. Mirdâs'ın oğlu olduğu bilgisini vermiştir.⁴⁷² Vâkıdî, Musâ b. Ukbe ve İbn Hişâm da eserlerinde Abbâs'ın şiirlerine yer vermişlerdir.⁴⁷³

es-Sünen'de yer alan iki farklı rivayette bir savaş yolculuğu esnasında kadın cesedi bulunmuş, Hz. Peygamber de kadınların öldürülmesini yasaklamıştır. Rivayetlerin birinde kadınları öldürmemesi için Hâlid b. Velîd'e haber gönderdiği bilgisi de bulunmaktadır.⁴⁷⁴ İbn Şihâb ez-Zührî, bu olayı nakletmemiş olsa da Huneyn'de süvari birliğinin komutanının Hâlid b. Velîd olduğunu belirtmiştir.⁴⁷⁵ Vâkıdî ve İbn Hişâm da yolda kadın cesedi bulduktan sonra Hz. Peygamber'in Hâlid b. Velîd'e haber gönderdiğini nakletmişlerdir.⁴⁷⁶

3.17. Tâif Kuşatması

Tablo 35
Tâif Kuşatması İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma

		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
TÂİF KUŞATMASI	Kuşatmaya Katılan Hz. Peygamber'in Hanımı	Ümmü Seleme	-	-	+	-
	Muhannesin Yanındaki Sahâbî	Abdullah b. Ebû Ümeyye	-	-	*	*
	Muhannes bir şahıs	Hz. Peygamber evlere girmesini yasakladı.	-	-	+	-

⁴⁷⁰ İbn Mâce, Diyât, 4 (Hadis No: 2625), Cihâd, 29 (Hadis No: 2837), Mukaddime, 12 (Hadis No: 172), Sadakât, 16 (Hadis No: 2424); İbn Şihâb ez-Zührî, s. 92-94; Vâkıdî, III, 908, 919, 920; İbn Hişâm, III-IV, 440, 442, 448.

⁴⁷¹ Musa b. Ukbe, s. 362.

⁴⁷² İbn Mâce, Cihâd, 12 (Hadis No: 2781).

⁴⁷³ Musa b. Ukbe, s. 368-369; Vâkıdî, III, 946-947; İbn Hişâm, III-IV, 460-462.

⁴⁷⁴ İbn Mâce, Cihâd, 30 (Hadis No: 2841-2842).

⁴⁷⁵ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 92.

⁴⁷⁶ Vâkıdî, III, 912; İbn Hişâm, III-IV, 458.

Tablo 36
Tâif Kuşatması İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma

TÂİF KUŞATMASI		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Kuşatmaya Katılan Hz. Peygamber'in Hanımı	Ümmü Seleme	-	-	Ümmü Seleme	-
	Muhannesin Yanındaki Sahâbî	Abdullah b. Ebû Ümeyye	-	-	Abdullah b. Ebû Ümeyye veya Hâlid b. Velîd	Abdullah b. Ebû Ümeyye şehit edilmiştir.
	Muhannes bir şahıs	Hz. Peygamber evlere girmesini yasakladı.	-	-	Hz. Peygamber'in teyzesi Fâhite'nin kölesi Mâti.	-

Değerlendirme

İbn Mâce, Tâif Kuşatması esnasında Ümmü Seleme'nin çadırında bulunan muhannes bir adam ve Abdullah b. Ebû Ümeyye ilgili bir rivayeti nakletmiştir.⁴⁷⁷ Vâkîdî de bu olayı farklı bir şekilde aktarmıştır. Vâkîdî'ye göre Ümmü Seleme bu sefere katılmıştır. Muhannesin Hz. Peygamber'in teyzesi Fâhite'nin kölesi olan Mâti olduğunu, muhannesin yanında bulunan sahâbînin de Hâlid b. Velîd veya Abdullah b. Ebû Ümeyye olduğunu belirtmiştir.⁴⁷⁸

İbn Hişâm'ın eserinde ise Abdullah b. Ebû Ümeyye'nin şehit edildiği bilgisi bulunmaktadır.⁴⁷⁹

3.18. Zü'l-Huleyfe

Tablo 37
Zü'l-Huleyfe İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma

ZÜ'L-HULEYFE		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Mevkî	Tihâme'deki Zü'l-Huleyfe mevkîsi	-	-	-	-
	Ganimet Taksimi	Hz. Peygamber bir deveyi on davara denk kılmıştır.	-	-	-	-

⁴⁷⁷ İbn Mâce, Hudûd, 38 (Hadis No: 2614).

⁴⁷⁸ Vâkîdî, III, 926, 933.

⁴⁷⁹ İbn Hişâm, III-IV, 486.

Değerlendirme

İbn Mâce, Hz. Peygamber'in ashâbıyla Tihâme'deki Zü'l-Huleyfe mevkiine baskına gittiğine dair rivayete eserinde yer vermiştir.⁴⁸⁰ Buna göre baskında ele geçen hayvanları bir deveyi on davara denk gelecek şekilde paylaşmıştır.

Rivayette adı geçen Zü'l-Huleyfe, meşhur olan mikât noktası değildir. Çünkü hadiste Zü'l-Huleyfe'nin Tihâme denilen mevkîde yer aldığı ayrıntısına yer verilmiştir. Tihâme ise Arabistan'ın Kızıldeniz sahilindeki kıyı ovasına verilen isimdir.⁴⁸¹ Yâkut el-Hamevî *Mu'cemü'l-Büldân* adlı eserinde ise Tihâme'nin Mekke dâhil kıyı şeridi olduğunu, Hicâz'ın da Tihâme ve Arûz arasındaki bölge olduğuna dair Ebû'l-Münzîr'den bir rivayeti zikretmiştir.⁴⁸²

Ayrıca bu olayın hangi savaş esnasında yaşandığına dair İbn Mâce'nin eserinde ve rivayetin başka kaynaklarda yer alan tarîklerinde de herhangi bir bilgi verilmemiştir.⁴⁸³

Sahîh-i Müslim'i şerheden Ahmet Davudoğlu bu olayın Huneyn'de yaşandığına dair bir bilgi aktarmıştır.⁴⁸⁴ Ayrıca Muhammed b. Ali el-Vellevî tarafından Nesâî şerhi olarak kaleme alınan *Zehîratü'l-Ukbâ*'da ise Tâif dönüşü yaşandığı belirtilmiştir.⁴⁸⁵

Tüm bu rivayetleri incelememize rağmen biz bu olayı şu anki mevcut bilgilerimizle herhangi bir savaşa yerleştiremediğimiz için ayrı bir başlık açmayı uygun gördük. Huneyn veya Tâif olma ihtimalinden dolayı da kronolojik olarak bu sıraya yerleştirdik.

⁴⁸⁰ İbn Mâce, Edâhî, 6 (Hadis No: 3137).

⁴⁸¹ Azizova, "Tihâme", *DİA*, XLI, 153.

⁴⁸² Yâkût el-Hamevî, II, 63.

⁴⁸³ Müslim, *es-Sahîh*, III, 1558; Buhârî, *es-Sahîh*, III, 138.

⁴⁸⁴ Davudoğlu, *Sahîh-i Müslim*, IX, 222.

⁴⁸⁵ Muhammed b. Ali b. Âdem el-İtyûbî el-Vellevî, *Zehîratü'l-Ukbâ fî şerhi'l-Müctebâ*, Mekke 2007, XXXIII, 148.

3.19. Alkame b. Mücezziz Seriyesi

Tablo 38
Alkame b. Mücezziz Seriyesi İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma

ALKAME B. MÜCEZZİZ SERİYESİ		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Savaşa Katılan Bazı Sahâbe	1-Ebû Saîd el-Hudrî 2-Huzeyde b. Kays	-	-	*	*
	Seriyyenin Komutanı	Alkame b. Mücezziz	-	-	+	+
	Seriyyeden Ayrılan Birliğin Komutanı	Huzeyde b. Kays	-	-	*	*
	Yaşanan Olay	Seriyyeden ayrılan müfreze. Huzeyde b. Kays'ın şakası.	-	-	*	*

Tablo 39
Alkame b. Mücezziz Seriyesi İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma

ALKAME B. MÜCEZZİZ SERİYESİ		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Savaşa Katılan Bazı Sahâbe	1-Alkame b. Mücezziz 2-Ebû Saîd el-Hudrî 3-Huzeyde b. Kays	-	-	1- Alkame b. Mücezziz. 2- Abdullah b. Huzâfe	1- Alkame b. Mücezziz. 2-Ebû Saîd el-Hudrî 3- Abdullah b. Huzâfe
	Seriyyenin Komutanı	Alkame b. Mücezziz			Alkame b. Mücezziz	Alkame b. Mücezziz
	Seriyyeden Ayrılan Birliğin Komutanı	Huzeyde b. Kays	-	-	Abdullah b. Huzâfe	Abdullah b. Huzâfe
	Yaşanan Olay	Seriyyeden ayrılan müfreze ve Huzeyde b. Kays'ın şakası.	-	-	Seriyyeden ayrılan müfreze ve Abdullah b. Huzâfe'nin şakası.	Seriyyeden ayrılan müfreze ve Abdullah b. Huzâfe'nin şakası.

Değerlendirme

İbn Mâce'nin, Alkame b. Mücezziz Seriyyesi'ne dair tek bir rivayet naklettiğini tespit etmiştik. Bu rivayete göre seriyyenin komutanı Alkame b. Mücezziz'dir.⁴⁸⁶ İbn Hişâm ve Vâkıdî de bu bilgiyi aktarmıştır.⁴⁸⁷ İbn Mâce seriyyeye katılanlar arasında Ebû Saîd el-Hudrî'nin adını verirken, yalnızca İbn Hişâm bu bilgiyi zikretmiştir.

İbn Mâce'nin eserinde savaşın başında veya yolda, bir gurubun ordudan ayrılmak için izin istediği, komutanın da onların başına Huzeyfe b. Kays'ı görevlendirerek onlara izin verdiği aktarılmıştır. Ancak Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserinde bu bilgi farklı verilmiştir. Bu kaynaklarda ordudan ayrılan birliğin başına Abdullah b. Huzâfe'nin tayin edildiği yer almaktadır.⁴⁸⁸ *es-Sünen* ve diğer iki eser arasındaki isim farklılığı da önemli bir ayrıntı olarak göze çarpmaktadır.

İbn Mâce, Huzeyfe b. Kays'ın seriyyeden ayrıldıktan sonra ateş yaktırdığını ve yanındakilere ateşe atlamalarını söylediğini, bazıları ateşe atlayacakken onlara şaka yaptığını söylediğini, bu olay Hz. Peygamber'e ulaştığında Allah'a isyan etme noktasında kesinlikle komutana itaat etmemelerini söylediğini aktarmıştır. Vâkıdî ve İbn Hişâm da bu olayı aynı şekilde aktarırken yalnızca yukarıda zikrettiğimiz üzere Huzeyfe b. Kays'ın ismi noktasında İbn Mâce'den ayrılmaktadırlar.

Ayrıca Vâkıdî, seriyyeye 300 kişinin katıldığını ve seriyyenin hicretin 9. Yılı'nın Rebûlâhir ayında meydana geldiğini zikretmiştir.

İbn Hişâm da Vakkâs b. Mücezziz'in Zû-Kared (Gâbe) Gazvesi'nde şehit olmasından sonra Alkame'nin düşmanın peşinden gitmek istemesi üzerine Hz. Peygamber'in bu seriyyeyi gönderdiğini aktarmaktadır.

⁴⁸⁶ İbn Mâce, Cihâd, 40 (Hadis No: 2863).

⁴⁸⁷ Vâkıdî, III, 983; İbn Hişâm, III-IV, 639-640.

⁴⁸⁸ Vâkıdî, III, 983; İbn Hişâm, III-IV, 639-640.

3.20. Tebük Seferi

Tablo 40
Tebük Seferi İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma

TEBÜK		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞÂM
	Hz. Peygamber'in Medine'de Vekil Bıraktığı Sahâbi	Ali b. Ebû Tâlib	+	-	*	+
	Namazların Cem Edilmesi	Öğle ile ikindi, akşam ile yatsı cem' edildi.	-	-	*	-
	Kavgada Arkadaşını Isıran ve Dişi Kırılan Adamın Diyeti	Diyeti yoktur.	-	-	*	-
	Hz. Peygamber'in Abdest Alması	Uzuvlarını birer defa yıkamıştır.	-	-	-	-
	Savaşta Ticaret	İzin verildi.	-	-	+	-
	Savaşa Katılmayanların Durumu	Meşrû özürleri varsa savaşa katılmış gibi sevap alacaklar.	*	*	*	*
	Sefere Katılan Sahâbiler	(Aşağıdaki tabloda verildi)	*	*	*	*

Tablo 41
Tebük Seferi İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma

TEBÜK SEFERİ		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞAM
	Medine’de Vekil Bırakılan Sahâbi	Ali b. Ebû Tâlib	Ali b. Ebû Tâlib	-	İbn Ümmü Mektûm veya Muhammed b. Mesleme	Ali b. Ebû Tâlib
	Namazların Cem’ Edilmesi	Hz. Peygamber öğle ile ikindiye, akşam ile yatsıyı cem’ etmiştir.	-	-	Zû Şuhûb denilen yerden sonra öğle ile ikindiye cem’ etmiştir.	-
	Kavgada Arkadaşını Isıran ve Dişi Kırılan Adamın Siyeti	Hz. Peygamber, arkadaşının elini ısırırken dişi kırılan adamın dişinin diyetinin olmadığına hükmetmiştir.	-	-	Ya’lâ b. Münebbih’in işçisinin elini bir asker ısırması ve askerinin dişi kırılmasıdır. Asker Resûlullah’a gidip şikâyet edince, Hz. Peygamber onu mağdur olarak görmediğini ifade etmiştir.	-
	Abdest	Hz. Peygamber abdest alırken uzuvlarını birer defa yıkamıştır.	-	-	-	-
	Savaşta Ticaret Yapılması	İzin verilmiştir.	-	-	İzin verilmiştir.	-

Tablo41'in Devamı

		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKIDÎ	İBN HİŞAM
TEBÛK SEFERİ	Savaşa Katılmayanların Durumu	Meşru özürleri varsa savaşa katılmış gibi sevap alacaklar.	Tebük Seferi'ne katılmayanlar seksen küsur kişiydi. Hz. Peygamber özürsüz olarak sefere katılmadığını beyan eden Ka'b b. Mâlik, Hilâl b. Ümeyye ve Mürâre b. Rebîa ile insanların konuşmasını yasaklamış, 50 gün sonra bu kişilerin tevbelerin kabul olduğunu bildiren Tevbe Sûresinin 117-118. ayetleri indirilmiştir.	Hastalık ve yoksulluk sebebiyle savaşa katılmayanların yanında bir de özürsüz olarak savaşa katılmayan 80 küsur münâfik vardı. Bunlar hakkında Tevbe Sûresinin 65-67. âyetleri indirilmiştir. Hz. Peygamber dönüşte kendisine özür sunanların özürlerini kabul etmiştir. Özürsüz olarak sefere katılmadığını beyan eden Ka'b b. Mâlik, Hilâl b. Ümeyye, Mürâre b. Rebîa ile insanların konuşmasını nehyetti. 50 gün sonra tevbelerin kabul olduğunu bildiren Tevbe Sûresinin 117-119. ayetleri indirilmiştir.	-Âişe yolculuğun sıkıntısını çekmeyenlerin sevaba ortak olup olmadığına dair Hz. Peygamber'e soru sormuş, o da bazı kişilerin hastalığından dolayı katılmadığını ve onların da aynı yollardan geçtiğini söyleyerek cevap vermiştir. -Seksenden fazla kişi savaşa katılmamıştı. Dönüşte onlar mazeretlerini bildirince Resûlullah özürlerini kabul etti. İç yüzlerini ise Allah'a havale etti. -Ka'b b. Mâlik, Hilal b. Ümeyye, Mürâre b. Rebîa kötü niyetleri olmamasına rağmen mazeretsiz olarak savaşa katılmamışlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber insanların onlarla konuşmasını yasakladı. 50 gün sonra Tevbe Sûresinin 117-119. ayetleri inince tevbelerin kabul olduğu anlaşılmıştır.	Ka'b b. Mâlik, Hilâl b. Ümeyye, Mürâre b. Rebîa kötü niyetleri olmaksızın mazeretsiz olarak sefere katılmadılar. Hz. Peygamber bu üç sahâbiyle konuşulmasını yasakladı. Daha sonra bu kişiler için Tevbe Sûresinin 117-119 ayetleri indirilmiştir.
	Sefere Katılan Bazı Sahâbiler	1-Zeyd b. Sâbit 2-Avf b. Mâlik 3-Ömer b. Hattâb 4-Muâz b. Cebel 5-Ya'la 6-Seleme 7-Enes b. Mâlik	1-Muâz b. Cebel 2-Ebû Hayseme	1-Muâz b. Cebel	1-Zeyd b. Sâbit 2-Muâz b. Cebel 3-Ömer b. hattab 4-Ya'la b. Münebbih	2-Muâz b. Cebel

Değerlendirme

Tebük Seferi'ne giderken Hz. Peygamber'in Ali b. Ebû Tâlib'i Medine'de vekil bıraktığı noktasında İbn Mâce, İbn Şihâb ez-Zührî ve İbn Hişâm birbiriyle mutâbıktır.⁴⁸⁹ Vâkıdî ise İbn Mâce'den farklı olarak İbn Ümmü Mektûm'un veya Muhammed b. Mesleme'nin Medine'de görevli bırakıldığı bilgisini aktarmıştır.⁴⁹⁰ Musa b. Ukbe'nin eserinde herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

İbn Mâce Tebük Seferi'nde öğle ile ikindi, akşam ile yatsının cem' edildiğini aktarmıştır.⁴⁹¹ İncelediğimiz müelliflerden sadece Vâkıdî bu konuda bilgi vermiştir. *Megâzi'*de yer aldığına göre Zû Şuhûb denilen yerden sonra Hz. Peygamber öğle ile ikindiye cem' etmiştir.⁴⁹²

İbn Mâce, iki adamın birbiriyle kavga ettiğini, birinin diğerini ısırıp onun da hızla elini çekmesiyle ısırılan kişinin dişinin kırıldığını, şikâyetçi olması üzerine Hz. Peygamber'in kendisi ısırıldığı için dişine karşılık diyet verilmeyeceğini söylediğini aktarmıştır.⁴⁹³ Vâkıdî bu olayı biraz daha ayrıntılı vermiştir. *Megâzi'*de yer aldığına göre kavga eden kişiler Ya'lâ b. Münebbih'in işçisi ve bir askerdi. Asker, işçiyi ısırınca dişi kırılmış, Hz. Peygamber de onu mağdur olarak saymamıştır.⁴⁹⁴

İbn Mâce'nin kayıtlarında Tebük Seferi yolculuğunda askerlerin alışveriş yaptığı yer almaktaydı.⁴⁹⁵ Aynı bilgiyi Vâkıdî de aktarmıştır.⁴⁹⁶

es-Sünen'de meşru özrü olup da Tebük Seferi'ne katılmayanların, savaşa katılmış gibi sevap alacağına dair bir rivayeti tespit etmiştik.⁴⁹⁷ Vâkıdî de hastalıktan dolayı katılmayanların aynı sevabı alacağına dair bir rivayet aktarmıştır.⁴⁹⁸ Ayrıca incelediğimiz diğer eserlerde savaşa katılmayanlar hakkında daha ayrıntılı bilgi bulunmaktadır. İbn Mâce hâricindeki diğer müellifler Ka'b b. Mâlik, Hilâl b. Ümeyye, Mürâre b. Rebîa'nın durumunu ve onlar hakkında inen âyetleri nakletmişlerdir.⁴⁹⁹

⁴⁸⁹ İbn Mâce, Mukaddime, 11 (Hadis No: 115); İbn Şihâb ez-Zührî, s. 111; İbn Hişâm, III-IV, 519.

⁴⁹⁰ Vâkıdî, I, 8.

⁴⁹¹ İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, 74 (Hadis No: 1070).

⁴⁹² Vâkıdî, III, 999.

⁴⁹³ İbn Mâce, Diyât, 20 (Hadis No: 2656).

⁴⁹⁴ Vâkıdî, III, 1012.

⁴⁹⁵ İbn Mâce, Cihâd, 23 (Hadis No: 2823).

⁴⁹⁶ Vâkıdî, III, 1035.

⁴⁹⁷ İbn Mâce, Cihâd, 6 (Hadis No: 2764).

⁴⁹⁸ Vâkıdî, III, 995.

⁴⁹⁹ İbn Hişâm, III-IV, 531.

Ayrıca İbn Şihâb ez-Zührî, Musa b. Ukbe ve Vâkîdî seksen küsur münafıkın savaşa katılmadığını ve Hz. Peygamber'e gelip özür beyân edenlerin özürlerinin kabul edildiğini belirtmişlerdir.⁵⁰⁰

İbn Mâce savaşa katılan sekiz sahâbînin ismini zikretmektedir.⁵⁰¹ Bu kişilerin arasında yalnızca Muâz b. Cebel'in adı incelediğimiz diğer dört megâzî kitabında geçmektedir.⁵⁰²

3.21. Üsâme b. Zeyd Seriyesi

Tablo 42
Üsâme b. Zeyd Seriyesi İle İlgili Rivayetlere Dair Genel Karşılaştırma

ÜSÂME B. ZEYD SERİYESİ		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKİDÎ	İBN HİŞÂM
	Komutan	Üsâme b. Zeyd	-	-	+	+
	Hz. Peygamber'in Emri	Evlerinin ve ekinlerinin yakılması	-	-	+	-

Tablo 43
Üsâme b. Zeyd Seriyesi İle İlgili Rivayetlere Dair Detaylı Karşılaştırma

ÜSÂME B. ZEYD SERİYESİ		İBN MÂCE	ZÜHRÎ	MUSA B. UKBE	VÂKİDÎ	İBN HİŞÂM
	Komutan	Üsâme b. Zeyd	-	-	Üsâme b. Zeyd	Üsâme b. Zeyd
	Hz. Peygamber'in Emri	Evlerinin ve ekinlerinin yakılması	-	-	Hz. Peygamber sabahleyin ansızın saldırıp, yakılmasını buyurmuştur.	-

⁵⁰⁰ İbn Şihâb ez-Zührî, s. 107-111; Musa b.Ukbe, s. 375-378, 383-384; Vâkîdî, III, 995.

⁵⁰¹ İbn Mâce, Diyât, 20 (Hadis No: 2656), Tahâre, 45 (Hadis No: 412), Cihâd, 6 (Hadis No: 2764), Fiten, 25 (Hadis No: 4042), İkâmetü's-Salât, 74 (Hadis No: 1070), Cihâd, 23 (Hadis No: 2823).

⁵⁰² Musa b. Ukbe, s. 386; İbn Şihâb ez-Zührî, s. 107; Vâkîdî, III, 997; İbn Hişâm, III-IV, 531.

Değerlendirme

Übnâ Köyü'ne yapılan seriyyenin komutanının Üsâme b. Zeyd olduğunu İbn Mâce'nin *es-Sünen* adlı eserinde tespit etmiş, bu bilginin yanında Hz. Peygamber'in köydeki evlerin ve ekinlerin yakılmasını emrettiği bilgisine de rastlamıştık.⁵⁰³ Vâkıdî de bu seriyyeyle ilgili İbn Mâce'nin eserindeki bilgilerle örtüşen bilgiler vermektedir. Ayrıca Vâkıdî bunların haricinde de başka önemli bilgileri kayıt altına almıştır.⁵⁰⁴ İbn Hişâm da Hz. Peygamber'in Üsâme b. Zeyd'i Şam tarafına Filistin topraklarına gönderdiğini ve bu seriyyenin Hz. Peygamber tarafından gönderilen son seriyye olduğunu zikretmiştir.⁵⁰⁵ İbn Şihâb ez-Zührî ve Musa b. Ukbe'nin eserlerinde ise bu konu hakkında bir bilgi yoktur.

Burada son olarak ikinci bölümde işaret ettiğimiz Zâtü's-Selâsil Seriyyesi ile ilgili bir hususa vurgu yaparak çalışmamızı tamamlamak istiyoruz. Hatırlanacağı üzere bu seriyye isim benzerliği sebebiyle kayda alınmış, ancak Muâviye b. Ebû Süfyân'ın halifeliği döneminde cereyan ettiği tespit edilmişti. Dolayısıyla burada karşılaştırma yapmaya gerek duyulmamıştır.

⁵⁰³ İbn Mâce, Cihâd, 31 (Hadis No: 2843).

⁵⁰⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Vâkıdî, III, 1118.

⁵⁰⁵ İbn Hişâm, III-IV, 641-642.

SONUÇ

Tezimizde Kütüb-i Sitte'nin altıncısı olarak addedilen İbn Mâce'nin *es-Sünen* adlı eserinde yer alan Hz. Peygamber'in bizzat katıldığı savaşlar (gazveler) ve gönderdiği askerî birlikler (seriyyeler) ile ilgili rivayetler ele alınmıştır. Ayrıca bunlar İbn Şihâb ez-Zührî, Musa b. Ukbe, Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerindeki rivayetlerle karşılaştırılmıştır. İbn Mâce'nin eserinde megâzîyle ilgili toplam yüz on altı rivayet bulunduğu tespit edilmiştir. Eserin "sünen" türü olarak kaleme alınması hasebiyle bu rivayetler özel bir başlık altında verilmeyip, farklı kitâb (bölüm başlıkları) ve bâb başlıklarında yer almışlardır. Ayrıca eserde savaş isimlerini içeren herhangi bir kitâb ve bâb başlığı da bulunmamaktadır. Bunun sebebi eserin bir tarih çalışması olarak değil, ahkâm hadislerini içeren bir hadis kitabı olarak kaleme alınmasıdır. Ancak özel bir başlığın bulunmaması *es-Sünen*'de megâzî rivayetlerine yer verilmediği anlamına gelmemektedir. Zira yukarıda bahsettiğimiz üzere eserde azımsanmayacak sayıda megâzî rivayeti tespit edilmiştir.

Rivayetlerin kitâb başlıklarına göre dağılımına bakılacak olursa yirmi dokuz rivayetle en fazla rivayetin cihâd bölümünde, daha sonra da on bir rivayetle mukaddime bölümünde yer aldığı görülmüştür. İkâmetü's-Salât kısmında dokuz, tahâre kısmında ise yedi rivayet bulunmaktadır. Geri kalan rivayetlerin ise bir ve altı sayıları arasında diğer kitâblara dağılmış olduğu tespit edilmiştir.

es-Sünen'de tespit edilen rivayetlerin toplam on dört savaş ve yedi seriyye ile bağlantılı olduğu, en fazla hadisin yirmi birer rivayetle Hayber'le ve Mekke'nin Fethi'yle ilgili olduğu, bunu on dokuz rivayetle Uhud Savaşı'nın takip ettiği anlaşılmıştır.

es-Sünen'de en fazla rivâyete sahip olan iki savaş Mekke'nin Fethi ve Hayber olmasına rağmen Mekke'nin Fethi'nde savaş sahneleriyle ilgili rivâyetlerin hiç yer almaması, Hayber'deki savaş sahneleriyle ilgili ise oldukça sınırlı bilgi olması dikkatleri çekmektedir. Uhud'la ilgili rivayetler ise Hayber ve Mekke'nin Fethi'ne nazaran savaş sahneleriyle ilgili daha zengin içeriğe sahiptir. Hayber'deki en fazla rivayet eti haram olan hayvanlar, ganimet taksimi ve savaş sonrası uygulamalarla öne çıkarken, Mekke'nin Fethi'yle ilgili rivayetlerin ağırlıklı olarak fetihten sonra Hz. Peygamber'in Kâbe'ye girmesi, namaz kılması ve abdest alması hakkında olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla gazvelerdeki savaş sahnelerine dair az rivayetin bulunması eserin ahkâm hadislerini toplama amacıyla kaleme alınması ile alakalı olmalıdır.

İbn Mâce, savaş ve seriyyelerin tarihi ile ilgili bilgi veren herhangi bir rivayet nakletmemiştir. Bu yüzden kronolojik olarak bir karşılaştırma yapmamız mümkün olmamıştır. Ayrıca bazı rivayetlerde gazve ismine dair hiçbir bilgi vermeyip, sadece olay veya hüküm zikretmiştir. Bu nakillerin hangi savaşa veya seriyyeye ait olduğunu tespit edebilmek için rivayette yer alan bilgilerden yola çıkarak zaman zaman erken dönem kaynaklarına ve modern kaynaklara başvurulmuş ve bu şekilde rivayetlerin hangi savaş veya seriyye ile ilgili olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

İbn Mâce'nin eserindeki megâzî ile ilgili rivayetlerin mukayeseye esas aldığımız eserlerdeki rivayetlerle karşılaştırılması sonucunda bilgilerin genel olarak birbiriyle uyumlu olduğu ancak bazen farklılıkların da bulunduğu, bazı bilgilerin de sadece İbn Mâce'nin eserinde yer aldığı görülmüştür. Sadece *es-Sünen*'de yer alan rivayetler oldukça azdır. Toplam yüz on altı rivayetin altı tanesini yalnızca İbn Mâce zikretmiştir. Hz. Peygamber'in Uhud'da Zübeyr b. Avvâm'ı övmesi, Huneyn'de Ebû Mahzûre'nin ezanla alay etmesi, Tebük'te öğle ile ikindi, akşam ile yatsının cem' edilmesi, Tebük Seferi esnasında Hz. Peygamber'in uzuvlarını birer defa yıkaması, Bedir ve Hudeybiye'ye katılanlar için dua etmesi, Benû Nadîr, Benû Kurayza ve Hayber'de bir merkebe binmesine dair rivayetlerin diğer kaynaklarda yer almayıp sadece *es-Sünen*'de zikredildiği görülmüştür. Ayrıca İbn Mâce'nin eserinde tespit ettiğimiz rivayetlerin diğer eserlere nazaran en fazla Vâkıdî'nin eserinde yer aldığı dikkatimizi çekmiştir. İki eserde de ortak olarak yer alan rivayetlerin senedlerine baktığımızda Vâkıdî tarafından bazılarının sened verilmeden bazılarının da sadece sahâbî ismi verilerek zikredildiği görülmüştür. Vâkıdî'nin yalnızca sahâbî ismi verdiği senedlerde adı geçen sahâbî genelde İbn Mâce'nin verdiği seneddeki sahâbî ismiyle aynıdır. Buna örnek olarak İbn Mâce'nin eserinde Kürz b. Câbir Seriyyesi'ne dair nakledilen hadisin (Hudûd 20, Hadis No: 2578) senedini verebiliriz. Bu hadisin iki eserde de yer alan senedinde ortak ravi olarak sahâbî tabakasından olan Enes b. Mâlik'in ismi geçmektedir. Vâkıdî'nin sened vererek naklettiği rivayetlere bakıldığında ise bazılarının sahâbî, tâbiî veya Zührî'ye kadar aynı senedle geldiği görülmüştür. Bunlara örnek olarak *es-Sünen*'deki Benû Mustalik Gazvesi'ne dair nakledilen 568 (Tahâre, 90) ve Hudeybiye Seferi'ne dair nakledilen 936 (İkâmetü's-Salât, 20) numaralı hadislerin senedlerini gösterebiliriz. Hem İbn Mâce'nin hem de Vâkıdî'nin Benû Mustalik'e dair naklettiği hadiste senedler Zührî'ye kadar aynı olup, Zührî'den sonra değişmektedir. Hudeybiye Seferi'ne dair zikredilen rivayetin senedlerinde ise tebeu't-tâbiîne kadar raviler aynıdır. Ancak bazen

de İbn Mâce ve Vâkıdî'nin aynı olay üzerine naklettiği rivayetlerde özellikle zikredilen isimlerin farklı verildiği görülmüştür. Örneğin Hudeybiye'de avladığı hayvanın etini Hz. Peygamber'e ikram eden kişiyi İbn Mâce, Ebû Katâde; Vâkıdî ise Sa'd b. Cessâme olarak zikretmektedir. Ayrıca Mekke'nin Fethi'nde Hz. Peygamber'le birlikte Kâbe'ye giren sahâbînin ismi, Tâîf'te muhannesin yanındaki kişinin adı, Tebük Seferi'nde Medine'de vekil bırakılan sahâbînin ismi İbn Mâce ve Vâkıdî tarafından farklı verilmiştir. Alkame b. Mücezziz Seriyyesi'nde ordudan ayrılan komutanın ismi Vâkıdî ve İbn Hişâm tarafından ortak zikredilirken İbn Mâce farklı isim vererek bu noktada da onlardan ayrılmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in Mekke'nin Fethi'nde kullandığı sancağının rengi de İbn Mâce tarafından beyaz, Vâkıdî tarafından siyah olarak zikredilmiştir. Bahsettiğimiz bu farklılıklar olsa da aynı bilgilerin verildiği rivayetlerin daha fazla olduğunu tekrar zikretmek yerinde olacaktır. Bütün bunlar bize muhaddislerle tarihçilerin çoğu zaman aynı malzeme grubuna sahip olduklarını, ancak rivayetlere farklı kanallarla ulaştıklarını gösterir. Bu hususla ilgili olarak ileride ele alınacak yeni tez çalışmalarında birçok örnek üzerinden metin ve sened karşılaştırması yapılacak olursa eğer, farklı disiplinlere ait gibi gösterilen metinlerin özde aynı olduğunun daha açık bir şekilde görüleceği açıktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Âdem Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi (I)*, İstanbul: Ensar Yayınları 2011.
- Adevî, Ahmed, *İhdâü'd-Dîbâce bi-Şerhi Süneni İbn Mâce*, I-V, Bahreyn: Mektebetü Dâru'l-Yakîn 2001.
- Apaydın, Mehmet, *Siyer Kronolojisi*, İstanbul: Kuramer Yayınları 2018.
- Davudoğlu, Ahmet, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, İstanbul: Sönmez Yayınları 1979.
- Hatiboğlu, Haydar, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, İstanbul: Kahraman Yayınları 1982.
- İbn Hallikân, Ahmed b. Muhammed Ebû Bekir (ö. 681/1282), *Vefeyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân* (nşr. İhsan Abbas), I-VIII, Beyrut: Dâru Sâdir 1978.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemalüddîn Abdülmelik b. Hişâmb. Eyyub el-Himyerî (ö. 218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (nşr. Mustafa es-Sakka-İbrahim el-Ebyâr-Abdülhafîz Şelebî), I-IV, Kahire 1955.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî (ö. 273/887), *es-Sünen* (thk. Muhammed Fuad Abdülbâki), I-II, Kâhire 1953.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî (ö. 230/845), *Tabakâtü'l-Kübrâ* (thk. Ali Muhammed Ömer), I-XI, Kahire: Mektebetü'l-Hancî ty.
- İbn Şihâb ez-Zührî, Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah (ö. 124/742), *Kitâbü'l-Megâzi* (nşr. Süheyl Zekkar), Dimeşk 1981.
- Mizzî, Yusuf b. Abdurrahman (ö. 742/1341), *Tehzîbu'l-Kemâl* (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), I-XXXV, Beyrut: Müessetü'r-Risâle 1996.
- Moğultay b. Kılıç, Ebû Abdillâh, Alâüddîn Moğultay b. Kılıç b. Abdillâh el-Bekcerî (ö. 762/1361), *Sünen-i İbn Mâce Şerhi: el-İ'lâm bi sünnetihi 'aleyhisselâm* (thk. Kâmil Avîza), I-V, Mekke: Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz 1999.
- Musa b. Ukbe, Ebû Muhammed Musa b. Ukbe b. Ebî Ayyâş el-Kureşî el-Esedî (ö.141/758), *Kitâbü'l-Megâzi* (nşr. Muhammed Bakşîş Ebû Mâlik), I, Agadir 1994.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali (ö.303/915), *es-Sünen* (nşr. Muhammed Nasîruddin el-Elbânî), I, Riyad: Mektebetü'l-Meârif 1996.
- Nu'mânî, Muhammed Abdürreşîd, *İmâm İbn Mâce ve Kitâbuhu's-Sünen* (thk. Abdülfettah Ebû Gudde), Beyrut: Mektebetü'l-Matbûâtu'l-İslamiyye 1419.

Öz, Şaban, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, İstanbul: İsar Vakfı Yayınları 2008.

Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer (ö. 207/823), *Kitâbü'l-Megâzî* (thk. Marsden Jones), Beyrut 1984.

Vellevî, Muhammed b. Ali b. Âdem el-İtyûbî, *Zehîratü'l-Ukbâ fî şerhi'l-Müctebâ*, I-XL, Mekke 2007.

Yâkut el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî el-Bağdâdî (ö. 626/1229), *Mu'cemü'l-Büldân*, I-V, Beyrut: Dârü Sâdır 1977.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımeşkî (ö. 748/1348), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ* (nşr. Şuayb Arnavut, Ali Ebû Zeyd), I-XXV, Beyrut: Müessesü'r-Risâle 1986.

Sürelî Yayınlar

Abuzerov, Namig, “İbn Mâce'nin Mevzu Sanılan Bazı İletli Rivayetleri Üzerine”, *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Mecmuası*, Bakü 2008, S.10, s. 94-103.

Agitoğlu, Nurullah, “Temel Hadis Kitaplarındaki Siyer Bölümleri Üzerine Bir Değerlendirme-Tirmizî'nin el-Câmiu's-Sahîh'i Örneğinde-”, *Turkish Studies*, Ankara 2017, S. 12/27, s. 51-64.

Ahatlı, Erdinç, “Cumhuriyet Dönemi Türkçe Hadis Şerhlerine Dair Bazı Mülâhazalar”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, İstanbul 2008, VI/2, 8-30.

Ahmed, İmtiaz, “Bir Muhaddis Olarak Vâkıdî” (trc. Ramazan Özmen), *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Van 2000, S. 3, s. 429-440.

Bağcı, Musa, “İbn Mâce'nin es-Sünen Adlı Eserinin Mukaddime'sinin Tahlili”, *E-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 2010, S. 3, s. 16-44.

Brown, A. C. Jonathan, “İbn Mâce'nin Otorite Kazanma Süreci: Kütüb-i Sitte'nin Teşekkül Sürecinde Güvenilirlik ya da Kullanışlılık” (trc. Elif Beyza Demirtaş), *Hadis Tetkikleri Dergisi*, İstanbul 2013, XI/1, 141-154.

Başaran, Selman, “Tirmizî ve İbn Mâce'yi İbn Hazm'ın Meçhul Olarak Vasıflandırması”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa 1987, II/2, 19-25.

Dürî, Abdülazîz, “İbn Şihâb ez-Zührî ve İslam Tarih Yazıcılığının Başlamasındaki Rolü” (trc. Câsim Avcı), *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sakarya 2002, S. 6, s. 57-77.

Durmuş, Üzeyir, “Siyerin Hadislerle İnşası Meselesi (Buhârî ve Müslim Örneği)”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Trabzon 2016, III/1, 91-112.

Erkaya, Musa, “İbn Mâce ve Eser Karizmasının Oluşumu”, *İslâmî İlimler Dergisi*, Ankara 2007, II/2, 161-212.

Güner, Osman, “İbn Mâce’nin Sünen’i ve Kütüb-i Sitte’deki Yeri”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Samsun 1996, VIII, 191-209.

Robson, James, “Sünen-i İbn Mâce’nin (Nüshalarının) Rivayeti” (trc. Musa Erkaya), *Dinî Araştırmalar Dergisi*, Ankara 2005, VIII/23, 287-298.

Tozlu, İbrahim, “Özellikleri ve Metod İtibari İle İbn Mâce’nin İlk Şerhi el-İ’lâm”, *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2017, III/1, 38-63.

Diğer Yayınlar

Abuzerov, Namig, *İbn Mâce’nin Zevâid Rivayetlerinin Hadis Metodolojisi Açısından Değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005.

Akgül, Mustafa, *Kütüb-i Sitte Kavramının Oluşum Süreci ve Şöhret Bulması*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.

Azizova, Elnure, “Tihâme”, *DİA*, İstanbul 2012, XLI, 153-154.

Başer, İsmail, *Kütüb-i Sitte’ye Dâhil Dört Sünen Kitabının Mukayesesi*, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2006.

Bayka, Betül, *Ebü Dâvûd’un (ö. 275/888) Sünen Adlı Eserinde Yer Alan Megâzî İle İlgili Rivayetlerin Tespit ve Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2016.

Boynukalın, Mehmet, “Teyemmüm”, *DİA*, İstanbul 2012, XLI, 50-52.

Erkaya, Musa, *İbn Mâce’nin Hadis Kültüründeki Yeri*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.

Fayda, Mustafa, “Siyer ve Megâzî”, *DİA*, İstanbul 2009, XXXVII, 319-324.

Fayda, Mustafa, “Vâkıdî”, *DİA*, İstanbul 2012, XLII, 471-475.

Fayda, Mustafa, “İbn Hişâm”, *DİA*, İstanbul 1999, XX, 71-73.

Fayda, Mustafa, “Bedir Gazvesi”, *DİA*, İstanbul 1992, V, 325-327.

Fayda, “Âişe”, *DİA*, İstanbul 1989, II, 201-205.

Fück, J.W., “İbn Mâdja”, *Encyclopaedia of Islam* (ed. P. Bearman v.dğr.), Leiden: Brill, III, 856.

Kandemir, Yaşar, “Sünen”, *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, 141-142.

Kandemir, Yaşar, “İbn Mâce”, *DİA*, İstanbul 1999, XX, 161-162.

Mahmudov, Elşad, “Zâtüsselâsil Seriyyesi”, *DİA*, İstanbul 2013, XLIV, 153-154.

- Melchert, Christopher, “İbn Mâja”, *Encyclopaedia of Islam* (ed. Kate Fleet v.dğr.), Leiden: Brill, III, 134-135.
- Muradov, Sefa, *İbn Mâce'nin Sünen'inde Mevzû Olduğu İleri Sürülen Rivayetler ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014.
- Olgaç, Mahmut, “Musa b. Ukbe'nin (ö. 141/758) Siyer'e Dair Rivâyetlerinin Değerlendirmesi”, *Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015.
- Öz, Şaban, “Musa b. Ukbe”, *DİA*, ek-2, 323-324.
- Özkan, Halit, “Zühri”, *DİA*, İstanbul 2013, XLIV, 544-549.
- Sarıcık, Murat, “Ebû Mahzûre”, *DİA*, İstanbul 1994, X, 179-180.
- Sezen, F. Sedanur, *Ebû Davud ve İbn Mâce'nin Sünenlerinde Hanım Sahabiler*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1996.
- Topal, Ramazan, *Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde Yer Alan Siyer Rivayetlerinin Tespiti ve Değerlendirmesi (Hicret'e Kadar)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016.
- Velioğlu, Kenan, *Buhâri'nin Sahih'indeki Deavat bölümü ile İbn Mâce'nin Sünen'indeki Dua bölümünün mukayesesi*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2012.
- Yaman, Ahmet, “Seleb”, *DİA*, İstanbul 2009, XXXVI, 398-399.

ÖZGEÇMİŞ

Hatice KIZILORMAN, 1990 yılında Sakarya'da doğdu. 2008 yılında Adapazarı İmam-Hatip Lisesi'nden mezun olup aynı yıl Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde lisans öğrenimine başladı. 2013 yılında mezun olduktan sonra Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı'nda İslam Tarihi yüksek lisans eğitimine başladı. Halen yüksek lisans eğitimine devam etmektedir.

